

RODIČE A SPORT DĚTÍ

ALEŠ SEKOT

MASARYKOVA
UNIVERZITA

ALEŠ SEKOT
RODIČE A SPORT DĚTÍ

MUNI
PRESS

ALEŠ SEKOT

RODIČE A SPORT DĚTÍ

**Rodičovské výchovné styly
jako motivační faktor
sportování dětí a mládeže**

Masarykova univerzita

Brno 2019

Knihu recenzovali

Ing. Vilém Kunz, Ph.D.

Prof. PhDr. Josef Oborný, Ph.D.

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této elektronické publikace nesmí být reprodukována nebo šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu vykonavatele majetkových práv k dílu, kterého je možné kontaktovat na adrese: Nakladatelství Masarykovy univerzity Munipress, Rybkova 19, 602 00 Brno.

© 2019 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-9293-8

ISBN 978-80-210-9292-1 (brož.)

Obsah

Úvodní poznámka: Kulturní a sociální souvislosti fungování sportovně pohybových aktivit	7
1 Rodičovské výchovné styly	11
2 Mládež, rodina, volnočasové aktivity	15
3 Sportovně pohybové aktivity: konceptuální východiska	19
4 Sport a socializace	22
5 Socializace: vrcholový sport versus rekreační sport	32
6 K problematice pohybové motivace	37
7 Sport a mládež: sociologické souvislosti	41
8 Motivace ke sportovním aktivitám u dětí a mládeže.	49
9 Historické ohlédnutí: Česká tradice organizace pohybových aktivit a školní tělesné výchovy	51
10 Perspektivy zájmu dětí a mládeže o sportovní aktivity	56
11 Výzvy rodičovské odpovědnosti	63
12 Sportovní socializace v kontextu „sportovního trojúhelníku“	68
13 Výchovně socializační význam trenéra	73
14 Motivační aspekty trenérské práce	78
15 Přístupy rodičů k mladým sportovcům	86
16 Kdy začít se sportem: význam věku a motivace	91
17 K empirickým poznatkům o rodičovských postojích ke sportování dětí a mládeže	97
18 Co společnost očekává od řízení sportu?	107
Summary.	110
Literatura	117
Rejstřík.	123

Úvodní poznámka: Kulturní a sociální souvislosti fungování sportovně pohybových aktivit

Pochopit podstatu a směřování soudobého světa, jeho dílčích společností a kultur, aniž bychom si všímali úlohy sportu a náležitě ji docenili, je téměř nemožné. Žijeme totiž ve světě, v němž je sport důležitým globálním fenoménem. Přispívá k dynamice ekonomického rozvoje, rozšiřuje globální propojenost cestou mezinárodních sportovních událostí, je nedílnou součástí lokálních sociálních a kulturních struktur, jednotlivých regionů a národů. Sport je svým potenciálem schopen přispívat i k vývoji nejhudších oblastí světa, tvoří nezastupitelnou součást masové mediální podívané, podílí se na rozvoji turistického podnikání, je různým způsobem spojován s řadou sociálních jevů a problémů, jako je zdraví, násilí, kriminalita, sociální rozdíly, pracovní migrace, ekonomický a sociální rozvoj a chudoba. Sport se v průběhu konání olympijských her a některých významných sportovních událostí, jako jsou světové šampionáty ve fotbalu či ledním hokeji, stává globálním pojítkem hodnotově jednotícího zájmu zcela sociálně, kulturně či nábožensky odlišných koutů světa. Je nezastupitelnou součástí volnočasových aktivit obrovských mas lidí. Jeho sociální a komerční potenciál vstupuje – svými pozitivními přínosy i spornými dopady – do řádu mocných sil našeho světa. Sport se může stát účinným nástrojem ideologického působení diktátorů, stejně jako symbolem demokratických procesů a prostředkem mezinárodního usmíření. Sportovní aktivity bývají spojovány s politickými protesty v boji za lidská práva a sociální spravedlnost. Stejně tak může být sport platformou násilí, fašismu, totalitarismu, individualismu a vypjatého nacionalismu. Sportovní aktivity mohou pro jedny znamenat cíl sám o sobě – radostnou formu harmonizace v životadárném kompenzačním působení rekreační kondiční fyzické aktivity, zatímco pro jiné je nutným vysoce náročným, stereotypním, bolestivým prostředkem sofistikované přípravy k dosažení výkonu, vítězství, odměny.

Sport je v souladu s hodnotovým zakotvením a směřováním soudobé postmoderní společnosti, zaměřené na konzumaci mediálních představ a proměnlivosti zážitků, stále výrazněji spojován s komerčním sponzorským logem na dresech atletů, s arénami, které jsou svědky významných sportovních událostí, a s mediálním zpravodajstvím, které je zprostředkovává. Právě mediální společnosti vydávají obrovské finanční prostředky na vysílací práva, sportovní hvězdy jsou kupovány a prodávány za milionové částky, města a regiony investují obrovské finanční sumy k získání práv na uspořádání globálně významné sportovní události, profesionální sportovní kluby hrají důležitou roli na burzovním trhu. Sport jako významný sociálně-kulturní fenomén se tak stává stále nepřehlédnutelnější součástí našich životů, a to jak díky

jeho stále sílící profesionalizaci a spektakulární komercionalizaci, tak v rovině každodenních volnočasových aktivit mas současníků.

Sport v jeho současné každodennosti bývá popisován z různých zorných úhlů a odlišných hodnotových pozic. Pro jedny je specifickou rituální obětí lidské energie, pro jiné běžným prostředkem mezilidských vztahů, pro další kompenzací rozdílností v lidském životě či formou stvrzení osobní identity a individuálních rozdílů. Kritika sportu pak s nelibostí konstatuje jeho rostoucí komercionalizaci jako sociální produkt, generující vyhrocovanou účelovou bojovnost na hřišti i mimo ně, jako eufemismus západní kultury či dravého kapitalismu (Cookley, 2001; Bourdieu, 1993; Huizinga, 1950).

Sport je přímo osudově provázán s kulturou dané společnosti. Je tak výrazem specifických představ, idejí, hodnot a perspektiv, jejichž prostřednictvím lidé hledají své místo ve světě, vysvětlují si jeho fungování, poměřují míru důležitosti věcí kolem sebe. Zvažují, co je a co není správné a přirozené, co je výhodné a nevýhodné, co může přinést materiální profit a co „pouze“ radost ze zdravého pohybu. Kulturní ideologie je tak systematickým světonázorovým pohledem do každodenního života lidí ve společnosti. Je fenoménem, měnícím se v souladu s dynamikou společenských změn na pozadí různosti skupinových a osobních zájmů a idejí. Proměňuje se v neustálém střetávání názorů na smysluplnost a schůdnost cest společenského vývoje a v krystalizaci morálních postojů. Sama tato skutečnost dodává sportu na sociologické relevanci. Sport totiž tvoří soubor činností a situací, které buď přijímají, či zpochybňují konkrétní ideologii, čímž vstupuje do centra diskuzí o faktorech důležitosti či pomíjivosti v našem životě. Sport je utvářen lidmi a vyvíjí se v širším kontextu dílčích idejí, které se na pozadí projevů lidských potencií a usilování, prostřednictvím výrazových prostředků mužnosti a ženskosti vztahují k tělesnosti a lidské přirozenosti.

Sport hraje výraznou úlohu při utváření společnosti v mnoha oblastech světa. Ovlivňuje život kolem nás a pro mnohé i „život v nás“. Nejsme však schopni dostatečně přesně postihnout dopad sportovní a nespportovní socializační zkušenosti na celkovou úroveň života jedince a společnosti, na povahu mezilidských vztahů a charakter dané kultury. Fungování sportu můžeme a musíme zkoumat pouze v určitém sociálním a kulturním kontextu. V centru sociologického zájmu je zpravidla získávání validních informací o názorech sportovců, povaze sociálních charakteristik světa sportu a jeho dopadu na ideologické, politické a ekonomické záležitosti. Sport je spíše místem socializační zkušenosti než zdrojem odlišujících socializačních výsledků. Sport sám o sobě není zpravidla příčinou zvláštních změn v povahových rysech, postojích a chování. Působí vždy v součinnosti s vlivy specifík daného sociálního a kulturního prostředí v širším kontextu socializačních procesů.

Význam *rodičovské výchovy* a autority pro motivaci, intenzitu, úroveň a zaměření sportovně pohybových aktivit dětí a mládeže nesporně souvisí s daným kulturním a sociálním klimatem. V naší společnosti tak narážíme na problematiku významné kulturní změny, generující zásadní posuny ve sféře hodnotových orientací sociálně

a ekonomicky rozrůzněných skupin, vrstev či tříd obyvatel. Tato změna je výrazně stimulována kulturně přelomovým fenoménem *konzumní společnosti*, jež reflektuje podstatu a étos jejích moderních či postmoderních charakteristik, doprovázených řadou krizových či nejednoznačně působících procesů. V jejich rámci jsou dnes masy lidí vystaveny proměnám individuální spotřeby, masové kultury či sílícímu trendu ke konzumerismu a ekonomickému egocentrismu. Vzhledem k vývojovým trendům sportovně pohybových aktivit pak ke společensky nejzávažnějším důsledkům konzumerismu přímo zákonitě náleží proces zvaný *sedentarismus*. Pro tento jev, vyskytující se v konzumní, technologicky vyspělé a materiálně bohaté společnosti, je charakteristické, že postupně mizí potřeba fyzické námahy a následně klesá i úroveň pravidelných pohybových aktivit v každodenním životě mas lidí. Hovoříme o *sedavé společnosti*, ve které se v důsledku dynamického rozvoje techniky ve všech oblastech života společnosti snižují tradiční nároky na fyzickou námahu, a to zejména ve třech oblastech: ve většině zaměstnání, tedy na půdě *práce*, v *domácnostech* a v individuálních formách *dopravy*. Namísto fyzicky namáhavých aktivit vykonává většina lidí v naší kulturní sféře zejména v zaměstnání sedavé činnosti, což platí i o povaze dnešní individuální dopravy. Antropologicky vzato jde o vyústění dlouhodobého procesu přechodu od pohybově vysoce náročného loveckého způsobu života k usedlému pasteveckému životnímu způsobu. Tuto zásadní transformaci celých společností umožnilo místně koncentrované zemědělství, ukotvené v celoročním dosažitelném přístupu k lokálním přírodním zdrojům. Došlo tedy k nahrazování fyzicky náročných loveckých aktivit klidnějším pěstováním dobytka a následným přechodem k zemědělské kultuře s rozšiřováním kontaktů a obchodních styků (Weber & Horst, 2011).

Dnes nás bezpočet odborných studií a výzkumných zpráv informuje o negativních důsledcích sedavého způsobu života, o rizikových faktorech nedostatku pravidelného pohybu. Za vhodný, dosažitelný a individuálně realizovatelný prostředek kompenzace těchto rizik sedavého způsobu života je pak stále častěji považována na poli individuálních forem dopravy vedle organizovaných sportovně kondičních rekreačních aktivit i *pravidelná chůze a jízda na kole* (Sekot, 2015).

Základní otázka, „proč je pohyb důležitý“, má zcela jasnou a zásadní odpověď: Protože člověk je geneticky naprogramován na pohyb a sedavý způsob života jako nepřirozená forma fyzické pasivity mu škodí. Akceleruje civilizační choroby, jako jsou srdeční infarkt, cukrovka a vysoký krevní tlak. A v případě nejen dospělých, ale i dětí a mládeže jsme svědky růstu obezity, které by bylo možno předcházet právě zdravým, pravidelným pohybem (McElroy, 2002, s. 14).

Je nepochybné, že rozdíly mezi jedinci, jejich kulturní úrovní, volnými vlastnostmi a životními zkušenostmi sehrávají v prevenci pohybové nedostatečnosti a v míře praktikování systematických sportovně pohybových aktivit velkou úlohu. Sociologicky vzato jde nejen o hradbu individuálních dispozic, ale i nestejně působících sociálních podmínek (Wright & MacDonald, 2010). Jedinec má však zpravidla v rámci daných mezí možnost vydat se uvědoměle cestou aktivního přístupu

k životu, zdravého životního stylu, anebo kontraproduktivně ignorovat zásady zdravého stravování, konzumovat nadměrně alkohol, propadnout závislosti na nikotinu, nebo dokonce návykovým látkám a programově se vyhýbat tělesnému pohybu. Přitom jsme svědky zjednodušujícího masového sdílení názoru, že existuje řada zejména sociálních faktorů, ležících „mimo naši kontrolu“, životního přístupu, který „ospravedlňuje“ nedostatek vůle překonat vlastní lenost, nechuť k pohybu, neochotu změnit stravovací návyky. Přitom není bez zajímavosti, že potřeba rozšířit možnosti pravidelných pohybových aktivit je pocíťována i v původně rurálních zemích, jako je kupř. Portugalsko, vykazujících tradičně relativně velké profesní nároky na namáhavou fyzickou práci a pohyb (Marques, 2010). V českém prostředí sehrává spíše než faktor sociální příslušnosti či věku svoji roli velikost sídla a úroveň daného prostředí: obyvatelé menších obcí vykazují zpravidla vyšší frekvenci a intenzitu pohybových aktivit v podobě chůze v přirozeném přírodním prostředí v sociálním klimatu bezprostřednosti neformálních sociálních vztahů (Mitáš, 2010, s. 18).

Potřeba pravidelného pohybu v soudobé sedavé společnosti tedy zejména ze zdravotních důvodů roste s tím, jak se naopak snižuje potřeba namáhavé práce ve všech oblastech života. Zejména sílí důležitost motivace, pěstování a životního zakódování potřeby pohybu u dětí a mládeže. A zde se *aktualizuje funkce rodiny* a výchovných stylů rodičů, které by děti motivovaly k aktivnímu životnímu stylu, jehož nedílnou součástí jsou bezesporu pravidelné sportovní pohybové aktivity.

1 Rodičovské výchovné styly

Zkoumáme-li utváření hodnotového světa každého jedince, pak dojdeme k závěru, že se na něm zejména v naší kulturní sféře podílejí dva vysoce stimulativní procesy, působící ve zvýšené míře především na děti a mládež – *socializace* a *výchova*. V případě *socializace* se jedná o celoživotní, všeprostupující a spontánní proces přizpůsobování jedince či skupiny okolnímu světu, jeho základním hodnotám, normám, pravidlům, zvykům, obyčejům, kulturním vzorcům, a to v běžném provozu každodennosti, zvláště v kontaktu s jinými jedinci a skupinami. Rozhodující vliv přitom mají bezprostřední vztahy a osobní kontakty „tváří v tvář“. *Výchova* pak je, na rozdíl od *socializace*, záměrné působení na jedince ze strany rodičů, širší rodiny, učitelů, vychovatelů, trenérů či institucí a organizací s cílem ovlivnit jeho osobní a osobnostní rozvoj.

Klíčovou roli v cíleném výchovném působení sehraává *rodina*. Rodiče působí na své děti v souladu se svojí kulturní, vzdělanostní, ekonomickou a sociální úrovní, přičemž lze rozlišit čtyři výchovné rodičovské styly. Rodičovským stylem výchovy (parenting) zde rozumíme teoretický konstrukt, reflektující základní, charakteristické a život dětí primárně formující rodičovské výchovné strategie a metody. Kvalita a význam tohoto výchovného působení je zpravidla umocňována množstvím času, který rodiče s dětmi tráví, což platí zejména tehdy, když alespoň jeden z rodičů sdílí s dítětem volnočasové aktivity, a přesvědčivě tak dítěti demonstruje svůj zájem a péči o něj. Rodičovský výchovný styl je výrazem *speciálního chování rodičů vůči dětem*, které reflektuje širší koncepci a strategii rodičovských výchovných praktik. Představuje charakteristické a výchovně významně stimulující postoje a praktické kroky, reagující na potřeby a požadavky dítěte (Spera, 2005, s. 125–146). Je přirozené, že názory na „správnou výchovu“ se u konkrétní rodiny i u pedagogů a vychovatelů liší; stejně tak existují velké rozdíly v míře ochoty rodičů věnovat čas a energii výchově svých dětí, nehledě na rozdílnost cílů, modelovaných hodnotovým ukotvením výchovných důrazů.

Průkopnicí na poli koncipování typologie rodičovských výchovných stylů je *Diana Baumrind*, která vytvořila základní třístupňový model rodičovských stylů (autoritativní, autoritářský a shovívavý). Ten byl dalšími výzkumníky modifikován zpravidla do čtyřstupňových modelů. Její výzkum vychází z dvojice základních bipolárních prvků, jež generují formy rodičovských stylů: zodpovědnost versus nezodpovědnost a náročnost versus nenáročnost (Baumrind, 1967, s. 43–88). Baumrind přitom považuje jak tvrdost, tak odměřenost rodičů vůči dětem za naprosto nežádoucí, a naopak akcentuje utváření rodičovských vztahů založených na náklonnosti,

lásce a sympatiích. Její typologie je konstruktem, který označuje normální a běžné alternativy rodičovství, nikoli jejich deviantní formy.

Základní výchovné rodičovské styly podle teoretických modelů Baumrind tvoří také východisko pro čtyřstupňový model výchovných přístupů: autoritářský, autoritativní, liberální a lhostejný:

Autoritářský: Ze strany rodičů dominuje důraz na bezvýhradnou poslušnost a disciplínu, vynucovanou i pomocí trestů. Rodiče uplatňují zásadu, že na děti se má dohlížet, nikoli jim naslouchat či empaticky vnímat jejich starosti a problémy. Autoritářští rodiče preferují využívání trestů před vnitřním osvojením si disciplíny. Trvale prohlubují v dětech pocit viny a nedostatek zdravého sebevědomí, často jsou nepřátelští až agresivní. Tento přístup postupně formuje i vztah dítěte k rodičům a jeho citový život: Místo slepého respektu před rodičovskou autoritou se v dětech mohou utvářet obranné mechanismy lhaní jako cesty vyhýbání se trestům. Autoritářský styl, praktikující tělesné tresty a nadávky, je restriktivní, trestající, postrádá zpětnou vazbu mezi rozhodnutím rodičů a pocity a názory dítěte. Děti tak často trpí depresi, sebeobviňováním, slepou poslušností a jsou nešťastné (Stassen, Berger & Kathleen, 2011, s. 273–274). Zastánci tohoto rodičovského stylu účelově argumentují, že tvrdá výchova v rodině zmírňuje případný stres z náročných vztahů v dalším životě, a usnadňuje tak schopnost socializace a adaptability v tvrdých životních podmínkách. Pro tuto kategorii rodičovského výchovného stylu je z hlediska sportovní motivace typický důraz na preferenci, či dokonce adoraci vrcholového výkonnostního sportu bez ohledu na talent, zájmy a předpoklady dítěte, doprovázený velkými očekáváními budoucích sociálně ekonomických benefitů.

Autoritativní: Usiluje o vytváření pozitivních vztahů mezi rodiči a dítětem, prosazuje závazné, nepřekročitelné zásady a pravidla. Klade důraz na utváření pozitivních hodnot a aktivního přístupu k životu. Rodiče vždy dbají na pozitivní, přátelské vztahy s dítětem; zdůvodňují nezbytnost respektu k pravidlům a řádu, ale berou v úvahu i vnitřní život dítěte a svoji rodičovskou autoritu zakládají i na budování respektu k názorům a pocitům dítěte, jehož potřebám naslouchají. Snaží se výchovným problémům předcházet, nikoli je autoritářsky řešit. V případě, že rodiče jsou důslední, nároční a přitom vnímaví vůči hodnotovému světu dítěte, se postupně vytváří blahodárná forma kultivování dítěte. To má potom v dalším životě větší šance být úspěšné, dobře přijímané svým okolím, stát se velkorysým, kompetentním a nezávislým jedincem, schopným přiměřeně určovat a spoluutvářet svoji životní dráhu (Stassen, Berger & Kathleen, 2011, s. 273–274). Obecně vzato je tento výchovný styl pokládán za *optimální* cestu k výchově zodpovědných dospělých, kteří svobodně vyjadřují své názory a k životním výzvám a povinnostem přistupují aktivně. Suma těchto výchovných charakteristik tak dává dobrý a pevný základ pro přirozeně se utvářející motivaci a celoživotní adhezenci dítěte ke sportovně pohybovým aktivitám jako nedílné součásti života všestranně rozvinutého jedince.

Liberální: Nevynucuje respekt k řádu rodinného života a pravidlům žádoucího chování. Jedná v souladu se zásadou: „děti jsou prostě děti, dopřejme jim volnost“.

Nastavená pravidla jsou sice mnohdy přísná, ale ne vždy důsledně vynucovaná a respektovaná. K vynucování pravidel dochází až v krajních případech skutečně vážných problémů. Shovívaví rodiče se mnohdy staví do role kamarádů svých dětí, povzbuzují je ke svěřování se s jejich problémy a potřebami, ale nejsou zpravidla schopni a ochotni ovlivnit nepřiměřené dětské tužby či neakceptovatelné chování. Liberální, shovívavý, nepřikazující rodičovský styl je charakterizován nízkým prahem očekávání ohledně chování a aspirací dítěte, uspokojováním základních životních potřeb dítěte; nevede však systematicky k vnitřně uvědomělému správnému chování. To pak tento rodičovský styl devaluje tím, že je ignorován imperativ systematické přípravy na budoucí povolání a celkově aktivní, zodpovědný přístup k životu. Zájem o dítě je znehodnocován nedostatečným vštěpováním nutnosti smysluplných životních cílů a nedůslednými reakcemi na chování a postoje dítěte (Maccoby & Martin, 1983, s. 1–101). Rodičovská role sklouzává do „přátelství“ či „kamarádství“, chybí životně důležitá funkce přirozené autority a „názorového vůdcovství“, vzdáleného od pevných pravidel, odměn a trestů. To však může za určitých okolností otevírat cestu pro nezávislý, či lépe řečeno, samostatný vývoj dítěte v dospělosti. Tento typ rodičovské výchovy svým „falešně demokratickým“ postojem rodiče spíše vzdaluje od skutečné odpovědnosti za výchovu dítěte a v rovině sportovních motivací „deleguje“ motivaci dítěte ke sportu na jiné socializačně významné aktéry, jako je škola, vrstevníci či sportovní organizace.

Lhostejný: Nedochází ke vštěpování základních pozitivních životních hodnot, chybí zájem o potřeby dítěte, zanedbává se vzdělání a profesní příprava, jsou ignorovány zásady zdravých stravovacích zvyklostí a aktivního životního stylu. Rodiče se nezajímají o školní povinnosti dítěte, nepovažují za nezbytné být informováni, kde a s kým dítě tráví volný čas. Dítěti se nedostává přiměřených rad, impulzů a *podnětů* k vytváření smysluplného a zodpovědného života v dospělosti; nedostatek rodičovského zájmu zasahuje mnohdy i oblast výživy či hygienických návyků. Naprostá povrchnost výchovy se projevuje netečností k potřebě všestranného rozvoje dítěte včetně tělesného rozvoje: případná sportovní motivace zůstane pravděpodobně na „bedrech ulice“ či vrstevníků; sportovní adherence jako cílené životní rodičovské krédo lze reálně stěží očekávat.

Je přirozené, že v řadě případů se tyto akademicky konstruované kategorie v některých charakteristikách *překrývají* či nejsou ostře ohraničené. Jedno však zřejmě platí: Snad nejilustrativnějším a výchovně nejvýznamnějším znakem správného a pozitivně zaměřeného výchovného stylu je bezpochyby budování a udržování *pozitivního* vztahu s dítětem a stabilizování přirozené a zdravé *rodičovské autority*.

Rodičovský styl výchovy jako záměrná a cílená forma utváření osobnostního profilu dítěte je ovlivňován širokým spektrem faktorů, počínaje budováním sebeúcty a kvalitou jeho tělesného a materiálního komfortu konče. Klíčovou roli pak sehrává cílená snaha rodičů o harmonickou vzájemnou interakci s dětmi a budování pevných základů disciplíny a pozitivních hodnot, sdílených po celý život dítěte. V průběhu různých životních fází dítěte utvářejí rodiče vlastní výchovné styly

v souvislosti s měnícími se faktory, jež působí na vývoj dětské osobnosti. Vývojová psychologie v této souvislosti rozlišuje vztahy mezi dítětem a rodiči a vztahy mezi rodiči a dítětem. V prvním případě je ideální formou vztahu náklonnost a sympatie, ve druhém případě utváření vzájemných pout. Ve stadiu adolescence stojí rodiče před novými výzvami, k nimž kupříkladu patří utváření samostatného pohledu dítěte na svět a hledání preferencí volnočasových a zájmových aktivit či touha po „nezávislosti“ a svobodném rozhodování (Berger & Kathleen, 2011, s. 273–278). Je důležité, že se jedná i o období rozšiřujícího se prostoru pro cílenou rodičovskou podporu zájmu dětí o sportovně pohybové aktivity jako nedílnou součást aktivního přístupu k životu. Není od věci si připomenout, že při utváření rodičovských výchovných stylů sehrává mnohdy klíčovou roli temperament a zdravotní stav dítěte a především pak kulturní úroveň rodičů. Rodiče, kteří dětem poskytují přiměřenou péči, vedou je ke správným stravovacím zvyklostem, akcentují význam osobní zodpovědnosti za zdraví a přitom umožňují přiměřenou míru nezávislosti a rozhodování, vytvářejí dobré předpoklady pro utváření celoživotně ukotvených sociálních kompetencí a aktivního přístupu k životu (Berger & Kathleen, 2011, s. 273–278). Tato forma pozitivního rodičovského stylu se blahodárně projevuje i ve schopnosti udržovat pevné mezilidské vztahy, navazovat přátelství, komunikovat s okolím a zejména jednat přiměřeně a nezávisle (Campione & Smetana, 2014).

Zde je třeba připomenout rozdíl mezi rodičovským stylem a rodičovskými praktikami. *Rodičovské praktiky* lze definovat jako specifické chování uplatňované v procesu socializace dítěte, zatímco rodičovský styl je dán celkovým emočním klimatem, ve kterém rodiče své děti vychovávají (Spera, 2005, s. 125–146). Rodičovské praktiky podpory dítěte v oblasti vzdělání, přípravy na povolání, důrazu na aktivní životní styl a pěstování dobré tělesné kondice jsou vhodnou formou šířeji rozkročeného rodičovského stylu, směřujícího cíleně k osvojování si vyššího vzdělání, ukázněnosti, cílevědomosti a duševní pohodě (Amato & Fowler, 2002, s. 703). Rodičovský výchovný styl je nepochybně ovlivňován i rozdílnými výchovnými praktikami otce a matky. Australské zkušenosti naznačují spíše praxi autoritativních postojů matek k dcerám a jejich mnohem liberálnějšího přístupu k synům. Otcové naopak mívají k dcerám silnější citový vztah a tvrdší disciplinární praktiky aplikují spíše vůči synům (Conrade & Glenys, 2011, s. 29–35).

2 Mládež, rodina, volnočasové aktivity

Volný čas je významným faktorem socializačního zrání a výchovného působení na adolescenty. Umožňuje totiž jedinci osobní zotavení, vzdělávání, prožitky radosti, relaxaci, sebeuvědomování, komunikaci s ostatními, sociální integraci či enkulturaci. *Volný čas* je tedy platformou pro široké spektrum činností, jež mají významný dopad na život člověka, na jeho hodnotové zrání a fyzický rozvoj. Proto je i jedinečnou příležitostí pro utváření pocitů životního uspokojení a osobního blaha, pro pěstování zdravé a aktivně smýšlející a jednající osobnosti. Správně se nově připomíná význam volného času pro utváření osobních vloh a talentů, schopnost smysluplného rozhodování, zdolávání nových výzev a využívání nových zkušeností; volný čas v tomto kontextu přispívá k osvojování důležitých životních hodnot a sdílení étosu kolektivního ducha (Newman et al., 2014). Pro děti a mládež to na jedné straně může znamenat zvyšující se konzumaci volného času „trvalým napojením“ na elektronická média. Stejně tak se ale na druhé straně otevírají možnosti aktivních forem trávení volného času včetně sportovně pohybových aktivit, záměrného trvalého usilování o dobrý zdravotní stav a vysokou úroveň fyzické a duševní kondice. Zde nabízejí nové perspektivy i tzv. „lifestylové sporty“, pořádané zpravidla pro širší veřejnost a umožňující aktivní účast co nejširšímu spektru zájemců.

Je evidentní, že samotná *struktura volného času* adolescentů je v různém socio-kulturním prostředí naprosto odlišná. Zatímco *volnočasový prostor* ve vyspělých bohatých zemích naší kulturní sféry nabízí široké možnosti osobní péče, her, plnění školních úkolů, zábavy, sportování, hygieny či spánku, v industrializovaných zemích jihovýchodní Asie stráví děti a mládež mnohem více času plněním školních a studijních povinností. Naopak chudé, ekonomicky nerozvinuté země „nabízejí“ dětem v mimoškolním čase plnění různých pracovních povinností, zatímco sociálně znevýhodněné děti, žijící na okraji společnosti, nemají zpravidla možnost trávit volný čas smysluplně podnětnými a rozvíjejícími činnostmi, a to navzdory skutečnosti, že právě organizované volnočasové aktivity mládeže jsou jedním z předpokladů vývoje hodnotného dospělého jedince (Larson, 2000).

Smysluplné trávení volného času je tak stále častěji nahlíženo prizmatem imperativu všestranně *zdravého* osobnostního vývoje (Badura et al., 2018b). Zkoumání širšího rámce socializace a výchovy se zaměřuje i na trávení volného času v jeho dvou různých formách: organizovaného a neorganizovaného volného času. O globálně zaměřených výzkumných programech organizovaných volnočasových aktivit (OLTA: Organized Leisure Time Activities) i o volnočasových aktivitách neorganizovaných

a nestrukturovaných (UA: Unsupervised and Unstructured Activities) se zmiňuje Badura (2018).

Tyto dvě různě výchovně a socializačně působící formy trávení volného času pubescentů byly nedávno zkoumány na širokém vzorku 14 569 českých 11–15letých žáků a studentů. Cílem bylo zjistit, jak zapojení žáků do organizovaných a neorganizovaných volnočasových aktivit ovlivňuje jejich zdravotní stav a školní výsledky. Vycházelo se z teze, že způsob, jakým adolescenti tráví volný čas, značně ovlivňuje jejich životní styl a chování související se zdravím. Účast v organizovaných aktivitách (cca 6–8 hodin týdně) je zde chápána jako důležitý faktor pro rozvoj silných stránek jedince ve smyslu zdravého dospívání k „ideální dospělosti“ (Badura, 2018, s. 105). Sociálně zaměřené aktivity probíhající mimo dohled dospělých jsou naopak vnímány jako příležitost pro zapojení se do rizikového či delikventního chování. Přitom se přirozeně připouští souběžná účast v obou druzích volnočasových aktivit. Výzkumy v tomto směru potvrzují široký rozvoj pozitivních vlastností a dovedností během organizovaných volnočasových aktivit kupříkladu ve sportovních klubech či při skautingu. Navíc se zmiňuje i blahodárny dopad organizovaného volného času na školní výsledky. K negativním důsledkům této formy trávení volného času patří naopak zvýšená konzumace alkoholu či (zřejmě překvapivě) i občasné sklony k násilným formám chování (Hoffman, 2006; Kreager, 2007). Mnohačetné zapojení do *organizovaných forem trávení volného času* potencuje výchovně socializační účinky, jež přispívají ke komplexnímu osobnostnímu vývoji. Tyto účinky sílí s *rozšiřováním* palety organizovaných volnočasových aktivit (kupř. kombinace sportu a zájmu o uměleckou činnost), s jejich *intenzitou* (kupř. čas strávený sportovním tréninkem), *vnitřně ukotveným zájmem* (kupř. těšení se na trénink či rodinný víkendový cyklistický výlet) a *trváním* (kupř. vytrvalost, délka zapojení do fotbalové nebo lehkotletické přípravy).

Zde záleží zejména na rodičích, aby nezatížili volný čas dětí „přeorganizovaností“, která brání přirozenému, spontánnímu socializačnímu působení kamarádů a kolekců i trávení času v podnětném prostředí širší rodiny. Rodina a rodičovská autorita mají největší šanci iniciovat a rozvíjet volnočasové zájmy dětí, jejich zaměření a očekávání. S rostoucím věkem se účast adolescentů na organizovaném trávení volného času s dospělými postupně snižuje, stejně jako se kupř. ve výkonnostním sportu jedinec vzdaluje svým původním touhám po vítězstvích a výkonech. Navíc se mladým lidem otevírají i jiné možnosti seberealizace, zejména v oblasti profesní přípravy. Zpravidla si však z organizovaných volnočasových aktivit odnášejí do dalšího života cenný vklad činnosti, respektu k autoritám, cílevědomosti, schopnosti spolupráce a celoživotně ukotvených přátelských vztahů.

Je přirozené, že generování takového osobnostního profilu se bude „dařit“ zejména pod rodičovským výchovným modelem, který jsme označili jako *autoritativní* a který klade důraz na utváření pozitivních hodnot a aktivního přístupu k životu. Nestrukturované, *neorganizované trávení volného času* adolescentů je typické pro nepodnětné rodinné prostředí. Volný čas trávený bez náležitého dohledu, či

dokonce bez zájmu rodičů otevírá příležitost pro mnohdy bezcílné mimoškolní setkávání s kamarády a vrstevníky. A to jsou situace zvyšující možnosti problematického chování, zmravnění volného času, pocitů nudy, trvale neuspokojované potřeby činnosti a zájmu ze strany dospělých. Takové klima může vést k sebeprosazování jedinců, kteří nejsou podporováni v aktivitách přiměřených jejich věku. Tito jedinci potom potřebují upozornit na sebe lhostejný svět kolem třeba i provokativním, destruktivním, vandalským, antisociálním, násilným či přímo kriminálním chováním nebo v „lepšíh případě“ bezcílným poflakováním, doprovázeným pocitem zmravnění, zbytečnosti, netečnosti k okolí a osvojují si vzorce chování, které jsou v ostrém protikladu k étosu a zásadám aktivního přístupu k životu. Takoví adolescenti často pocházejí z prostředí, kde se uplatňuje *lhostejný a zpravidla hodnotově zcela nepodnětný* rodičovský výchovný styl. Na tomto místě je však třeba připomenout, že nemůžeme volnočasové aktivity považovat za nežádoucí, či dokonce za ohrožující další vývoj dítěte či mladého člověka jen proto, že nejsou organizovány dospělými. Dnes, kdy je mnoho nejen mladých lidí závislých na elektronických médiích, vypovídá kupříkladu četba knih nebo volné provozování skateboardingu ve veřejném prostoru o schopnosti (přínejmenším relativně) nezávisle rozhodovat v souladu s individuálním naturelem o tom, jak trávit volný čas.

Výše zmiňovaný rozsáhlý výzkum základních volnočasových aktivit české školní mládeže potvrdil pozitivní vliv rodinného klimatu a stanovení pevných pravidel o tom, kolik času dítě stráví u počítače, na formování jeho organizovaných volnočasových činností. Pokud rodiče považují za významné společné trávení času s dětmi (sportování, vycházky, hry) a dbají na dodržování pravidel fungujících v rámci rodiny, zvyšuje se pravděpodobnost podpory organizovaných volnočasových aktivit. Organizované aktivity volného času jsou výzkumem asociovány s pocitem lepšího fyzického a mentálního zdraví. Hoši preferují ve zvýšené míře jak individuální, tak kolektivní sporty, dívky inklinují spíše k činnostem umělecké povahy. Mladí respondenti neprovozující organizované volnočasové aktivity mají ve zvýšené míře zkušenosti s kouřením, konzumací alkoholu a jsou náchylnější k rizikovým formám chování. Organizované volnočasové aktivity přinášejí svoji zvýšenou náročností někdy i zvýšenou pravděpodobnost zranění a rvaček, zlepšují vztahy se školním prostředím a přispívají k lepšímu prospěchu. Neorganizované volnočasové aktivity „na ulici s kamarády“ generují zvýšené riziko kouření, zkušenosti s návykovými látkami, konzumace alkoholu, brzkých sexuálních zkušeností a zhoršení školního prospěchu (Badura, 2018, s. 39–71).

Zmíněný výzkum dospívá k závěru, že 80 % českých adolescentů je angažováno přínejmenším v jedné z forem *organizovaných volnočasových aktivit*; hoši většinou na *půdě sportu*, dívky nalézají více uspokojení v *umělecky zaměřených činnostech*. Autoritativní styl rodičovské výchovy, charakteristický dohledem nad volnočasovými aktivitami a školním prospěchem dítěte a kamarádským přístupem, podporuje účast adolescentů na organizovaných volnočasových aktivitách, přispívá k pocitům duševní a fyzické pohody a dobrému školnímu prospěchu. Je naopak preventivním

faktorem, chránícím před zkušeností s návykovými látkami, kouřením a alkoholem (Badura et al., 2018). Organizované sportovní aktivity přináší vyšší míru pocitu zdraví, umělecké zájmy, lepší školní prospěch. Neúčast v organizované formě trávení volného času je asociována se zvýšenými formami rizikového chování a horším školním prospěchem. Vcelku lze považovat aktivní účast na organizovaných volnočasových aktivitách pod vedením či dohledem dospělých za vhodný způsob zdravého osobnostního vývoje adolescentů v kontextu mimoškolních forem socializačního a výchovného působení, kdy zpravidla primární iniciační roli sehrávají *formy rodičovských motivací*.

3 Sportovně pohybové aktivity: konceptuální východiska

Nejen hlasy odborníků, ale i masová média zaměřují svou kritickou pozornost na úroveň výuky tělesné výchovy na našich školách a zájem dětí a mládeže o pravidelné volnočasové či organizované výkonnostní sportování. Ústy učitelů, trenérů, dorostových lékařů či bývalých vrcholových sportovních reprezentantů je veřejnost informována o klesajícím zájmu naší nejmladší generace o hodiny tělesné výchovy, o snižující se úrovni tělesné kondice našich dětí a mládeže, o růstu obezity u žáků a studentů a o celkové nechuti mládeže k pravidelné fyzické aktivitě. Roste počet mladých lidí vyhýbajících se pohybovým aktivitám, klesá zájem o sportování jako přirozenou formu volnočasových aktivit; pohodlnost se projevuje nejen odporem ke kondičně podpůrné fyzické zátěži, ale i v nechuti k aktivním formám dopravy, k chůzi, pravidelné jízdě na kole, plavání. Přitom jsme svědky růstu počtu a kvality různých kondičních zařízení, fitness center, wellness zařízení, aquaparků či cyklostezek. Na jedné straně tak existuje poměrně konzistentní, nevelká skupina systematicky sportujících jedinců, využívajících především komerčně zaměřená sportovní zařízení; na druhé straně narůstá počet těch, kteří jsou fyzicky aktivní pouze v případě nezbytnosti či pod tlakem okolí. Pasivní, sedavé, konzumní trávení volného času převažuje nad jeho aktivními, individuálně všestranně harmonizujícími kreativními formami. I mladí lidé chápou sport spíše jako vrcholnou podívanou masových forem zábavy než jako integrální, nezastupitelnou a životadárnou formu osobního rozvoje, zvyšování fyzické kondice, cestu k upevnování zdraví, navazování přátelských vztahů a k celkové osobní pohodě.

Pohyb, jeho formy, intenzita a motivace k němu se v dnešní postmoderní sedavé společnosti výrazně mění. Přitom však i dnes hraje důležitou roli v životě každého člověka. Lidské tělo je k pohybu uzpůsobeno, a jestliže je nepoužíváme, ztrácí svalovou hmotu, která je pak snadno nahrazována tukem. V Chartě volného času z roku 2002 se praví: „Všichni lidé mají základní lidské právo na volnočasové aktivity (tedy i aktivity pohybového a sportovního charakteru), které jsou v souladu s normami a hodnotami společnosti.“ *Sport* je zde správně chápán jako fyzická aktivita praktikovaná bez ohledu na míru organizovanosti. *Motivů* k provozování sportu může být celá řada: upevnění zdraví, zlepšení fyzické zdatnosti a psychické pohody, formování sociálních vztahů, dosažení vynikajícího výkonu, vítězství či získání odměny. *Pohybová aktivita* je forma pohybu člověka v prostoru a čase, založená na svalové činnosti a provázená zvýšeným energetickým výdejem. Může mít podobu běžné, každodenní, zdraví podporující činnosti či účelově sledovat kondiční, výkonnostní cíle a zdokonalování sportovních dovedností. Pohybová aktivita zahrnuje široké

spektrum činností, kupř. chůzi, sportovní hry, jízdu na kole, práci na zahradě či kondiční běh nebo aerobik (Hendl & Dobrý, eds., 2011). Pohybová aktivita je v odborné literatuře zpravidla systematizována do kategorií spontánní neorganizovanosti a organizovanosti a rozlišuje se její frekvence, intenzita, doba trvání a druh. Pohybovou nedostatečnost (pohybovou inaktivitu) pak můžeme charakterizovat nedostatkem pohybových aktivit a absencí strukturovaných pohybových aktivit dovednostního charakteru (Mužík & Vlček, 2010, s. 14). Pohybová aktivita patří k základním fyziologickým potřebám člověka; platí to vzdor skutečnosti, že nedostatek pohybu nepocítujeme zpravidla tak intenzivně jako nedostatek potravy či tekutin. Již od narození se díky přirozené potřebě pohybu utváří tzv. svalový korzet, který je nezbytný pro správný vývoj kostry a vzpřímené držení těla. Navíc fyzické aktivity podporují činnost vnitřních orgánů a zdravý mentální vývoj. Nedostatek pohybu přináší naopak svalovou dysbalanci, projevující se nerovnovážným vývojem tělesných proporcí, vadným držením těla a ortopedickými potížemi; v pozdějším vývoji jedince i srdečními a dýchacími komplikacemi (Mužík, ed., 2007, s. 137). Diskuze na téma fyzická činnost či pohybové aktivity vyžadují v daném kontextu náležité konceptuální osvětlení. Za dobré východisko k dalšímu zkoumání pokládáme následující vymezení:

Pohybová aktivita: tělesný pohyb produkující kosterní svalstvo. Vyžaduje výdej energie a přináší pozitivní zdravotní účinky. Zpravidla je charakterizována pouze nízkým či středně intenzivním úsilím, typickým kupříkladu pro aktivní formy dopravy, výstup po schodišti, práci na zahradě, domácí práce, tanec či ruční mytí auta. Naopak pohybová pasivita nepřináší podporu zdraví a fyzické kondice. Již pravidelná mírná pohybová aktivita je zdraví prospěšná, vyžaduje zvýšený energetický výdej kalorií, rostoucí se zintenzivněním fyzické námahy či náročností pohybu (Hoeger & Hoeger, 2011, s. 6–7). Doporučený minimální počet kroků je 10 000 denně.

Jinde se za pohybovou aktivitu považuje jakákoli její strukturovaná či opakující se forma, prováděná s cílem zlepšit fyzickou zdatnost (Pink, 2008, s. 3). Ve formě *cvičení* jde o pohybovou aktivitu, která zpravidla vyžaduje plánovaný, strukturovaný a opakující se tělesný pohyb za účelem zlepšení či udržení jedné či více komponent fyzické zdatnosti. Příkladem cvičení je chůze, běh, jízda na kole, aerobní cvičení, plavání či posilování. Cvičení je obvykle chápáno jako aktivita, která vyžaduje vitálně intenzivní úsilí (Hoeger & Hoeger, 2011, s. 7).

Fyzická zdatnost (fitness): Soubor zdravotních kritérií (vytrvalost srdečního a dechového výkonu, svalová síla, pružnost) a výkon vázaný (dovednosti, rychlost, obratnost, psychická odolnost, míra soustředění) na schopnost provádět pohybové aktivity (fyzické činnosti). Schopnost přiměřeně se vyrovnávat s běžnými i mimořádnými požadavky každodennosti bez pocitů vyčerpání a s dostatečnou energií věnovanou volnočasovým a rekreačním aktivitám (Hoeger & Hoeger, 2011, s. 19).

Wellness: Trvalé a záměrné úsilí, směřující k dobrému zdravotnímu stavu a vysoké úrovni fyzické a duševní kondice, které zahrnuje ve smyslu kvality života dimenzi

fyzickou, emotivní, mentální, sociální, enviromentální, profesní a duchovní. Přitom jde o komplex vzájemně provázaných kondičních faktorů, podporujících pozitivní schopnosti podpory zdraví, emoční stability, mezilidské komunikace, sociálních kontaktů, respektu k přírodnímu prostředí a profesní spokojenosti. Za kritérium fyzické úrovně wellness je pak považován stav tělesné zdatnosti v souladu s žádoucím zdravotní stavem. Emoční wellness reflektuje schopnost vyváženého subjektivního posouzení možností a mezí výkonnosti jedince, přičemž mentální stránka kondice ilustruje naši schopnost fungovat v souladu s povahou světa kolem nás. Sociální dimenze zde vyjadřuje vztah jedince k rodině a nejbližšímu okolí, environmentální reflektuje připravenost spoluutvářet čisté a zdravé životní prostředí a profesní wellness je schopnost vykonávat efektivně a kvalifikovaně svoji práci v souladu se zásadami týmové spolupráce. Komplex těchto úrovní individuálních charakteristik wellness se pak odráží ve spirituální rovině pocitem smysluplnosti života (Hoeger & Hoeger, 2011, s. 13–19).

Sport: Aktivita vyvolávající fyzickou námahu, dovednost či motorickou koordinaci jako primární ohnisko aktivity, s prvky soutěživosti, kde pravidla a vzory chování a jednání existují formálně na organizovaném principu (Pink, 2008, s. 3–8). Jde o obecně praktikovaný způsob jednání, sloužící k naplnění reálné či fiktivní potřeby. Motivy sportování jsou ukotveny v širokém spektru radosti z pohybu, navozování přátelských vztahů, udržování dobré fyzické a psychické kondice, posílení zdraví, zvyšování výkonnosti, touze po vítězství, dosažení rekordních výkonů či získání mimořádné odměny (Sekot, 2008, s. 7–13). „Sport jako společenská instituce se nemůže izolovat nebo oddělovat od širších společenských událostí. Podstata sportu, jeho organizace, cíle, funkce a struktura vypovídají o celé společnosti. Sport proniká do mnohých stupňů společnosti a je jejich odrazem.“ (Weiss, 2000, s. 40).

4 Sport a socializace

Sport se vyvíjí v určitém kulturním klimatu a je výslednicí sociálně podmíněného hodnotového směřování, utváření vzorců činností a jednání. Tato skutečnost může navozovat řadu naléhavých otázek:

- Jakou úlohu hraje sport v životě jedince a jakými cestami spoluutváří jeho osobnostní rysy a životní styl?
- Jak lze nahlížet proces sportovní angažovanosti z hlediska životního směřování?
- Co vůbec znamená sport v životě moderního člověka, jak se liší jeho vliv v rovině rekreačního a výkonnostního sportu?
- Jaký osobnostní dopad může mít ukončení sportovní kariéry?
- Je sport nedílnou a ničím nezastupitelnou součástí rozvoje jedince a společnosti?
- A zejména: Co si obecně můžeme představit pod pojmem *socializace sportem*?

Socializace (z lat. socialis = družný, společenčný) je „komplexní proces, v jehož průběhu se člověk jako biologický tvor stává prostřednictvím sociální interakce a komunikace s druhými sociální bytostí schopnou chovat se jako člen určité skupiny či společnosti“ (Velký sociologický slovník, 1996, s. 1012). Prakticky z hlediska geneze jedince jde v duchu Giddensova chápání této významné sociologické kategorie o trvalý, celoživotní proces vývoje od stadia bezmocného novorozence až po osobu, která si dobře uvědomuje sebe samu a orientuje se ve své vlastní kultuře (Giddens, 2000). Formuje tím i povědomí o sobě samém a o významu a smyslu životního směřování. Nejde přitom o jednosměrný proces vlivu sociálního prostředí na formování jedince: Je interaktivním procesem, jehož prostřednictvím kontaktujeme ostatní, syntetizujeme tok informací, a utváříme tak rozhodovací proces, který modeluje naše vlastní životy a sociální svět kolem nás. Socializace však není pouhým „kulturním programováním“, během něhož kupříkladu dítě vstřebává vlivy, s nimiž přichází do styku. Každý jedinec má totiž určité potřeby a nároky, jimiž prostřednictvím zpětné socializace ovlivňuje chování těch, kteří se o něho starají, a socializačně tak působí. *Zpětná socializace* tedy popisuje situaci, kdy ti, kteří ovlivňují druhé, jsou jimi zpětně socializováni: Děti dnes víceméně běžně uvědoměle ovlivňují rodiče v otázkách trávení volného času, stravovacích návyků, spotřebních vzorů, nákupních zvyklostí, technických dovedností, využívání komunikačních technologií. Přitom jsou takové socializační účinky umocňovány zejména ve společnostech procházejících rychlými sociálními a kulturními změnami. Právě v těchto situacích mladá generace učí starší novým zvykům a osvojování si nových hodnot. Rovina volnočasových sportovních aktivit přináší stále nové podněty právě na půdě

socializace. Socializační potenciál sportovních a pohybových aktivit se totiž zejména v souvislosti se současnou informační společností zřejmě posiluje, protože patrně ubývají přirozené, bezprostřední sociální kontakty mezi lidmi „face to face“; lidé se stále více přizpůsobují nepřímým zprostředkovaným kontaktům „setkávání na dálku“ prostřednictvím nejrůznějších moderních komunikačních technologií. Moderní medicína i společenské vědy dnes berou na vědomí, že lidský vývoj je nutno studovat jak z biologické, tak behaviorální perspektivy. V současnosti se oba zdroje lidské podstaty vnímají jako vzájemně závislé. V tradičních společnostech jsou stadia životního cyklu kontrolována rodinou, kmenem nebo společností jako celkem. V současných urbánních a industriálních společnostech není tento proces tak jasný. O pozornost jedince soutěží různé a často protichůdné zdroje informací od rodiny, školy přes vrstevníky až k zájmovým skupinám. Uvidíme, že význačné postavení mezi těmito soupeřícími zdroji informací na poli vrcholového divácky atraktivního sportu mají masová média.

Termín socializace je nesporně velice široký. Je to nálepka pro „komplexní, dlouhodobý a multidimenzionální soubor komunikativních interakcí mezi jednotlivcem a ostatními členy společnosti, které vyúsťují v připravenost jedince k životu v socio-kulturním prostředí“ (Defleur et al., s. 217). Z individuální perspektivy nás socializace vybavuje schopností komunikovat, myslet, řešit problémy při použití postupů obvyklých v dané společnosti a hlavně se osobně a neopakovatelně přizpůsobovat prostředí, ve kterém žijeme. Ze zorného úhlu společnosti pak jde primárně o vytváření konformních postojů, díky nimž lze dosáhnout sociálního řádu, předvídatelnosti a kontinuity.

Referenční rámec kategorie socializace upozorňuje i na relevantní kategorii *resocializace*, která označuje „stav opouštění původních vzorů chování a přijímání nových vzorů jako součásti zásadních životních změn v životě jedince“ (Schaefer & Lamm, 1995, s. 610). Svět sportu nabízí nesporně řadu přímo učebnicových příkladů resocializace, kdy kupříkladu vrcholový sportovec po skončení oslnivé kariéry postupně přivyká standardnímu rytmu běžného občanského života. Resocializaci můžeme ilustrovat i procesy přizpůsobování novému kulturnímu prostředí, hodnotovému směřování či hernímu stylu v případech sportovní migrace na mezinárodní úrovni.

Antropologové používají termín *enkulturace* a odkazují tím na proces učení, zvnitřňování všech aspektů vlastní kultury. Tedy nejen lidských zvyků a tradic, ale i jazyka, užívání materiálních artefaktů, společných přesvědčení, legend, mýtů a společného folklóru.

Socializace je procesem osvojování si *sociálních rolí* (chování, které se od nás v dané situaci v souladu se zaujímáním sociální pozice očekává) a vzájemné interakce s okolním světem. Formuje povědomí o sobě samém a o významu a smyslu životního směřování. Socializace však není jednosměrným procesem vlivu sociálního prostředí na formování jedince. Je interaktivním procesem, jehož prostřednictvím kontaktujeme ostatní, syntetizujeme tok informací a utváříme rozhodovací proces,

který modeluje naše vlastní životy a sociální svět kolem nás. *Anticipující socializace* je tak procesem, jímž si jedinec vstřícně osvojuje normativní a hodnotový systém a vzorce chování a napodobuje chování a verbální projevy členů skupiny, která funguje jako míra hodnocení vlastního chování, postojů, aspirací, životního způsobu, ambicí, zjevu apod. Mladý sportovní nadšenec se tak může vztahovat svými aspiracemi a záměrně utvářeným osobním image k trenérovi či referenční skupině sportovních hvězd.

Konkrétní definiční vymezení procesu socializace mají přirozeně v kontextu plurality teoretických přístupů mnoho podob. Ať již vymezujeme socializaci jako proces, ve kterém se pluralita jedinců stává konformní vůči standardům hodnotové orientace, nebo ji chápeme jako cílené úsilí „zformovat bytost, která se bude i o samotě chovat tak, jako by byla pod stálým dohledem ostatních členů skupiny“ (Keller, 1992, s. 32), vždy je zřejmé, že bez jejího uspokojivého průběhu zůstávají individua neschopna vstupovat do běžných interakcí s dalšími členy skupiny. V takovém případě vzniká úrodná půda pro vývoj sociálně narušených jedinců, neschopných respektovat nejenom očekávané role, nýbrž i základní normy běžného soužití, a nejsou tedy schopni ani ochotni stát se integrovaným prvkem a součástí kolektivních akcí.

Socializace není jednorázovou, společensky separovanou akcí, ale celoživotním procesem, jenž počíná vštěpováním základních životních hodnot, pokračuje utvářením pevných sociálních vztahů a vrcholí přejímáním nových životních vzorů v kontextu zásadního životního přechodu. Společnost bez socializace není schopna předat své základní normy a hodnoty následující generaci a postupně se rozpadá. Přitom je třeba zdůraznit, že socializace vytváří spojení mezi jednotlivými generacemi. Narození dítěte přináší změnu do života rodičů, kteří tak zpětně získávají nové zkušenosti. Stejně tak je třeba připomenout problematičnost socializačního procesu z pohledu jeho důsledků. Ty vyplývají z rozmanitosti stávajících kulturních hodnot a z existujících sociálních nerovností. Například v procesu socializace prostřednictvím cílené výchovy a kvalitního vzdělávání včetně sportovní přípravy mají děti středních vrstev pravděpodobně větší šanci získat dobré „základy pro život“, které se pak v pozdějším studiu a profesi uplatní jako výhoda, než intelektuálně a pohybově stejně disponované děti z rodin sociálně slabých.

Nejúžeji je s procesem socializace spjata *rodina*. Rodiče zpravidla v rámci vlastních norem a hodnot usilují, aby se jejich dítě stalo samostatnou, suverénní bytostí. V počátečních stádiích si právě zde jedinec osvojuje svoji příslušnost k pohlaví ve smyslu přiměřeného chování, postojů a aktivit hochů a dívek. U chlapců se tak zpravidla očekává – z hlediska vztahu ke sportu nesmírně důležitá – maskulinní tvrdost, u dívek pak spíše něžnost a poddajnost. Hoši si mnohdy získávají vysoký osobní kredit na základě svých atletických schopností a sportovních dovedností, chladnokrevnosti a vytrvalosti. Děvčata odvozují svoje uznání a popularitu spíše od svých sociálních dovedností a školního prospěchu (Schaefer & Lamm, 1995, s. 107). Obecně vzato se ukazuje, že participace dětí a mládeže na sportovních aktivitách je ovlivňována dostupností příležitostí, podporou rodinných příslušníků,

kamarádů, názorových vůdců a životních vzorů, nejbližší komunitou a konečně i vnímavostí potenciálního dětského účastníka sportovních aktivit.

I když se individuální představy o vhodnosti sportování pro chlapce ve srovnání s dívkami mohou v závislosti na sociální příslušnosti a celkové úrovni rodiny lišit, existuje do určité míry všeobecný vzor, charakteristický pro naši kulturní sféru. Dívky tak sice nejsou od sportovních her vysloveně zrazovány, ale jejich čas pro hry a sportovní činnost je autoritou většinou více usměřován a kontrolován než v případě chlapců. Když kupříkladu desetileté děvče žádá své rodiče o povolení ke hře, můžeme poměrně běžně slyšet omezující věty typu: „Hraj si v blízkosti domu.“, „s kamarády, které znám“, „neušpiň se“, „dej na sebe pozor“, „buď opatrná“, „vrať se domů včas“. Tato psychologicky silně dimenzovaná forma „podmíněného povolení“ neovlivňuje pouze vývoj sportovních dovedností malých dívek, ale navíc může sociologicky vzato omezovat i povahu her a neformálních sportovních činností provozovaných s přáteli v pozdějším věku.

Chlapci nejsou zpravidla vystaveni tak silné rodičovské kontrole. Do světa fyzických dovedností a sportovních her pronikají obvykle již v předškolním věku. S přibývajícím věkem roste i jejich přesvědčení o možných výhodách organizovaného výkonnostního sportu jako zdroje osobního uspokojení a kreditu, či dokonce profesní aspirace. Sport je obecně chápán jako nedílná součást dozrávání v muže. U dívek se výraznější úloha sportu v procesu osobnostního zrání zpravidla nepředpokládá. Tato skutečnost se aktualizuje zejména socializačním procesem v období adolescence.

Zajímavé informace o socializačních důsledcích aktivního sportování přináší zejména americká sociologie. Řada prací tematizujících postavení sportu v socializačním procesu pracuje s „teorií rolí“, která je inspirována funkcionalistickou teorií, a dále s „teorií odcizení“, prezentovanou převážně teoretiky konfliktu. Jde o přístupy, jež zkoumají nesmírně zajímavou problematiku utváření rasových, třídních a „genderových“ postojů, vztah socializace a sportovních subkultur, vývoj popularity jednotlivých sportů mezi mládeží, možnosti a meze středoškolského výkonnostního sportu a vysokoškolského vrcholového sportu či kontroverzní otázky, týkající se postavení žen ve sportu v kontextu antihomosexuálních postojů společnosti. Trvalým – protože zřejmě stále ožehavým tématem – je zkoumání vztahu rasy, etnika a sportu a celkově stále frekventovanější analýza socializačních aspektů a vztahu sportu a deviantního chování. Významnou zásluhu na prezentaci výzkumných závěrů dokládajících aktuální problémy vztahu sportu a společnosti je třeba připisat editorům A. Yiannakisovi a M. J. Melnickovi (Yiannakis & Melnick, 2001) a britským badatelům a esejistům E. Cashmorovi a J. Maguiremu.

Socializační aspekty v oblasti sportu se projevují i v tom, jaký význam přiřkládají sportující adolescenti uznání a obdivu okolí k jejich sportovním výkonům. Udržování kreditu výkonnostního sportovce se jeví jako velmi důležité pro posílení vlastní sebedůvěry a pozitivní odezvy okolí. Prakticky orientovaná sociologie sportu tak dochází k závěru, že orientace na sportovní činnost u dětí a mládeže je v prostředí

soutěživé moderní společnosti silnější u hochů než u dívek. Mění se dále v čase, v závislosti na množství příležitostí a povaze kontaktů s okolním světem. Znovu se tak potvrzuje významný vliv dobově podmíněného kulturního kontextu motivů a dopadů sportu na socializační procesy (Coakley, 2001, s. 85–93) či postavení žen ve sportovní aréně (Cashmore, 2000, s. 163–188).

Studenti Fakulty sportovních studií Masarykovy univerzity v Brně odpovídají zpravidla na otázku „Co mi sport dal?“ nejčastěji odkazem na socializačně významné hodnoty. Např.: „možnost někam se pevně začlenit“, „něco dokázat“, „systematicky o něco usilovat“, „schopnost tvrdě pracovat“, „být samostatný“, „upevňovat přátelská pouta“, „nalézt budoucí profesní uplatnění“, „respektovat princip fair play“. Jako nevýhodu zmiňovali ztrátu „volného času“, „kusu dětství“, „pravidelného rodinného života“, „možnosti systematického studia“ či „iluze o vrcholovém elitním sportu“.

K tématu sport a socializace náleží i nesmírně zajímavá problematika „sportovního důchodu“, tedy odchodu zejména vrcholových výkonnostních sportovců z arény sportu či dokonce z Olympu sportovní slávy. Obecně se předpokládá, že ukončení specializované sportovní činnosti nemusí ještě znamenat přerušování sportovní aktivity. Ta může pokračovat formou méně náročných sportovních činností nebo může sportovec přejít do role trenérské, organizační a podnikatelské. Ukončení sportovní kariéry bývá mnohdy součástí procesů, vyvolaných změnou školy, profesní angažovaností, vstupem do manželství, změnou bydliště či narozením dítěte. Socializační problémy související s ukončením sportovní činnosti se umocňují v případech zranění a zejména tehdy, když je sport dominantní životní orientací jedince a jeho ztráta není nahrazena odpovídající odlišnou profesní kariérou a začleněním do nového sociálního prostředí. Z českého sportovního prostředí můžeme uvést na jedné straně příklady celoživotní sportovní vrcholné angažovanosti hokejového reprezentanta a trenéra Karla Guta či lehkooatletické reprezentantky a úspěšné trenérky mladých běžkyň Jarmily Kratochvílové, mnohonásobného olympijského vítěze, mistra světa a dosud nepřekonaného světového rekordmana v hodu oštěpem a pozdějšího trenéra Jana Železného či slibně se rýsující organizační působení olympijské vítězky v běhu na lyžích Kateřiny Neumannové. Na druhé straně pak lze zmínit socializačně problematický zlom životní kariéry v okamžiku ukončení sportovní dráhy u bývalých vynikajících cyklistů Jana Veselého a Jana Smolíka či vodáckého mistra světa a olympijského vítěze Václava Kozáka.

Jednostranná sportovní identifikace představuje jeden z důležitých limitujících dopadů socializace a může se stát zdrojem životních zklamání, nejistoty, dezintegrace a příčinou neschopnosti navazovat kvalitní sociální a osobní kontakty. Naopak promyšlené rozhodnutí ukončit aktivní soutěžní sportovní kariéru, spojené s úsilím získat celoživotně orientovanou profesi, je usnadňováno i schopností realisticky posoudit vlastní sportovní dovednosti. Jsou však známy případy sportovců, kteří po ukončení své sportovní kariéry jen nesnadno nalézali další přiměřené formy sportovního využití.

Problematika odchodu do sportovního důchodu je ze sociologického a psychologického hlediska nesmírně zajímavá. Plně souhlasíme se závěrem amerických badatelů, že pokud aktivní sportovní kariéra rozšiřuje běžný rámec osobnostní identity, obohacuje jedince cennými životními zkušenostmi, akceleruje bohatost a dynamiku mezilidských vztahů a umocňuje materiální požitky, je proces odchodu ze sportovní scény pravděpodobně hladký. Obtíže ale zpravidla nastávají tehdy, když je sportovec svým životním obzorem, zúženým pouze na oblast vrcholového výkonnostního sportu, omezen, a jeho schopnost a ochota žít a seberealizovat se mimo subkulturu elitního sportu, tedy v běžném životě soutěživosti na poli práce, je tudíž nízká nebo zcela chybí (Murphy et al., 1996, s. 239–246).

Zajímavý vhled do socializačně významného období ukončení kariéry „globálně zářících sportovních hvězd“ poskytují webové stránky bývalých vrcholových sportovců. Svoboda (2007) podrobil tyto weby analýze rolových modelů a dospěl k následujícím charakteristikám jednotlivých sportovních osobností: „Bývalý sportovec tělem i duší, co nezapomněl na své okolí“ (Andre Agassi); „Nejen tenistka“ (Barbara Schettová); „Klidný ústup ze slávy?“ (Jan Ulrich); „Národní hrdinka“ (Janica Kostelićová); „Síla, póza a příklad na půdě amerického fotbalu“ (Jerome Bettis); „Není čas otáčet se zpět“ (Kim Clijstersová); „Velký příběh“ (Lance Armstrong) a shrnuje: „Zdá se, že sportovci využívají získaného ‚sportovního kapitálu‘ pro podporu a iniciaci dalších aktivit. Tento kapitál pramení právě z jejich úspěchů a ekonomické podpory, které daly vzniknout jejich obrazu hvězdy. S tímto je pevně spojen další zájem sponzorů a profesionalizovaných sportovních organizací či týmů.“ (Svoboda, 2007, s. 74).

Hlubší vhled do problematiky tvorby image a resocializace sportovních ikon je v daném případě i cenným příspěvkem k mediální prezentaci sportu, který je tak prezentován jako sociální produkt.

Tato forma utváření charakteru je pak zpravidla rozhodovací bází pro motivaci a povzbuzování dětí ke sportovním aktivitám a je i základnou pro vytváření fondů sportovních programů, budování sportovních zařízení a sponzorování akcí, jako jsou třeba olympijské hry. Výzkumné závěry většiny sociologických šetření zkoumajících vztah sportovní aktivity a osobnostních rysů jedince však zpravidla narážejí na obtížnost utváření obecně platných závěrů. Vrcholový sport totiž na jedince působí v nestejně míře a není natolik nezastupitelný, aby nemohl být z hlediska socializace kompenzován i jinak. Shrnutí závěrů široké plejády prací věnovaných socializačním účinkům sportu dovoluje vyslovit následující hypotézy:

- Sport je natolik programově a situačně rozrůzně, že nabízí *různé zkušenosti*, odrážející se ve variabilitě socializačních procesů.
- Lidé rozhodující se pro aktivní sportovní činnost jsou již svojí povahou zpravidla odlišní od nespportujících, a proto je nesmírně obtížné postihnout právě ty charakterové rysy, které jsou budovány primárně sportovní činností.
- Sportovní aktivity jsou různými účastníky hodnoceny různě. Stejně sportovní programy mají pro různé účastníky nestejný hodnototvorný a hodnotící

výměr. Praktické dopady sportovní činnosti na každodenní život sportovců se tudíž v souladu s jejich osobnostmi různí.

- Význam, průběh a dopad sportovních zkušeností se v průběhu osobnostního zrání mění zejména v konfrontaci s rostoucími životními zkušenostmi.
- Je v povaze socializace, že i hodnototvorný význam aktivního sportu je odvozován z osobnostně prožívaných sociálních vztahů a je spoluutvářen i sociálními a kulturními kontexty sportovní participace.
- Srovnatelné socializační rysy jako sport mají i jiné aktivity. Proto jedinci, kteří sport nepěstují, mohou nalézat jiné formy socializačně přínosných hodnotných činností, než které nabízí sport.
- Významným faktorem, jenž ovlivňuje socializační dopady sportu, je daný sociálně kulturní kontext.

Komparační studie, porovnávající skupiny sportovců s „nesportovci“ nedošly proto k prokazatelně odlišným socializačním charakteristikám. J. Coakley se domnívá, že *sport* se z hlediska socializačních účinků projevuje zejména v kontextu:

- příležitostí prověřovat a rozvíjet vlastní schopnosti a identitu i mimo rámec sportu,
- přístupu ke zkušenostem mimo rámec šatny a hrací plochy,
- formování nových vztahů včetně sféry mimo sport,
- poučení, jak lze sportovní zkušenosti prakticky využít i v jiných oblastech života,
- příležitostí jednat s jedincem jako s komplexní osobností, a nikoli jako s jednostranně rozvinutým sportovcem,
- šancí být kompetentní, zodpovědný a uznávaný i mimo úzký rámec sportu (Coakley, 2001, s. 92–93).

Pokud je sportovní činnost vykonávána na úkor všestrannosti individuálních příležitostí, znalostí, zkušeností a vztahů, lze předpokládat *negativní socializační důsledky*. To jistě není překvapující. Socializace jako taková včetně důsledků, jež přináší, nesouvisí primárně s aktivním sportováním. Víme totiž, že celý komplex „sportovní zkušenosti“ je zprostředkován sociálním a kulturním kontextem, ve kterém žijeme a jsme jím socializováni. Pouhý fakt, že někdo aktivně sportuje, vypovídá o míře sebeuvědomění jedince, úrovni jeho seberealizace, intenzitě mezilidských vztahů a jeho životních hodnotách pouze neúplně. Sport je natolik silně *sociálně a kulturně determinovaný jev*, že je nesmírně obtížné porozumět všem pozitivním a negativním faktorům v komplexu tohoto dynamického socializačního procesu.

S problematikou socializace sportem souvisí i skutečnost, že postupná *sportovní specializace* pěstuje již v *dětech* „profesionální přístup“. Jinými slovy: děti se učí být mnohem více zaujaty kvalitním sportovním výkonem a vidinou vítězství než principy fair play a radostí z pohybu. Tím spíše, že dnešní organizovaný výkonnostní sport zpravidla přitahuje děti zaměřené na *cíl* činnosti, a to navíc v oblasti záměrně

orientované na hodnoty vítězství a vynikajícího výkonu. Sportovní čest tak zůstává spíše v hájemství a kompetencích rozhodčích a trenérů. Radost z pohybu je vyjadřována zejména radostí z dobrého výkonu a *vítězství*. Děti pak ve sportu mají zájem osobně se zapojit do bojové akce a prokázat sportovní dovednosti. *Pozitivní socializační vliv sportovních aktivit* je pak v tomto smyslu umocňován:

- atraktivností herních pravidel,
- změnami herních pravidel v souladu s požadavky na zvyšování účasti každého hráče,
- zvyšováním herního skóre prostřednictvím atraktivnosti herních situací,
- chápáním herních pravidel jako příležitosti k naplňování osobní výzvy,
- organizováním týmů a her s ohledem na upevňování mnohačetných forem přátelských vazeb, přesahujících arénu sportu (Coakley, 1987, s. 43–60).

Je přirozené, že představy o důsledcích aktivní sportovní činnosti se různí v souladu s odlišnostmi jednotlivých kulturních prostředí. Teze o významném vlivu sportovní činnosti na utváření povahových rysů jedince je však obecně (a proto i mnohdy zjednodušeně) přijímána téměř bez výhrad. Ti, kteří v tomto ohledu sdílejí mýtus o sportu jako víceméně automaticky působícím nástroji „pozitivní tvorby charakteru“, jsou pak spíše nakloněni podporovat své děti v aktivní účasti na sportovních programech, když „s ničím nepodloženou jistotou věří, že bez sportovní zkušenosti by život neprobíhal ve své možné plnosti a bohatosti“ (Mathisen, 2002, s. 22).

Sport hraje výraznou úlohu při utváření společnosti. Ovlivňuje život kolem nás a pro mnohé i „život v nás“. Nejsme však schopni dostatečně přesně postihnout rozdílný dopad sportovní a nespportovní socializační zkušenosti na úroveň života jedince a společnosti, na povahu mezilidských vztahů a charakter dané kultury. Fungování sportu můžeme a musíme zkoumat pouze v určitém sociálním a kulturním kontextu. V centru sociologického zájmu je zpravidla získávání validních informací o názorech sportovců, sociálních charakteristikách světa sportu a jeho dopadu na ideologické, politické a ekonomické záležitosti. Sport je spíše místem *socializační zkušenosti* než zdrojem odlišných socializačních výsledků. Sport sám o sobě není příčinou zvláštních změn v povahových rysech, postojích a chování jedince. Působí vždy v součinnosti s vlivy daného sociálního a kulturního prostředí v širším kontextu socializačních procesů.

Sport je příkladem společenské instituce, ve které jsou vysoce organizovaným způsobem, zpravidla na základě závazných pravidel zahrnuty činnosti jednotlivců ve styku s ostatními. Zákonitosti mezilidského chování ve sportu přímo reflektují kulturní pravidla, zásady či zvyky platné v ostatních společenských činnostech. Členové sportovních týmů se rámcově chovají obdobným způsobem jako členové ostatních organizovaných skupin, a respektují tím institucionální zásadu jednat tak, jak je to v rámci dané oblasti společnosti typické pro danou kulturu. Diskutují o nejúčinnějších cestách dosahování svých cílů, volí pro to specifické prostředky, zvažují

nejefektivnější zařazení jedinců v rámci týmu. Provozování kolektivních sportů je pro děti a mládež jedinečnou příležitostí osvojování si specifické *role*, chování, které se od jedince v dané situaci očekává. Tyto role bývají součástí přijaté týmové struktury a taktických požadavků hry a stejně jako mimo oblast sportu, nemají nutně vždy podobu vnitřně osvojených formálních pravidel.

Míra otevřenosti sportovní skupiny určuje rozsah, ve kterém může jedinec doufat ve vstřípení sociálních změn. Prestiž jedince je také významná, např. kapitán a talentovaný hráč budou mít pravděpodobně na tým větší vliv než nováček (Davis et al., 2004). Jiná je tedy socializace lídra a outsidera týmu, navíc lze předpokládat, že outsider může kvůli obsahu přidělené role ve sportovním kolektivu postupně ztrácet nezbytnou motivaci ke sportování obecně.

V empirických výzkumech či jednorázových anketách byla věnována pozornost otázkám motivů ke sportování, tedy v zásadě socializaci přímo na půdě sportu, další výzkumy se zaměřovaly na socializační problematiku v postkariéerní etapě života vrcholového sportovce. Přitom platí zásada, že socializace není jednostranným procesem, nýbrž pestrou a nikoliv přímočarou interakcí se dvěma dominantními fenomény: svět sportu a a společenské prostředí s jeho jedinečnou kulturou.

Aktivní životní styl tvoří nedílnou součást výchovné práce zejména u pedagogů tělesné výchovy. Ti jsou svým životním stylem pro děti a mládež inspirací a jsou také nositeli možností a mezi konkrétních podmínek pro sportování. Výzkum *Podmínky pro aktivní životní styl dětí perspektivou pedagogů tělesné výchovy* zjišťoval pomocí interview s učiteli tělesné výchovy v pěti českých městech podmínky pro organizované sportovní pohybové aktivity 12–15letých dětí (Flemer, 2007). Jestliže jsou ve městech obecně vnímány podmínky pro organizovaný sport vcelku pozitivně, pak pro neorganizovaný sport platí opak. V této souvislosti se s veřejně přístupnými sportovišti zmiňuje hrozivě vysoký výskyt vandalismu, následovaný problémem právní zodpovědnosti za případné úrazy. Proto většina pedagogů upozorňuje na nutnost dozoru na sportovištích i v případě neorganizovaného sportu. Přitom hlavní tíha zajišťování provozu veřejně přístupných míst pro sportování leží na bedrech místních radnic.

Podle respondentů brání větší sportovní aktivitě dětí v České republice jejich vlastní *lenost*, spojovaná s celkově sedavým způsobem života, nedostatek vytrvalosti a houževnatosti a časté nahrazování rodičovské péče a zájmu přístupnými formami pohodlné zábavy, jako jsou počítačové hry či zejména sociální sítě. V organizované formě sportu spatřují pedagogové největší problémy v časté absenci dlouhodobé práce s mládeží, nedostatečné vybavenosti sportovišť a v malé atraktivitě kolektivních sportů, jimž silně konkuruje stále pestřejší nabídka nových, netradičních forem sportovních aktivit a rostoucí zájem o pasivní trávení volného času.

V souvislosti s rostoucí popularitou tzv. *alternativních sportů*, jež se pro mládež stávají symbolem spontaneity, nepodvázané organizovaným dohledem dospělých, se stále silněji ozývají hlasy volající po masivním budování skateparků, cyklostezek, beachvolejbalových hřišť a tras pro kolečkové brusle. Drtivá většina respondentů

výše uvedeného výzkumu se shodla na nezastupitelné úloze rodiny v utváření pozitivního vztahu dětí k aktivnímu sportování. Trvalým obecným deficitem našich měst je nedostatečná podpora lokomočních aktivit v hustě zastavěných centrech, zejména cyklostezek a tras pro dnes tolik populární jízdu na kolečkových bruslích (Flemer, 2007, s. 25–26).

Sport jako pohybová aktivita či atraktivní divácká podívaná se stává nedílnou součástí statusových charakteristik soudobého jedince a zaujímá nepřehlédnutelné místo v *socializačním, výchovném i vzdělávacím procesu* v naší kulturní sféře. Systematické a poučené sledování jeho symptomatických sociologických problémů pak přispívá i k poučenějšímu přístupu k realitě světa, jehož jsme součástí a ve kterém sport jako významný sociálně-kulturní fenomén hraje sílicí, nezastupitelnou roli.

5 Socializace: vrcholový sport versus rekreační sport

Do našich úvah o vztahu sportu a socializace nutno zahrnout i skutečnost, že různé sportovní oblasti a disciplíny a různé typy motivace a míry usilování přinášejí i odlišné zkušenosti, a tím i odlišné dopady na život sportujících jedinců. Jistě lze souhlasit s konstatováním, že to, s čím se setkáváme u výkonnostního vrcholového sportu (power and performance model), je zpravidla zcela odlišné od situace v oblasti neorganizovaného, zájmového rekreačního sportu (pleasure and participation model). Bude proto užitečné si tyto dvě sféry sportu blíže specifikovat, a to tím spíše, že v současnosti se v mnoha zemích zároveň jedná o dvě organizačně odlišné a svojí povahou specifické formy sportu, a tedy i o dvě různé úrovně sportu, které rozdílným způsobem utvářejí vztah rodičů a dětí, pokud jde o *sportovní motivaci*. V tomto ohledu lze na základě analýz relevantní literatury konstatovat, že:

Výkonnostní vrcholový sport

- Zdůrazňuje sílu, rychlost, ovládnutí protivníka, posouvání hranic lidských možností, nezměrné úsilí o vítězství a mistrovský titul.
- Je založen na ideji, že sportovní mistrovství je výsledkem úspěchu v soutěži a je ho dosahováno oddaností tvrdé, systematické sportovní přípravě, pro niž je samozřejmá ochota k oběti a bolesti a ochota zříci se důsledné ochrany vlastního zdraví a budování duševní pohody.
- Klade důraz na dosahování rekordních výkonů, vymezuje lidské tělo nikoli jako cíl, nýbrž jako prostředek sportovní činnosti, přičemž využívá technologie jeho kontroly a monitorování.
- Praktikuje výběr fyzicky nejzdatnějších a sportovně nejúspěšnějších jedinců, kteří získávají výsadní postavení.
- Vytváří a udržuje hierarchické autoritativní struktury, v jejichž rámci jsou sportovci podřízeni trenérům a trenéři dále zodpovědní vlastníkům a správcům sportovních klubů.
- Pěstuje nezřídká účelový antagonistický myšlenkový princip, podle kterého jsou sportovní soupeři chápáni jako nepřátelé (Coakley, 2001, s. 85–110).

Je přirozené, že takto vymezené charakteristiky se v souladu s povahou jednotlivých sportů proměňují. Výkonnostní sport je v mnoha zemích považován za „míru věcí“ a kritérium sportu obecně, zejména v době velkého vlivu komunikačních prostředků, šířících zábavní produkty masové kultury. Tento přístup však vyvolává i nesouhlasnou odezvu, a to především mezi lidmi, kteří rozvíjejí sportovní činnosti

na základě širokého spektra jiných hodnot a zkušeností, kteří se věnují zájmovému či, jak uvidíme, nověji v řadě případů, alternativnímu sportu.

Vrcholový sport má nesporně významný dopad na sport v obecné rovině. K jeho negativním důsledkům se správně řadí, že „odvádí masy lidí od aktivního sportování tím, že jim nabízí pasivní podívanou diváckého sportu“. To může vést k absenci pravidelných pohybových aktivit s jejich blahodárným vlivem na život a zdraví, zároveň však sledování sportovních přenosů může nabízet také pozitivní impulzy k aktivnímu přístupu k vlastnímu zdraví a fyzické kondici (Krawczyk, 2004, s. 96).

Zejména studující mládež oceňuje na vrcholovém výkonnostním sportu jeho přínosy pro rozvoj morálně volných vlastností, vysokou kondiční připravenost, možnost vysokých finančních výdělků a také jedinečnost kolektivních zážitků. Mladí lidé si však plně uvědomují i hlavní negativa – zdravotní problémy, jednostranné životní zaměření, problémy spojené se socializací po ukončení sportovní kariéry, zneužívání dopingů, korupci, násilí na stadionech (Sekot, 2006, 2008).

Sílicí racionalizace výkonnostního a zejména vrcholového elitního sportu je výrazně ovlivňována moderními sofistikovanými metodami tréninku. Přitom z hlediska socializačních souvislostí stále platí, že *sportovní trénink* je interaktivní, sociální praxe, založená z velké části i na sociálních kompetencích: „Umění koučingu spočívá ve schopnosti přiměřeného odhadu konkrétní situace, posouzení lidí a nalezení správného přístupu k nim; schopnost jednat s lidmi patří k těm nejnáročnějším činnostem.“ (Jones et al., 2011, s. 4). Stejný autor přitom také správně připomíná nezbytnost sociologických znalostí v trenérské a manažerské práci: „... když trenér stojí před úkolem řešit špatný výkon svého svěřence, nestačí jít zjednodušující cestou lineárního odhalování příčin fyzického selhání, ale je nutno vzít v úvahu i širší sociologické faktory“ (Jones et al., 2011, s. 35). Zdůrazňuje se tak skutečnost, že výkonnostní sportovec není „entita nezávislá na vnějším světě“, nýbrž osobnost, formovaná širokým spektrem sociálních interakcí, jež přinášejí řadu nepredikovatelných problémů, které přímo či zprostředkovaně ovlivňují jeho motivaci a výkon. V této souvislosti se připomínají i sociologické koncepty jako sociální kapitál, mocenský systém či dominantní kultura (Bourdieu, 1993; Huizinga, 1950). Sportovní koučing tedy spočívá i ve schopnosti zhodnotit sociální kapitál talentu, vůle, materiálního prostředí a tréninkových metod, generujících sportovní úspěch. Tento sociální kapitál spoluutvářejí trenéři dlouhodobou spoluprací se sportovci. *Koučování* jakožto interakce trenéra, atleta a sociálního prostředí se stává novou formou formálně legitimního profesionálního postavení, která reaguje na existující možnosti profesních kariér a společenského uznání. Trenér a sportovec tvoří unikátní dvojici v rozhodování (decision makers), budující svůj kariérní vztah na interních dispozicích a externích příležitostech (Sekot, 2007). Jak si ukážeme dále, do tohoto vztahu vstupují v rovině „*sportovně socializačního trojúhelníku*“ zpravidla očekávání, aspirace a autorita rodičů a trenérů.

Socializační aspekty aktivního sportování se nepochybně výrazně projevují i schopností reagovat na mimořádné okolnosti a situace právě na půdě *výkonnostního*

sportu. V tomto kontextu se zpravidla zmiňují emoce a schopnost vyrovnat se s traumatizujícími situacemi vrcholového sportovního klání (Thatcher et al., 2012). V případě posledně jmenované schopnosti jde o charakteristickou součást vrcholového soutěžního sportu, kdy sportovci čelí výzvam, úspěchům či prohrám zejména v tak mimořádně náročných profesionálních sportovních soutěžích, jako je kupř. Tour de France, Formule 1 či olympijské klání atletů nebo gymnastů. *Schopnost vyrovnat se s mimořádnými situacemi* sportovního soutěžení má zejména v souvislosti s využíváním racionálních metod sportovní přípravy podobu časově a situačně promyšlených strategických modelů. Jde o komplexní přístup k mimořádným situacím, které vyžadují spolupráci sportovce, trenéra, kouče či sportovního psychologa. V tomto kontextu je velmi důležitá *emoční sféra* a umění sportovce vyrovnat se s opakujícími se emocionálně velmi náročnými mimořádnými situacemi, stejně jako jeho schopnost překonávat traumata. Svoji roli zde hrají tzv. normativní stresory, které tvoří běžnou součást atletické kariéry a mohou působit jako motivace (touha stát se členem olympijské reprezentace), a tzv. antinormativní stresory, jež působí zejména v neočekávaných situacích (ukončení kariéry následkem úrazu či dopingového skandálu).

Způsob, jakým se sportovec dokáže vyrovnat s emocionální zátěží, může být pro jeho výkon rozhodující: „Na půdě elitního sportu je mnoho fyzicky zdatných a talentovaných atletů. To, co zpravidla odlišuje vítěze od poražených, je právě psychická odolnost, usnadňující udržet soustředěnost i pod tlakem boje o vítězství.“ (Berger, 2008, s. 654). Mezi nejčastější stresory, které na vrcholové sportovce působí, patří předzápasová příprava (výběr hráčů), nedobrá sportovní příprava, obavy z mimořádných nároků zápasu, zneklidňující signály z cizího, neznámého prostředí, neshody s týmovými kolegy, nedostatečná emoční podpora ze strany trenéra, obavy z reakcí cizího publika (Thatcher et al., 2012, s. 204). V případě ukončení sportovní kariéry pak budoucí resocializaci pozitivně ovlivňuje schopnost integrovat se do nových oblastí životních aktivit, dobrý zdravotní stav, nepoznamenaný sportovními úrazy a zraněními, širší podpora rodiny, přátel či sportovních organizací. Snad nejvýznamnějším integrujícím emočně stabilizujícím faktorem bývá v tomto případě možnost dalšího působení v oblasti sportu v nové pozici jako kupř. trenér, kouč, rozhodčí, funkcionář, žurnalista (Thatcher et al., 2012, s. 207).

O síle, s jakou může stres a trauma ve sportovním prostředí působit, svědčí tento povzdech vrcholového sportovce: „Být zraněn je jako ocitnout se v jiném, cizím těle.“ (Thatcher et al., 2012, s. 236).

Zájmový rekreační sport

Kondičně rekreační sport představuje volnočasovou aktivitu, jejíž součástí je kromě fyzického pohybu i pěstování vztahů mezi lidmi a navázání vztahu k prostředí, v němž aktivita probíhá. Vyznačuje se následujícími charakteristikami:

- Důraz je kladen na osobní projev, prožitek, dobrý zdravotní stav, vzájemné porozumění a podporu spoluhráčů i protihráčů.
- Soustředěnost na posilování (nikoli samoúčelnou sílu) jako na výslednici tělesných aktivit, přinášejících radost a pocit duševní a tělesné pohody.
- Zúčastnit se může téměř každý, rozdílné fyzické dovednosti nejsou zásadní překážkou.
- Demokratická rozhodovací struktura je charakterizována kooperací, sdílením moci a reciprocitou vztahů trenér – sportovec.
- Interpersonální podpora je odvozována od principu soutěže s někým, nikoli proti někomu, protihráči nejsou nepřátelé, ale ti, kteří udělují soupeření povahu vzájemného testování (Coakley, 2001, s. 94–95).

Volnočasový či zájmový rekreační sport je svojí povahou subsystémem moderního sportu, který zahrnuje všechny druhy sportovních aktivit, jež nemají ambice zvítězit, vytvořit rekord a získat materiální odměnu. Úspěch na regionální či lokální úrovni je nejvyšší aspirační úrovní zájmového sportu. Zpravidla však nesměřuje k žádné úrovni soupeření, vyjma té, která se vztahuje k osobě samotného sportujícího jedince. Příkladem může být jogging, cílící k překonání staršího výkonu, cykloturistika s cílem dosáhnout lepšího kilometrového výkonu než během předchozí jízdy nebo úsilí o udržení fyzické kondice zejména u starších sportujících. *Princip vítězství či prohry* je tak mnohdy – ale spíše nepřímou a neuvědoměle – přítomný i v tomto primárně nesoutěžním typu sportu.

Volnočasový sport se oddělil od moderního systému sportu až se vznikem fenoménu volného času v průběhu 19. století, a přiřadil se tak k sportovním subsystémům, fungujícím kupř. ve školství, armádě či zdravotnictví. Proto se obecně přijímá fakt, že to byl právě rekreační volnočasový sport, nikoli vrcholový sport, který inicioval diferenciaci systému sportu (Schimank, 2005, s. 18). Volnočasové sportovní aktivity také pomáhají utvářet tak významné a nezastupitelné charakterové vlastnosti, jako je *sebeovládání, schopnost týmové spolupráce, schopnost vcítění se a ochota tvrdě pracovat*. Přirozeně však existují velké rozdíly v tom, jak rekreační volnočasové sportovní aktivity ovlivňují systém hodnot jedince. Závisí to samozřejmě na daném sportovním prostředí: může jít o improvizované fotbalové klání venkovských kluků nebo o návštěvu technicky špičkově vybaveného fit centra. Touha po vítězství či dobrém výkonu je přítomna i v této formě sportovní aktivity: Vsítit branku, zvítězit nad kondičním soupeřem v přátelském zápase či zvýšit vlastní svalovou kapacitu patří k povaze rekreačního sportu, stejně jako touha po bohatosti a všestrannosti individuálních aktivit a potřeba relaxace. Zvýšené úsilí o dosažení předem definovaných výsledků kupř. v kondičním cvičení ve fitness centrech může však směřovat k podkopávání autonomie tohoto subsystému moderního sportu již tím, že se bude stále zřetelněji identifikovat s kompetitivní sportovní orientací. Touha po vítězství pak odlišuje vrcholový a rekreační sport „pouze“ v tom, že v prvním případě tvoří sportovní úspěch centrální hodnotu životního směřování, zatímco ve druhém

případě mají sportující i další osobní priority a ambice – zejména profesionální a rodinné. Bez důležitosti není ani fakt, že účastníci rekreačního sportu jsou – v dimenzích ekonomické terminologie – nikoli „prodávající“, nýbrž „kupující“ – jsou konzumenty na trhu sportu. Rekreační kondiční sport tak absorbuje zájemce, kteří jsou motivováni členstvím ve sportovních či kondičních klubech, a ty, kteří pěstují sport na individuální bázi. Tím se také mění původní *socializační báze* rekreačního sportování. Slábne důraz na zvyšování komunitní sounáležitosti společně sportujících, a naopak sílí tendence uspokojovat individuální potřeby mas lidí, absorbovaných diferencovaným systémem světa sportu. Stranou nelze ponechat ani fakt, že růst organizované členské základny rekreačního sportu posiluje finanční sílu sportu v obecné rovině, a přispívá tak i k jeho společenské prestiži. Na druhé straně však může oslabit hodnotové akcenty vítězství typické pro vrcholový sport a hrát důležitou roli v nových vývojových tendencích sportu v obecné rovině.

K nejčastěji deklarovaným výhodám rekreačního sportu, zmiňovaným především mládeží, obecně patří *nezávislost, volnost a časová flexibilita, smysluplná forma zábavy, relaxace a udržování fyzické kondice*; k největším nevýhodám patří finanční a časová náročnost či možnost zranění.

Zájemový rekreační sport může mít znaky soutěživosti, ale primárně je zaměřen na socializačně nesmírně významné *pozitivní mezilidské kontakty* a na *prožitek* radosti během pohybových sportovních aktivit. Obě zmiňované dominantní skupiny sportů však nevyčerpávají paletu sportovních aktivit úplně. Mnohdy dochází i ke směšování prvků obou uvedených sportovních forem, v čemž se odráží pluralita názorů na poslání sportu. Je pochopitelné, že obě formy sportování se jak mírou aktivního zapojení, tak svým hodnotovým působením podílejí na socializačních procesech nestejnou měrou.

V zásadě můžeme shrnout, že *vrcholový sport je zpravidla vytržen z běžného sociálního kontextu, zatímco volnočasový rekreační sport je v něm hluboce zakotven*. Při konfrontaci obou těchto dominantních forem sportu může dojít i ke ztrátě smyslu pro adekvátní chápání poslání sportu, což může vést i k ohrožení jeho další existence.

6 K problematice pohybové motivace

Moderní věda a životní praxe dokládají stěžejní význam motivace všude tam, kde je třeba vytvořit předpoklady pro začlenění trvalejších hodnot do chování a života jedince. Za *motivaci* je považován souhrn vnitřních a vnějších faktorů, aktivizujících lidské chování a prožívání a směřujících k dosahování výsledků (Průcha, Walterová & Mareš, 2008, s. 127). Přitom k nejdůležitějším motivům patří *potřeby* jako materiální či duchovní objekty vyvolávané pocity nedostatku, a to i na úrovni fyzického a sociálního bytí. Pokud jde o pohyb, motivace reflektuje skutečnost, že zejména děti předškolního věku a děti na pomezí mladšího a staršího školního věku mají silnou vnitřní *potřebu pohybu*. Zároveň však kulturní rámec sedavé společnosti v řadě ohledů nedává dětem možnost kvůli dennímu režimu, *životnímu stylu rodiny* a celkovému hodnotovému ukotvení společnosti tuto potřebu pohybu dostatečně naplnit. Nedostatek prostoru pro přirozený pohyb, harmonicky rozvíjející osobnost, agresivní nabídka konzumních a pasivních forem trávení volného času či pasivní životní styl a hodnotově nepodnětné prostředí mohou již od dětství vést k útlumu pohybových aktivit, nedostatečnému rozvoji tělesné zdatnosti, oslabení pohybového aparátu a nevyváženému energetickému příjmu a výdeji. Výsledkem je nadváha a obezita se všemi průvodními zdravotními konsekvencemi a sociálními omezeními. Zde nelze opomenout skutečnost, že „nedostatek peněz v rodině je dětmi různých škol vnímán jako důvod k neúčasti na cvičení“, a stejně empiricky podložené zjištění o „klesající účasti na mimoškolních pohybových aktivitách u dětí na 2. stupni ZŠ s jejich rostoucím věkem“ (Mužík & Vlček et al. 2010, s. 129, 135).

Nejen v české, ale i ve světové společenskovední odborné literatuře existuje překvapivě málo výzkumně podložených informací o *motivaci dětí a mládeže ke sportu*. V této souvislosti považujeme za přínosnou výše citovanou kolektivní práci vydanou Masarykovou univerzitou, která se zaměřuje na klíčové téma pohybových aktivit dětí a mládeže (Mužík & Vlček et al., 2010). Je nutno připomenout obecnou pravdu, že lidé se liší nejen tím, jak žijí, co dělají a jaké úkoly řeší, ale navíc i způsobem, jak provádějí konkrétní činnosti. Vnitřní determinanty individuálního způsobu přípravy a uskutečňování lidské činnosti jsou *výrazem volných procesů*. Biologické, psychologické a sociální determinanty pak dotvářejí celkovou motivační strukturu, a to i v případě pohybových aktivit sportovní povahy. Máme tak před sebou *široké spektrum motivů*, které v hrubých rysech aktualizují:

1. potřeby pohybu,
2. zdravotní prevenci,
3. individuální seberealizaci.

Je přirozené, že vliv těchto motivů se v závislosti na věku, pohlaví, sociálním pozadí jedince a formě sportu mění. Pokud jde o směřování k trvalejším změnám v životním stylu, k nimž jsou motivováni spíše dospělí jedinci, můžeme hovořit o významné zdravotní funkci sportu. Pro mládež je typická spíše přirozená potřeba pohybu a snaha zlepšit vlastní tělesnou výkonnost. U vrcholového výkonnostního sportu pak nejčastěji běží o motiv vyhraňující se či vyhraněné individuální seberealizace (Minaříková, 1998, s. 96–100).

Role motivace ve vývoji osobnosti nabývá přirozeně zvláštního významu zejména v období socializace, kdy se jedinec nachází pod intenzivním výchovně-vzdělávacím vlivem svého okolí a kdy se buduje svět hodnot a z něho odvozovaná struktura preferovaných činností, v jejímž rámci tvoří sportovní aktivity nezastupitelnou součást všestranného osobnostního rozvoje. Aktivita lidského subjektu se projevuje v konkrétní činnosti, která na základě jejích objektivních podmínek a v pevné vazbě na vnitřní pohnutky formuje motivační jednání. Z toho vyplývá, že problematiku motivace je třeba zkoumat jako výzkumný komplex jednoty vztahů kategorie činnosti a kategorie osobnosti. Zaměření každé osobnosti přitom vychází z dynamiky uspokojování jejích individuálních potřeb a z vnitřně zakotvených aktivit, které směřují k dominantním zájmům, posilujícím vztahy k vnějšímu prostředí. Motivace tak spolu s dalšími faktory včetně významného stimulačního působení věku sehrává důležitou úlohu v regulaci činnosti jedince.

Hledisko *motivačních činitelů sportovní orientace mládeže* je tématem některých dílčích šetření, umožňujících získat pomocí dotazníkové techniky alespoň rámcovou představu o důvodech sportování. Výzkum uskutečněný na českých a slovenských základních a středních školách koncem devadesátých let zjistil, že nejčastější motiv, proč děti sportují – *radost ze soutěžení* –, ztrácí s rostoucím věkem žáků na důležitosti a do popředí se dostávají rekreačně sportovní motivy (Havlíček, 1997, s. 39–40).

Výzkum hodnotové orientace studentů FTVŠ UK Bratislava prokázal, že vrcholoví sportovci vedle obecně dominantní hodnoty zdraví akcentují hned na druhém místě radost z pohybu, zatímco u výkonnostních sportovců tato hodnota zaujímá „až“ čtvrté místo, u rekreačně sportujících klesla na místo osmé (za hodnotami zdraví, štěstí, lásky, přátelství, vzdělání, rodiny a peněz). Je tedy zřejmé (a přirozené), že sportovně pohybové aktivity v hodnotovém systému u studentů sportovních fakult reflektují svoji úroveň a zaměřenost (Alexyová, 2005, s. 19–20).

Výkonnostní ambice jsou pochopitelně silným motivačním faktorem u výkonnostních sportovců, zejména u chlapců. Sportování je motivováno také úsilím zvyšovat *fyzickou kondici*, a to v rostoucí míře zejména u rekreačně sportujících hochů a dále také mezi výkonnostně sportujícími dívkami, které motivuje i možnost zformovat si *pěknou postavu*. Přední místo mezi motivy ke sportování zaujímá i *radost z pohybu*, avšak s rostoucím věkem se postupně stává silnějším motiv upevňování zdraví. Preference relaxačních účinků sportu jako významné hodnoty se s věkem zvyšuje, a to bez ohledu na formu sportovního zaměření. Dalším motivem

ke sportování, který však s věkem mládeže postupně slábně, je možnost navázat přátelství.

Specifické místo při zkoumání motivačních faktorů sportovních aktivit mládeže patří otázce *významu a kreditu školní tělesné výchovy*. Právě ona by měla jedince účinně motivovat k celoživotní sportovní aktivitě. Míra její oblíby souvisí i s mimoškolní tělovýchovnou a sportovní angažovaností mládeže. Už z celé dnešní filozofie fungování soudobého sportu vyplývá, že učitelé tělesné výchovy se mnohdy orientují spíše na motoricky vyspělé žáky bez výraznějšího zájmu získat pro sportovní aktivity pohybově méně disponované jedince. *Trenér* je tedy z hlediska motivačních činitelů hodnocen pozitivně spíše u výkonnostně, respektive rekreačně sportovně aktivních chlapců (Medeková, 1999, s. 65–84). Pozoruhodná analýza úlohy pohybu a zdraví v *kurikulu tělesné výchovy* v České republice a v zahraničí došla k příznivému závěru, že v ČR, Německu a USA je patrný odklon od sportovních dovedností, od jednostranné orientace na výkon směrem k důrazu na osobní uspokojení, *radost z pohybu*, prožitok a seberealizaci žáků (Mužík & Vlček, 2010, s. 47–56). Zájem se tak přesouvá od tradiční podpory sportovních dovedností směrem k rozvoji tělesné kondice, zdatnosti a zodpovědného udržování lidského zdraví. Společným jmenovatelem tohoto snažení je *celoživotní kladný vztah k fyzickému pohybu a aktivnímu přístupu k životu*. Správně se v této souvislosti aktuálně připomíná potřeba motivovat učitele tělesné výchovy k tomu, aby se ve svých hodinách více věnovali podpoře zdraví kompenzačními cvičeními za účelem prevence oslabení podpůrně pohybového systému a kondičnímu cvičení pro optimální rozvoj tělesné zdatnosti. Vzdor tomuto trendu studenti středních škol zpravidla stále deklarují, že jsou v tělesné výchově nejvíce hodnoceni za sportovní výkony (zejména ze sportovních her, atletiky a gymnastiky), zatímco dovednostem jako kondiční příprava, která je základem zdravotně orientované zdatnosti, nebývá věnována odpovídající pozornost (Mužík & Vlček, 2010, s. 75).

Současné diskuze o významu, povaze a směřování školní tělesné výchovy tak ukazují na ambivalentní hodnocení tohoto předmětu ze strany žáků a studentů. Zdá se, že chybí důsledné uplatňování individuálního přístupu ke cvičencům v souladu s jejich dispozicemi, zájmy a mírou osobního zaujetí pro sportovní aktivity. Hledisko utváření *volních vlastností* zde má směřovat k trvalosti motivů, svědomitosti a schopnosti vzdorovat překážkám, k vědomí zodpovědnosti, pěstování spolehlivosti, vytrvalosti, sebekritičnosti, přesnosti, zásadovosti a sebeovládání (Labudová, 2000).

Diskuze o pěstování sportovní motivace prostřednictvím diferencované školní tělesné výchovy má tři *základní pilíře*:

- Šťastného člověka, který není poražen v soutěži, ale je obdarován požitkem z pohybu a komunikace v pohybu.
- Zdraví člověka jako praktické vyústění pohybových aktivit.
- Každodenní potřeba pohybu jako součást šťastného a radostného prožívání života (Mužík, 1993, s. 48–51).

Význam školní tělesné výchovy jako motivačního faktoru utváření celoživotní pohybové sportovní aktivity je pevně svázán s širší a obecnější otázkou změn životního stylu na počátku třetího tisíciletí. *Životním stylem* rozumíme specifický typ chování jedince nebo skupiny s trvalým zvláštním a odlišitelným jednáním, způsobem chování, zvyky a sklony.

Význam sportu v životě člověka včetně školní tělesné výchovy je velkým tématem současných i budoucích kinantropologických studií. Jsme totiž svědky osobnostně nesmírně stimulujících posunů a proměn v životním stylu soudobého člověka, ale čelíme i změnám ve výživovacích zvyklostech, zhoršování životního prostředí, změnám v povaze práce a proměnám hodnotových orientací.

V tělesné výchově dominuje formativní a vzdělávací zaměření, zajišťující prostřednictvím tělesných cvičení fyzický, psychický a sociální rozvoj jakožto předpoklad pro seberealizaci. *Tělocvičná rekreace* působí svým regenerativním zaměřením ve volném čase na kompenzaci negativních vlivů soudobé společnosti, orientované na výkon a nesoucí s sebou řadu zdravotně destruktivních stresorů včetně nedostatku pohybu. Pokud oblast tělocvičné rekreace rozšíříme na pohybovou činnost vůbec, budeme se pohybovat v oblasti *pohybová rekreace*. V současné míře je předmětem zvýšeného zájmu v akademickém prostředí disciplína zvané rekreologie, jež se zabývá teoretickými aspekty rekreace a volného času, a přesahuje tak i rámec kinantropologie (Jirásek, 2001, s. 71).

7 Sport a mládež: sociologické souvislosti

Zájem rodiny, sousedů, školy, nejbližšího společenství a dokonce národních a mezinárodních organizací o to, proč, kdy a jak se děti a mládež věnují sportu, je pochopitelný, neboť je spjatý s otázkou socializačních účinků sportu. Sociologie se mnohdy zajímá o praktické dopady různých sportovních programů pro mládež. Zejména v poválečném období si právě rodiče, trenéři a programoví pracovníci uvědomovali význam sportu pro všestranný a zdravý vývoj jedince. Sociologie tak stojí před sumou aktuálních témat, která se vztahují zejména k otázkám:

- vzniku a vývoje školní tělesné výchovy a organizovaného mládežnického sportu,
- základních trendů soudobého sportu mládeže,
- rozdílů mezi neformálním sportem a sportovními aktivitami řízenými dospělými,
- připravenosti mládeže na aktivní organizovaný soutěžní sport,
- souvislostí dynamiky rodinných vztahů v kontextu organizovaného sportu mládeže,
- dopadu sociálních faktorů na sportovní zkušenost mládeže.

Je pochopitelné, že míra organizovanosti sportovní činnosti je v případě mládeže, a tím více dětí, velmi významná. Vyjadřuje míru spontaneity, odráží specifické vztahy mládeže a dospělých a vypovídá o úrovni různých organizačních forem sportu mládeže. Tím také reflektuje celkové postavení sportu v dané společnosti. Termín *mládež* označuje v sociologii více méně nepřesně vymezenou věkovou skupinu nebo sociální kategorii, definovanou specifickými biologickými, psychologickými a sociálními znaky. Věk přitom tvoří jednu ze dvou základních charakteristik každé populace, a je tudíž významným indikátorem demografické struktury společnosti a jeden z hlavních identifikačních znaků a výběrových a třídících kritérií sociologického výzkumu. Příslušníky mládeže spojuje obdobný životní cyklus nazývaný *mládí*. Jde o období lidského života, charakterizované sledem podstatných životních změn a událostí, které zahrnuje všechny klíčové body socializačního procesu jednotlivce, postupné přebírání rolí nových i opouštění rolí starých. Věkově i sociálně jde o skupinu jedinců mezi dětmi a dospělými, která má své specifické zájmy, aspirace, postoje, společenské postavení a svoji prestiž. Zvláštním rysem statusu mládeže je skutečnost, že se nachází ve stadiu neúplné nebo odložené ekonomické aktivity a profesionální přípravy a že mládež je sociálně a ekonomicky závislá na „světě dospělých“. V této souvislosti se připomíná koncept „kultura mládeže“, který byl

klasickou sociologií z pera K. Mannheimu chápán jako generačně odlišný a potenciálně konfliktní životní styl mládeže, jako výraz sounáležitosti vrstevníků a jejich vzájemné závislosti a zvláštních podmínek života.

Problematika historického vývoje mládežnického sportu je v naší kulturní sféře silně spjata s historií zavádění školní tělesné výchovy. Tělesná výchova je, jak ještě zdůrazníme, významově a konceptuálně provázána se základními funkcemi tělesné kultury ve smyslu uspokojování a kultivace přirozených potřeb pohybu, obnovování fyzických a psychických sil a kompenzací jednostrannosti každodenního života a vedle zdravotních a léčebných účinků posiluje regeneraci pracovní síly, umocňuje pozitivní socializační účinky a upevňuje celkovou osobní adaptabilitu (Čechák & Linhart, 1986; Hodaň, 2001).

Dějiny zavádění tělesné výchovy na školách mají na území našich historických zemí dlouhou a v jistém smyslu pohnutou historii. S jistou hrdou nostalgií můžeme připomenout, že tímto tématem se byť okrajově zabýval i J. A. Komenský. Až doba kolem poloviny 19. století však znamenala postupné doceňování významu zdravého pohybu pro *všestranný rozvoj osobnosti dětí* i dospělých (Lasovský, 1999, s. 33–34).

Skutečná pevná pravidla pro výuku povinné tělesné výchovy na školách u nás byla zavedena až se vznikem samostatné Československé republiky po roce 1918. Demokratický duch samostatné Československé republiky přinesl i důraz na humanizaci školních tělovýchovných aktivit. K jejich masovému rozšíření přispěl i rozvoj hromadných tělovýchovných vystoupení a šířící se popularita zájmového a soutěžního sportu, zejména kolektivních míčových her.

Zásadní společenské, politické a kulturní změny devadesátých let přinášejí přirozeně i změny v přístupu a uskutečňování tělesné výchovy a sportu mezi mládeží. Dochází k potlačení jejího politického a ideologického směřování, a naopak je kladen důraz na motivační funkce ve smyslu vytváření pozitivního vztahu k pohybovým aktivitám, tělesné výchově a sportu. Cílené pěstování volných vlastností houževnatosti, samostatnosti a kladného vztahu ke sportovním aktivitám je však nejen na půdě školy mnohdy oslabováno nedostatečným počtem a kapacitou sportovišť, jejich zastaralým technickým vybavením, malým objemem hodin školní tělesné výchovy a jejich ne vždy dostatečnou přitažlivostí pro žáky a studenty.

Existence organizovaného sportu mládeže odráží míru sociálního a kulturního rozvoje dané společnosti. Jde zejména o proces charakteristický pro dynamiku společenských změn, šíření rozvoje vzdělanosti, emancipace žen a praktických aplikací vědeckých poznatků, které přineslo řadě zemí zejména období po druhé světové válce. Československo, resp. tehdejší Rakousko-Uhersko, patřilo k zemím, které již ve druhé polovině 19. století rozvíjely za využití řady mezinárodně sdílených tělovýchovných metod mezi mládeží zejména tělesná cvičení. Ta byla hromadně praktikována zejména v Sokole či nábožensky orientovaném Orлу (Sekot, 2003, s. 29–56). Mládež však byla k cvikům posilujícím svalovou kapacitu a pěstujícím sportovní a herní dovednosti podněcována také ve školách. Postupně se rozvíjelo chápání

přirozené tělesné výchovy, a byl tak položen základ sportovní soutěživosti v plavání, lyžování, bruslení, atletice a hrách. Evropská zkušenost je ale v tomto směru zatížena postupným trendem k nacionálnímu zneužití sportu v Německu, kde měli během války chlapci a poté i dívky ve zvláštních internátních školách pro nacistickou elitu týdně čtyřicet hodin tělesné výchovy se soutěžně sportovním zaměřením na plavání, atletiku, cvičení na náradích, box, šerm a terénní cvičení vojenského charakteru (Perúfka et al., 1985, s. 133).

Spojené státy americké se zapsaly do historie organizovaného sportu mládeže významným písmem především v padesátých a šedesátých letech, kdy do procesu sportovní přípravy poprvé masově vstupují *rodiče*, kteří v programové sportovní přípravě viděli vhodný nástroj přípravy svých dětí na jejich budoucnost – aby byly schopny plnohodnotně obstát v celoživotní soutěži o „dobré místo na slunci“. Otcové se stávali trenéry, manažery a klubovými funkcionáři, zatímco matky pečovaly o čistotu sportovního oblečení, vozily své ratolesti na tréninky a soutěže a připravovaly jim výživné minutky: Synové tak byli vždy připraveni k tréninku a zápasům. Scéna, která je dnes důvěrně známá i v našem prostředí, zejména z finančně dobře situovaných rodin.

Není bez zajímavosti, že stejně jako ve většině zemí světa zájem dívek o sport byl v USA až do konce šedesátých let více méně ignorován a nepřekračoval hranici vymezenou fandovstvím a tomu, co se v Severní Americe označuje jako „cheerleader“, tedy programové (dokonce i kostýmově zvýrazněné) aplaudování středoškolskému či vysokoškolskému týmu spolužáků. Situaci zásadně změnil až dynamický rozvoj ženské emancipace na poli kondičního tréninku a celkově se zvyšující účast žen v soutěžním sportu.

Sport dětí a mládeže se však nevyčerpává pouze organizovanými výkonnostními alternativami. Mnozí rodiče motivují svoje děti k aktivní účasti na nesoutěžním sportu a také zde působí jako jeho dospělí garanti a organizátoři. Na této platformě je sledována zejména zdravotní prospěšnost a herní dovednost a v posledních několika letech pak i snaha rozvíjet zájem o zdravý pohyb cestou alternativních sportů. Jde zejména o úsilí vymanit se z omezujícího, technicky a organizačně náročného rámce tradičních výkonnostních sportů a uzpůsobit sportovní aktivity možnostem a nárokům místa a času.

Od devadesátých let jsme i u nás kupříkladu svědky velmi unikátní sportovní subkultury skateboardu a snowboardu. Hodnotovou zakotvenost této sportovní orientace snad nejlépe můžeme charakterizovat opět citací z americké scény. Když byl dvanáctiletý nesoutěžně zaměřený vyznavač snowboardu v roce 1996 sportovním novinářem dotázán, zdali by souhlasil se zařazením jeho oblíbeného sportu do programu zimních olympijských soutěží, odvětil s dojemně dětskou bezprostředností: „Chlape, neničte nám radost z jízdy. Ponechte nám bezprostřednost radosti z pohybu.“ (Coakley, 2001, s. 496). Již ve dvanácti letech si tento spontánně sportující školák uvědomil, že programová zaměřenost na vítězství a odměnu zbavuje sport fyzicky a psychicky osvěžující radosti z pohybu a že zařazením alternativního

sportu do programově cílené, organizované činnosti dochází ke ztrátě jeho původního smyslu a poslání.

Programová zaměřenost rodičů na sportovní kariéru jejich dětí přináší často řadu protichůdných důsledků. Když totiž děti kvůli systematickému (či dokonce vícefázovému) každodennímu tréninku tráví většinu času mimo domov, ztrácejí prakticky možnost trávit dostatek času s rodiči. A ironií je, že rodiče tento časový prostor, nevyhnutelný pro plnohodnotné výchovné působení, mnohdy ještě omezují zvýšeným pobytem v zaměstnání, aby získali dostatek prostředků pro financování sportovní přípravy svých dětí. V absurdním koloběhu výchovně socializační kolize tak proti sobě stojí časově limitující plánovitost denního režimu dítěte a přesčasové pracovní vypětí rodičů, zpravidla otce.

Systematická zaměřenost na výkonnostní sport dětí a mládeže může být vykládána jako výraz vrcholné péče rodičů o dítě. Z toho by se ovšem dalo myšlenkovou zkratkou vyvodit, že absence takového hodnotového a volnočasového zaměření je výrazem nedostatečné rodičovské péče. Rodiny bez náležitého finančního zázemí, nezbytného pro tento druh sportovního zaměření, pak mohou být zcela zjednodušeně hodnoceny jako nedostatečně pečující o svoji ratolest.

Sport mládeže se v současné době vyznačuje následujícími obecnými znaky:

- *Privatizací:* Stále větší význam hrají komerční, resp. privátní organizace, a to při snižujícím se zájmu veřejných organizací, financovaných z daňových příjmů.
- *Etikou výkonu:* Mládež je motivována na všech úrovních sportu k pěstování technických dovedností a k dosahování stále lepších výsledků.
- *Elitářstvím:* Roste počet programově a cíleně na výkon zaměřených tréninkových zařízení, metod a pomůcek, které jsou využívány ve jménu výchovy stále výkonnějších a specializovanějších sportovců, schopných obstát na stále náročnějších úrovních soutěživosti.
- *Alternativními důrazy:* Zvyšuje se popularita a masovost tzv. alternativních sportů mezi mládeží, které hledá a rozvíjí neorganizované, dospělými nekontrolované a formálně pružné, situačně přizpůsobivé sporty, jako je již zmíněný skateboarding, in-line skating, snowboarding, BMX cyklistika, floorball a další pohybové aktivity, provozované s ohledem na možnosti a meze daných podmínek místa a času.

Tyto základní – v různém sociálním, kulturním, geografickém a klimatickém kontextu různou měrou praktikované trendy (reflektující zároveň i celkovou situaci na půdě sportu) ovlivňují formy a směřování organizovaného sportu mládeže a celkovou sportovní zkušenost mladé generace obecně. Důraz na výkon je již v rámci sportovních programů pro mládež, pořádaných a řízených dospělými, rozvíjen prostřednictvím organizovaných týmů s trenéry a ligovými soutěžemi. Výkon je zde měřitelným výstupem a indikátorem kvality sportovní zkušenosti. Zábava a hravost je pak obětována a „nově prožívána“ jako úsilí stát se lepším sportovcem, být schopen dostát vyšším soutěžním nárokům, být zařazen do náročnější tréninkové

skupiny. Ve sportovních klubech se vytvářejí hráčské kategorie podle sportovních dovedností. V kolektivních sportech se tak můžeme setkat se skupinou „zlatých“, „stříbrných“ a „bronzových“ hráčů, kteří jsou již tímto zařazením průběžně hodnoceni z hlediska očekávaného sportovního růstu. Děti jsou v řadě případů rodiči chápány jako investice do budoucnosti. Racionální přístup rodičů uplatňuje logiku přímé úměry mezi sportovní přípravou v dětství a lepšími šancemi budoucího vývoje, otevřenějšími příležitostmi ke vzdělání, harmoničtějším sociálním vztahům a celkovém úspěchu v dospělém životě. Dětství tak v některých případech ztrácí přirozené charakteristiky věku hravosti, spontaneity a svobody a nabývá spíše formy cílené přípravy na životní kariéru sportovce. To do značné míry umocňuje i samotná povaha elitních sportovních tréninkových programů, které se vyznačují stále vyšší a sofistikovanější úrovní specializace.

Sport a zejména míčové hry patří k oblíbeným činnostem, či možná přesněji řečeno, socializačním rituálům zejména u středoškolské mládeže. Pozice mladého člověka ve sportující skupině vrstevníků je důležitá pro roli, kterou jedinec zaujímá v širším kontextu utváření sociální pozice, a tvoří tak významný zdroj prestiže, sympatií, popularity a oblíbenosti. Přitom jsme již naznačili, že socializační význam sportu se umocňuje zejména ve spojení s ekonomickými, politickými a kulturními faktory. Sport tak může přispívat k sociální a kulturní stabilitě, stejně jako může produkovat sociální nerovnost.

Celý systém sportovní motivace dětí a mládeže by měl přispívat k upevňování hluboce osobnostně zakořeněné potřeby pohybu v životě každého jedince. Vychází se přitom ze známého poznatku, že člověk již ze své biologické podstaty potřebuje jistou pohybovou aktivitu po celý život. Její intenzita je dána mírou připravenosti organismu naplňovat tuto lidskou přirozenost a je ovlivněna i prostředím, ve kterém se jedinec pohybuje. Školní tělesná výchova patří mezi emočně přitažlivé předměty, v nichž dochází k přirozené interakci mezi žáky a kde se vytvářejí osobní vztahy a propojení mezi jedinci vzájemně i v celé skupině (Charvát, 1993, s. 44–48).

Naše i zahraniční výzkumy potvrzují významnou souvislost mezi sportovní aktivitou dětí a jejich rodičů (Coakley, Havlíček, Labudová, Medeková, Mužík, Rychecký, Zuzková aj.). Přitom se shodně připomíná potřeba pohybu, která by u dětí měla být záměrně a systematicky pěstována. Nepřekvapuje, že chlapce v tomto ohledu ovlivňují spíše otcové a dívky naopak spíše matky (Coakley, 2001; Medeková, 1997). U chlapců lze s věkem zaznamenat ontogeneticky přirozený a socializačně významný pokles vlivu rodiny a silící působení skupiny vrstevníků. K tomu přistupuje i rostoucí vliv životních vzorů – zde jsou míněni vynikající sportovci (či trenéři). Důležité přitom je, že tyto autority mohou posílit vlastní rozhodnutí zapojit se aktivně do sportovní činnosti i na výkonnostní úrovni. Dívky přitom častěji sdílejí názory svých vrstevníků a s postupujícím věkem se samostatně rozhodují i o účasti na sportovních aktivitách. K důležitým zjištěním patří i skutečnost, že angažovanost chlapců v organizovaném výkonnostním sportu výrazně koreluje se sportovní aktivitou obou rodičů; v souladu s logikou věci je těsněji odvozována od sportovní

aktivity otce. Soubor nesportujících dětí naopak přirozeně vykazuje největší výskyt nesportujících otců i matek (Medeková, 1997, s. 60–75).

Je přirozené, že již z čistě ontogenetického hlediska mají děti předškolního věku největší zájem o aktivity sdílené společně s rodiči či alespoň pod dohledem rodičů. Na prvním místě dětských preferencí stojí zájem o hračky, práci se stavebnicemi, pohádky, kreslení a modelování, sledování televize a poslech rozhlasu. Ze sportovních aktivit přitahuje největší zájem předškolních dětí jízda na kole a nověji i kolečkové brusle, míčové hry a vůbec pobyt venku: na hřišti, v parku, v lese. Otcové doporučují svým dětem plavání, cyklistiku, chůzi, běh. Pro mnohé je však ke škodě věci synonymem sportu pouhé sportovní diváctví. Matky se stávají sportovní autoritou pro své děti spíše v cykloturistice, turistice, badmintonu, aerobiku a cvičení ve fitness centrech (Zuzková, 2000). Ze stejného zdroje se však dovídáme, že slovenští školáci upřednostňují sportovní činnost v organizovaném kolektivu před individuálně provozovaným sportem a sportovní aktivity v rodinném kruhu s věkem školáků silně slábnou.

Dynamika sportování v rodinném prostředí je v zásadě stimulována dvěma časově proměnlivými faktory. Předně se sportovní aktivity provádějí nepravidelně, v závislosti na sezónnosti a dále i na rytmu týdne. Rodiče se totiž dětem věnují zejména během víkendu a při pobytech v přírodě na společné rodinné dovolené v době školních prázdnin, případně při kratším zimním pobytu na horách. Pokud jde o sportování v jednotlivých fázích životního cyklu mládeže, je alarmující, že v mezinárodním měřítku dochází k poklesu účasti na sportovních aktivitách při vstupu do věku teenagerů, tedy po třináctém roku věku. Jde o životní období, kdy se teenager přirozeně odpoutává od své názorové závislosti na rodičích a na světě dospělých vůbec, sílí jeho pocit osobní svébytnosti a mladý člověk si rozšiřuje své životní obzory a hledá nové autority. Bohužel jde v podmínkách naší konzumně orientované společnosti často o období hledání a (snadného) nalézání činností spíše zábavních a nejen z hlediska fyzických aktivit pasivních. V řadě případů je navíc pozornost soustředěna na činnosti, které souvisí s plánovanou studijní či profesní přípravou.

Čím větší význam přisuzují rodiče sportu, tím silněji děti chápou sport jako hodnotnou a atraktivní činnost. Navíc je známo, že malé děti získávají svoji první zkušenost se sportovními aktivitami zpravidla právě v rodině. Mnoho rodičů povzbuzuje své děti, zejména syny, aby se identifikovali s populárními atlety a s vrcholovými sportovci v těch sportech, kterým je věnována významná pozornost masových médií. Rodiče umocňují zájem o sport i obdarováváním svých dětí sportovní výbavou a oblečením. Jsou to také zpravidla opět rodiče, kdo učí své děti házet si s balonem, bruslit a plavat, doprovází je při prvních pokusech o jízdu na kole. Pravděpodobně od rodičů se dítě dozvídá, jak se přihlásit na běžecký závod, soutěžit o ceny a dosahovat osobních cílů. Ne všechny rodiny a všichni rodiče se však chovají v tomto ohledu stejně. Dokonce ani děti v jedné rodině nemusejí být v oblasti sportu vedeny stejným způsobem.

Jistě připustíme, že děti z rodin s nízkými příjmy či z neúplných rodin nemají zpravidla stejné příležitosti jako děti z dobře situovaných a plně funkčních rodin. Vyrůstat jako chudý pravděpodobně znamená, že sportovní výbava je něčím vzácným a účast na sportovních činnostech bude omezená či přímo nedostupná. Obecně vzato, dostupnost finančních zdrojů ovlivňuje druh a frekvenci sportovní činnosti jedince zejména v dětství. V souvislosti s tím četné výzkumy potvrzují, že i rodičovské očekávání týkající se sportovních aktivit dětí závisí na socioekonomickém statusu rodiny. Kupříkladu rodiče z amerických dělnických rodin často vidí ve sportovní činnosti svých dětí jedinečnou (a dokonce i jedinou) šanci na zlepšení sociálního statusu a získání schopnosti adekvátně reagovat na okolní svět, založený na soutěživosti a výkonu. Rodiče ze středních tříd na druhé straně nahlízejí na sportovní aktivity svých dětí jako na vhodnou příležitost k osvojování schopnosti týmové spolupráce, kterou lze poté výhodně uplatnit v dalším životě (Coakley, 1987, s. 112–124).

Socializační účinky sportu na děti a mládež mají nezanedbatelný společenský přínos, který přispívá k naplnění požadavku všestrannosti osobnostního vývoje jedince v harmonickém souznění s potřebami dané společnosti. Zejména u dětí se zdůrazňuje prospěšnost rozvíjení všech typů pohybových schopností – rychlosti, obratnosti, síly, vytrvalosti a pohyblivosti (Došla, 1999).

Působení sociálního prostředí na formování sportovní orientace mládeže má tedy s ohledem na uvedené charakteristiky v našich podmínkách zpravidla následující rysy:

- Dobře fungující úplná rodina stojí na čelném místě při vytváření sportovních aspirací mládeže.
- Prioritní postavení v procesu sportovní motivace má zpravidla otec.
- Optimálním věkem počátku systematicky a dlouhodobě pěstované sportovní činnosti je věk 8–10 let.
- Sportovní aktivity pěstované v rodině je vhodné umocnit přiměřenou spoluprací se sportovním klubem.
- Raný věk by měl být obdobím pěstování sportovní všestrannosti, nikoli předčasné jednostranné sportovní specializace.

Přední americký sociolog sportu, již zde mnohokrát citovaný J. Coakley, došel po mnohaletém výzkumu a na základě vlastní pedagogické praxe k závěru, že k základním znakům *neformálních her* dětí a mládeže patří zájem o následující čtyři činnosti:

- bojovnou akci zaměřenou na získání bodů, skórování,
- osobní zapojení do herní akce a sportovního klání,
- zkušenost výzvy a herního zápalu (kupříkladu v situaci nerozhodného závěru zápasu),
- příležitost navázat a prohloubit přátelské vztahy s ostatními hráči či sportujícími (Coakley, 2001, s. 118–119).

Harmonizující účinky sportovního zaujetí tlumí pocity méněcennosti slabších hráčů a posilují integritu týmové spolupráce. K nejčastěji jmenovaným zdrojům radosti ze hry mezi americkou školní mládeží patří dobrá trefa, chycení vstřelovaného míče, výkopy, skórování a další akční projevy, charakteristické pro osobní nasazení (Coakley, 2001, s. 120).

Základní charakteristikou organizovaného výkonnostního sportu dětí a mládeže je, že veškeré akce, osobní zapojení a chování je striktně regulováno formálními pravidly. Jejich fungování zabezpečují dospělí – trenéři, manažeři, rozhodčí, sudí, zapisovatelé, časoměři a dalších funkcionáři. Přítomnost dospělých tlumí projevy nepřátelství mezi soupeřícími týmy a případné hádky či napětí vyplývají spíše z herního zápalu soutěžících. Fyzické dovednosti a sympatie trenéra tvoří základnu utváření hráčské autonomie, která je posilována oceňováním respektu k pravidlům hry.

K základním charakteristikám *organizovaného sportu* mládeže patří:

- zaměřenost na herní pravidla,
- specializace herních postavení jednotlivých hráčů,
- utváření vztahů s dospělými,
- důraz na herní strategii,
- motivace vítězit a podat maximální výkon,
- touha po co nejlepším hráčském kreditu,
- důraz na dodržování principu fair play.

Pro organizované sportovní programy pro děti je často typický silný zájem dospělých na dodržování herních pravidel a strategií. Dospělí podle potřeby pružně řeší nastalé problémy a také často až s dojemným napětím (zejména ze strany rodičů) úzkostlivě očekávají výsledky sportovního klání, kterého se účastní jejich ratolesti.

Řada problémů se objevuje zejména ve výkonnostním *vrcholovém sportu mládeže*. Velkou pozornost a zájem si už před desítkami let získala v této souvislosti doporučení sociologa Petera Donnellyho, jenž nastínil základní trendy budoucího vývoje, který by měl zahrnovat:

- změny v celkové filozofii vrcholového sportu, jeho způsobu práce, pravidlech a směřování, změny by měly být zaměřeny na dodržování práv dětí a mládeže a hájení jejich zájmů,
- vytváření přirozenějšího, méně institucionálně kontrolovaného prostředí, které by podporovalo všestrannost individuálního rozvoje, růstu a vyspělosti (Donnelly, 1993, s. 95–126).

Hodnota organizovaných sportovních programů pro děti a mládež roste spolu s tím, do jaké míry překročí tyto aktivity svým pozitivním socializačním dopadem úzkou platformu sportovní přípravy. Je tedy žádoucí, aby přispívaly i k hledání pevného místa ve světě, přiměřeného sociálního statusu a harmonizaci odpovídajících sociálních rolí mladých lidí.

8 Motivace ke sportovním aktivitám u dětí a mládeže

Pro motivaci dětí a mládeže k provozování sportovně pohybových aktivit je zásadní role rodičů jako klíčových výchovných a hodnototvorných autorit a nezastupitelných „názorových vůdců“ (opinion leaders). Role rodičů je při utváření pozitivního vztahu k rekreačnímu sportování zpravidla rozhodující v první dekádě života dítěte. Společné vycházky, aktivní pobyt v přírodě, cyklistické výlety, zimní lyžařské výlety, asistence při zvládnání základů plavání či povzbuzování při kolektivních míčových hrách – to vše pomáhá utvářet pozitivní vztah dětí ke sportu (Harwood & Knight, 2016, s. 84–88).

Všestranně zaměřené výzkumy sportu z několika posledních desetiletí naznačují rostoucí zájem rodičů o zapojení do sportování dětí a mládeže, a to včetně jejich angažovanosti ve vztahu mladý sportovec – trenér.

V oblasti soutěžního výkonnostního sportu bývá zpravidla vztah rodič – dítě obohacen ještě o působení trenéra, čímž vzniká „*sportovní trojúhelník*“, tedy vztah trenér – sportovec – rodič jako přirozený prvek sociálního systému sportu mládeže (De Knop & Engstrom, 1996; Skirstad & Weiss, 1996).

Tento ne vždy jednoduchý vztah přináší řadu otázek o dalším směřování výkonnostního sportu mladých lidí, ale především zásadní otázku o *cílech a smyslu sportování dětí a mládeže*. Socializačně a výchovně klíčový je zde nepochybně vývoj fyzicky zdravého a odolného jedince, jenž si osvojuje sportovní dovednosti a pěstuje vysokou fyzickou kondici. Z psychologického hlediska je cílem co nejefektivnější rozvoj vůdcovských dovedností, sebedisciplíny, respektu k autoritám, řádu a pravidlům, zdravé soutěživosti, smyslu pro kolektivní spolupráci, sportovního fair play chování či přiměřeného sebevědomí. Sport mládeže je navíc jedinečnou arénou pro přestování přátelských vztahů a pro budování rozšiřující se sociální sítě. Zapojení rodičů do sportovních aktivit dětí dále ve většině případů utužuje rodinnou soudržnost, budovanou na společné podpoře sportovního směřování nejmladší generace. Přitom si však zejména rodiče musí vždy uvědomovat, že sport by měl být pro děti především zdrojem *radostných prožitků*, nikoli arénou dobývání úspěchů „za každou cenu“. Nejrychlejší cestou, jak nechat zplanět radost dětí ze sportování, je nepřiměřený tlak na výkon a vítězství. Nezřídka ho vyvíjejí rodiče, kteří byli vynikajícími sportovci nebo své nerealizované sportovní ambice přenášejí sobecky na své potomky. Rodiče, stejně jako trenéři nesmí ztrácet ze zřetele, že mladí sportovci nejsou miniaturními kopiemi dospělých. Jsou to především děti a mají nárok prožívat sport přiměřeně svému věku a svým schopnostem a zájmům. Jen tak se zvýší šance, že si děti udrží lásku ke sportu a pravidelnému pohybu po celý život, a to bez ohledu

na svoji předchozí sportovní výkonnost. Pokud se však sport mladých stane doménou ambiciózních dospělých a jeho hodnota bude odvozována pouze od dosažených vítězství, bude postupně mizet sdílené potěšení ze sportování a radost z pohybu, což může u dětí a mládeže vést až k rezignaci na sport. Možnost mladého sportovce spolurozhodovat o míře úsilí, jež vloží do své cesty ke sportovnímu mistrovství, a jeho hluboce vnitřně prožívaná touha vyniknout je přitom nezastupitelnou součástí výkonnostně a socializačně pozitivního prožívání sportu při budování osobního a týmového úspěchu. Popsané prožívání výkonnostního sportu je osobně prospěšné zejména tehdy, když individuální cíle korespondují s širším motivačním prostředím (<http://www.ncys.org/publications/2008-sports-participation-study.php>). Osvojení si zásady „vítězství neznamena všechno“ je pro mladé sportovce osvěžujícím impulzem tam, kde se razí přístup, že na jakékoli úrovni sportování neexistují „lůzři“; když je hlavním motivem ke sportu maximum úsilí po dokonalosti, nikoli dosahování vítězství či rekordů. Tuto filozofii by měli společně sdílet jak trenéři mládeže, tak jejich rodiče. Je potěšitelné, že mezi nejčastější *motivy* mladých *ke sportování* náleží: a/ zábava, b/ snaha zlepšit stávající dovednosti a naučit se novým, c/ vzrušení a nevšední zážitky, d/ sdílení času s kamarády a navazování nových přátelství, e/ být úspěšný a vítězit (De Knop et al., 1996). Trenéři a rodiče by měli tyto obecně fungující motivy brát v úvahu ve svých očekáváních „výstupů“ relevantních sportovních programů, aby se tak vyvarovali případných nedorozumění, pokud jde o postoje, motivy a cíle dospělých na jedné straně a mladých sportovců na druhé straně.

9 Historické ohlédnutí: Česká tradice organizace pohybových aktivit a školní tělesné výchovy

Česká (či přesněji československá) populace byla od druhé poloviny 19. století pozitivně ovlivněna základními hodnotami a praktickou činností tělovýchovného hnutí Sokol. *Sokolské hnutí*, jež posilovalo národní sebevědomí a pěstovalo „tělo a ducha“ pravidelným cvičením, poznamenalo historii Čechů a Slováků a přispělo svým působením k jejich duchovní obrodě, kulturní emancipaci a boji za národní a státní nezávislost. Zcela jedinečným způsobem se toto úsilí naplňovalo kombinací tělovýchovných aktivit a vzdělávacích a kulturních činností (Hodaň, 2003). Již samotná sokolská hesla „Paže tuž – vlasti služ“; „Zdraví – síla – krása“; „V lásce a svornosti budujme dále“; „Spějme dál“; „Braň pravdu“ vypovídají o silně ideové národní orientaci. Zejména díky Sokolu je naše tělovýchova známá ve světě jedinečnými masovými vystoupeními. Právě v této souvislosti byla prakticky budována zásada, že *tělesná cvičení* jsou svým charakterem činností člověku bytostně nejbližší. Tím spíše, že jsou jednoduchá, snadno realizovatelná a modifikovatelná a navíc dokáží vyvolat silné emoce. Zakladatel Sokola *Miroslav Tyrš* správně pochopil, že lidé se mohou vyvíjet jako svobodní, všestranně rozvinutí jedinci, „jestliže dovedou dobře pečovat o zdraví tělesné, jestliže svá nitra naplní bohatstvím ducha a založí své vzájemné vztahy i vztah k ostatním národům na mravnosti“ (Bukovský, 1939, s. 5). Spoluzakladatel Sokola *Jindřich Fügner* svým organizačním úsilím deklaroval touhu „vlít do české krve více železa“ prostřednictvím tělovýchovných aktivit (Tyršová, 1932, s. 2).

Z hlediska masové tělovýchovy spočívá význam Sokola především v jeho *Všesokolských sletech*, které od roku 1882 přiváděly k *aktivní pohybové a tělovýchovné aktivitě* široké masy lidí, a položily tak základy naší ve světě jedinečné tradici hromadných tělovýchovných vystoupení (Sekot, 2003, s. 49–54). Přitom je však třeba připomenout počáteční specifický vztah Sokola ke sportu (jako kompetitivní, na vítězství zaměřené fyzické aktivity). Tělesná cvičení byla považována za prostředek budování „zdravého ducha ve zdravém těle“, nikoli za prostředek k dosahování úspěchu ve fyzickém klání. Soutěživý sport byl považován za neslučitelný s ideou tělesné výchovy. Tento postoj vyjádřil v tehdejší době snad nejvýrazněji jeden z představitelů Sokola, František Kožíšek, který v sokolském časopise v roce 1882 napsal: „Sport jde za tím, aby jeden nad druhým v závodě vynikl, aby vítěz na úkor vlastního zdraví získal odměnu.“ Sportovní kluby Kožíšek kritizuje za to, že „jejich členové cvičí jednostranně, pouze paže nebo nohy, aby ukojili sobeckou ctižádost, získali vítězství či lesklou dekoraci“, zatímco tělocvičné organizace „ve smyslu antickém usilují o všestranný, souměrný vývoj těla cestou pěstování síly, služby pro občanský

život a službu vlasti“ (Perútka et al., 1985, s. 113–114). Sokolové dávali v souladu se svojí hodnotovou orientací přednost organizovaným výletům do přírody a společným cvičením před systematickou sportovní přípravou.

Tradice všesokolských sletů (na nichž se ve třicátých letech 20. století pravidelně shromažďovaly statisíce cvičenců) ve své původní masové a všenárodně koncipované podobě byla násilně ukončena politickým převratem v roce 1948. Další čtyři desítky let sloužila hromadná tělovýchovná vystoupení v podobě *Spartakiád* povýtce politickým a ideologickým účelům (Sekot, 2003, s. 54–56). Představa masových tělovýchovných vystoupení naráží dnes na tvrdou hráz dynamiky tržní společnosti a vypjatého individualismu; přitom však nelze popřít, že společně sdílená radost z pohybu byla pro mnohé nezapomenutelnou zkušeností, přesahující rámec každodennosti. Navíc je stálou připomínkou dnes stále více zdůrazňovaného imperativu dobrovolnosti a zapálenosti pro tělesnou kulturu a sportovně pohybové aktivity.

Problematika historického vývoje masového sportování je v naší kultuře silně propojena s *historií zavádění školní tělesné výchovy*. Tělesná výchova je významově a konceptuálně provázána se základními funkcemi *tělesné kultury* ve smyslu uspokojování a kultivace přirozené potřeby pohybu, obnovování fyzických a psychických sil a kompenzací jednostrannosti každodenního života. Vedle zdravotních a léčebných účinků napomáhá regeneraci pracovní síly, umocňuje pozitivní socializační účinky a zvyšuje celkovou osobní adaptabilitu člověka.

Dějiny zavádění *tělesné výchovy na školách* mají na území našich historických zemí dlouhou a v jistém smyslu pohnutou historii. Již J. A. Komenský kladl na tělesný rozvoj dětí velký a v jeho době neobvyklý důraz. Avšak až moderní doba kolem poloviny 19. století přinesla postupné docenění *významu zdravého pohybu* pro všestranný rozvoj osobnosti dětí i dospělých (Lasovský, 1999, s. 33–34).

K prvním zemím zavádějícím do školní výuky tělesnou výchovu patřily v počátečních dekádách 19. století ve středoevropském prostoru tehdy ještě rozdrobené samostatné německé státy. Čeští národní buditelé se hlásili k prospěšnosti povinné tělesné výchovy zejména formou propagace *národních her a lidových tanců*. K prvním významným programovým podporovatelům tělesné výchovy dětí patřil svým spisem *Školka Jan Vlastimír Svoboda*. Jiný národně orientovaný učitel, *Karel Slavoj Amerling*, ve svém pokusu o reformu našeho základního školství prosazoval koncem čtyřicátých let 19. století i zavádění povinné školní tělesné výchovy. Ve stejné době vydávají oficiální rakouské úřady Nástin zásad veřejného vyučování v Rakousku, v němž se navrhuje, aby byla tělesná výchova zařazena do učebních programů národních a středních škol. Nakonec byl v revolučním roce 1848 zaveden do reálků a gymnázií v Rakousku tělocvik jako *nepovinný předmět*. Postupně je tak překonáván absolutistický politický názor, spatřující v tělovýchovných aktivitách „zbytečný luxus“ či „směšné komediantství“.

Významnou úlohu ve stejné době sehrávali i studenti pražských *vysokých škol*. V petici císařovi žádali, aby stát zřizoval na vysokých školách tělocvičné ústavy,

plavecké bazény a ustavoval na nich speciálně školené učitele. Dále studenti žádali povolení zakládat tělocvičné spolky, a rozšířit tak tělovýchovné aktivity i mimo rámec školské soustavy. Protisměrné působení tzv. Konkordátu však v roce 1855 opětovně podřídlilo kontrolu na školách církvi, a tím zbrzdilo zavádění školní tělesné výchovy. Šíření tělesné výchovy a sportu na školách stálo v cestě i dobově rozšířené mínění *herbartovské pedagogiky*, která tělocvik považovala za zručnost nehodnou, a tudíž nevhodnou pro pěstování na školách. Naopak pozitivně působily univerzitní přednášky světově proslulého fyziologa *Jana Evangelisty Purkyně*, který jako objevitel živé buňky zdůrazňoval pozitivní význam tělesných cvičení.

Postoj rakouských vládních úřadů ke školnímu předmětu tělesná výchova byl do určité míry ovlivněn i rostoucím dobovým povědomím nízké fyzické úrovně rakouského vojska. Zčásti i z tohoto důvodu byla rozhodnutím školského zákona od roku 1869 na nově zřizovaných obecných a měšťanských školách pěstována *povinná tělesná výchova*. Jednotlivé země monarchie tak po německých školách zaváděly postupně tělesnou výchovu i na ostatních školách. Ve Slezsku v roce 1875, na Moravě v roce 1876 a konečně v Čechách v roce 1877 (Perůtka et al., 1985, s. 119).

Zvýšená péče, věnovaná tělesné výchově v Rakousku druhé poloviny 19. století, měla zabezpečit lepší přípravu mládeže pro potřeby armády. Proto nepřekvapí, že největší důraz směřoval, zejména u chlapců, k výchově k *poslušnosti a disciplinovanosti*. Byly tak využívány základní prostředky vojenské výchovy včetně zákazů a příkazů a používání tělesných trestů. Povinný tělocvik byl zaveden na reálných gymnáziích (kde studovali téměř výhradně chlapci) v roce 1874 a na klasických gymnáziích až v roce 1893.

Postupně vydávané *Osnovy výuky tělesné výuky* kladly v souladu s německým modelem důraz na *pořadová a prostná cvičení na nářadích*, zatímco význam sportovních her byl, stejně jako zdravotní aspekt, podceňován. Pro dívky byla na různých školách a v různých obdobích tělesná výchova, zejména v důsledku negativistických zásahů ze strany církve, mnohdy pouze nepovinným předmětem. Velké kvalitativní rozdíly existovaly i mezi výukou ve větších městech a na venkově. První tělocvičny se totiž začaly budovat pouze ve městech a na venkově nebyla ještě ani hřiště. Vytvoření prvního českého speciálního pedagogicky orientovaného tělovýchovného učiliště naši pedagogové prosadili až v roce 1891: Ve dvouletých cyklech organizovaný *Český vzdělávací kurz pro učitelství tělocviků na středních školách* byl organizačně začleněn na lékařskou fakultu Karlovy univerzity (Perůtka et al., 1985, s. 120).

Kořeny tělesné výchovy na *vysokých školách* byly odvozeny od česko-německého akademického tělocvičného spolku založeného v roce 1847. Ale až v roce 1906 požádal Svaz československého studentstva o zřízení univerzitního tělocvičného ústavu, jaký byl ve Vídni založen již v roce 1895. Vláda žádosti vyhověla o dva roky později a *prvním českým učitelem tělesné výchovy* byl jmenován *Antonín Křištof*, který byl také zakladatelem české házené. Po jeho předčasné smrti v roce 1910 převzal jeho funkci známý sportovní činovník *František Smotlacha*, který také ve stejném roce založil vysokoškolskou organizaci *Vysokoškolský sport*.

Skutečná pevná pravidla pro výuku povinné tělesné výchovy na školách u nás byla zavedena až se vznikem samostatné Československé republiky po roce 1918. Agendu školní tělesné výchovy řídilo Ministerstvo školství a národní osvěty, v roce 1920 byl navíc ustaven *Poradní výbor tělesné výchovy*. Velký vliv na obsahovou náplň a rozhodovací pravomoci získali v této oblasti Sokolové. Demokratický duch samostatné Československé republiky přinesl i důraz na *humanizaci školních tělovýchovných aktivit*. K jejich masovému rozšíření přispěl i zmíněný rozvoj hromadných tělovýchovných vystoupení a šířící se popularita zájmového a soutěžního sportu, zejména kolektivních míčových her.

V období *druhé světové války* tělesná výchova znovu nabyla charakteru branné výchovy. Tímto duchem byla ke škodě věci prostoupena i po roce 1945 a zejména pak po komunistickém puči v roce 1948, kdy dochází v souvislosti s dramatickými společenskými změnami i k významným zásahům do výchovně-vzdělávacího systému ve všech předmětech. Proto i tělovýchovná a sportovní činnost byla – přirozeně na všech stupních školského systému – prodchnuta výchovou k socialistickému vlastenectví a proletářskému internacionalismu. Do popředí se dostávaly účelové *ideologické požadavky společnosti*, které měl žák plnit pod vedením učitele, vychovatele či trenéra. Žák či student se tak stával pouhým odosobněným objektem výchovy, která dostatečně nezohledňovala jeho individuální předpoklady, zájmy a osobnostní hodnotové směřování (Labudová, 2000, s. 36–40).

Zásadní společenské, politické a kulturní změny *devadesátých let 20. století* přinášejí přirozeně i změny v přístupu k tělesné výchově a sportu mezi mládeží. Dochází k potlačení jejího politického a ideologického směřování, a naopak je posilován důraz na *motivační funkce* a vytváření pozitivního vztahu k pohybovým aktivitám, tělesné výchově a sportu. Adekvátnímu sociálnímu, morálnímu a psychickému vývoji mládeže má napomáhat i ožívování původních olympijských idejí v tělovýchovné a sportovní činnosti. To však často naráží na hodnotové bariéry komerčně fungujícího výkonnostního a vrcholového sportu a organizační základny zájmových sportovních aktivit. Cílené pěstování volných vlastností – houževnatosti, samostatnosti a kladného vztahu ke sportovním aktivitám je tak nejen na půdě školy oslabováno nedostatečným počtem a kapacitou sportovišť, jejich zastaralým technickým vybavením, malým objemem hodin školní tělesné výchovy a jejich ne vždy dostatečnou přitažlivostí pro žáky a studenty.

Současné diskuze o postavení *tělesné výchovy* v celkovém vzdělávacím procesu zahrnují i zkoumání *vlivu učitele* na vztah žáků k tělesné výchově. Zodpovědnost a náročnost poslání učitele je v tomto případě umocňována požadavkem vést žáky k vytvoření pozitivního vztahu k pohybové aktivitě. Přitom i samotní učitelé si možná ne vždy dostatečně uvědomují, že přímo či zprostředkovaně ovlivňují zdravotní stav žáků, a to nikoli pouze z čistě fyzického hlediska (Chromík, 1993). Slovenský výzkum zjišťoval, jaký názor mají žáci na svého učitele tělesné výchovy a jaká je souvislost mezi tímto názorem a postojem k samotnému předmětu (Lakóová, 2005, s. 10–12). Zhruba tři čtvrtiny dotazovaných středoškoláků v rámci tohoto šetření

deklarovalo lepší vztah k učiteli tělesné výchovy v porovnání s ostatními vyučujícími, studenti poukazovali na převládající příjemnou atmosféru při výuce a na reflexi společných prožitků na sportovních výcvikových kurzech. 73 % studentů je přesvědčeno, že učitelé tělesné výchovy usilují ve výuce o vštěpování pozitivního vlivu sportovních pohybových aktivit jako nedílné součásti plnohodnotného života. Respondenti považují za důležité tyto *vlastnosti učitele tělesné výchovy*: spravedlnost, trpělivost, odbornost, přátelský přístup k žákům a schopnost empatie. Naopak jako krajně nežádoucí vlastnosti vnímají pomstychtivost, náladovost, nespravedlnost, povýšenost a apatii. Obecně pak jistě platí, že učitelé tělesné výchovy jsou vzhledem k povaze své práce vystaveni zvýšeným nárokům na *vytváření pozitivních interpersonálních vztahů*, jejichž nedílnou součástí je i schopnost sebereflexe včetně ochoty ke změně a sebevzdělávání. Nedávný výzkum v polských školách sledoval hierarchii vzdělávacích cílů učitelů tělesné výchovy a dospěl k závěru, že roste důraz na rozvoj existenciálních a biotechnologických aspektů sportování, které akcentují rekreační a zdravotní stránku pohybových aktivit, jež respektují medicínská doporučení a pěstují fyzickou zdatnost a motorické kompetence. Naopak se snižuje zájem o dosahování vysokých sportovních výkonů a je zaznamenán trend přibližování nabídky sportovních pohybových aktivit pro obě pohlaví (Kultys, 2010, s. 39).

Výchova k tělocvičným a sportovním aktivitám je dnes považována za neodmyslitelnou součást imperativu všestranného socializačního procesu a za cestu k *formování plnohodnotné osobnosti žáků a studentů*. Má přispívat k plnění povinností ve škole i mimo její rámec, vést k radosti z pohybu prospěšného zdraví, být východiskem poznání vlastních volných možností, zdrojem lásky k přírodnímu prostředí, inspirací k pěstování harmonických mezilidských vztahů. Stále silnější důraz se klade na pěstování sportovních aktivit i ve volném, mimoškolním čase. Pohyb může sloužit jako prevence proti nudě pouličních part, proti kouření, alkoholovému a drogovému závislostem. Pedagogové tak mají velice nesnadný úkol: *diferencovaně vychovávat a vzdělávat*, a napomáhat tak harmonickému individuálnímu *tělesnému rozvoji*. Jde o úkol o to nesnadnější, že pedagog by měl být svojí vytrvalostí, svědomitostí a rozhodností pro své svěřence i *osobním příkladem*.

10 Perspektivy zájmu dětí a mládeže o sportovní aktivity

Zajímavý vklad do diskuze o postavení tělesné výchovy a sportu v systému vzdělávání přináší i nové informace o možných *perspektivách školní tělesné výchovy*. Připomíná se (Frómel, 2001, s. 40), že její životnost se z hlediska motivace opírá zejména o výkonnost (péči o sebe, úspěšnost), zdraví (zdatnost, dobrý pocit), uspokojení (tělesné zkušenosti), vyjádření (estetické hledisko, tvůrčí aktivitu), spolupráci (družnost, komunikaci) a napětí (dobrodružství, riziko, odvahu). Na stejném místě se dále zmiňují některé závažné jevy, v nichž se odráží vztah ke školní tělesné výchově:

- S narůstajícím školním věkem se snižuje pohybová aktivita.
- Dívky vykazují nižší úroveň pohybových aktivit oproti chlapcům.
- S věkem se zhoršuje i struktura pohybové aktivity (týká se to kupříkladu účasti na plavání).
- Snižuje se podíl organizovaných sportovních aktivit.
- Klesá zájem o „celoživotní“ aktivity, jako je chůze, jízda na kole, plavání.
- Rozpory mezi přáními, preferencemi, zájmy a inklinacemi a realizovanou školní pohybovou aktivitou.
- Lpění na tradičních a osvědčených organizačních formách.
- Pozitivní efekty individualizace a kreativity a u děvčat i estetizace vyučovacího procesu v tělesné výchově.

Tato nesporně zajímavá zjištění vedou k nutnosti podporovat v praxi následující *tendence budoucího vývoje tělesné výchovy*:

- od jednostrannosti k alternativnosti a různorodosti,
- od centralizace k decentralizaci,
- od uzavřenosti a izolace k otevřenosti a přístupnosti,
- od statického vzdělávacího systému k dynamickému systému,
- od automatickosti k plasticitě, variabilitě a variantnosti,
- od specializace k univerzalitě,
- od orientace na učitele k orientaci na žáka,
- od „nepřístupů“ a „extrapřístupů“ k „intrapřístupům“,
- od třídy ke skupině a dále k jednotlivým žákům,
- od sportovních odvětví k pohybové kultuře,
- od kognitivní orientace k sociokulturní orientaci,
- od akademičnosti k životu, společnosti a přírodě,
- od osvojování dovedností k pohybovému jednání,

- od přípravy na životní styl k bezprostřednímu ovlivňování životního stylu,
- od diferencovaného přístupu k integraci,
- od národního ke globálnímu a zpět k regionálnímu,
- od jednostranné orientace na výkon k uspokojení, k prožitkovosti, k seberealizaci (Frömel, 2001, s. 40–41).

Předchozí výčet, opřený o dlouholetou praxi, představuje promyšlený výměr dalšího směřování nejen školní tělesné výchovy, ale i cestu, kterou by se měl ubírat i sport obecně. Důležitý je zejména důraz na *různorodost, otevřenost, variantnost, univerzalitu, pohybovou kulturu, sociokulturní orientaci, přírodní prostředí, životní styl, prožitkovost a seberealizaci*. Máme zde před sebou sumu hodnotově hluboce zakotvených a v praktických činnostech vyjádřených charakteristik, od kterých se současný vrcholový sport ke škodě věci vzdaluje. Naznačená „cesta k pramenům“ by jistě znamenala oživení masového rekreačního sportu.

V poučených diskuzích na téma perspektivy volnočasových pohybových aktivit mládeže se dnes i u nás stále silněji zdůrazňuje význam nově se utvářejících disciplín, jako je pedagogika volného času, výchova ve volném času, výchova v přírodě, výchova dobrodružstvím. *Zážitková pedagogika* akcentuje jedinečnost prožitku jako maximálně koncentrované zkušenosti, osvobozené od vnějšího světa, „nátlaku“ stereotypů každodennosti a povrchnosti poselství masových médií. Je to zkušenost výrazně pozitivně motivující a modelující individuální vztah zejména k pohybovým aktivitám v přirozeném, přírodním, „outdoorovém“ prostředí (Jirásek, 2019).

Diskuze o nezbytnosti *transformačního úsilí v tělesné výchově* si přirozeně musí všimnout i některých možných překážek. K těm je možno přičíst celkovou nechuť či nepřipravenost škol, učitelů a rodičů ke změnám, nekritické, bezhlavé přejímání zahraničních modelů, rezignaci na pokles významu školní tělesné výchovy ve vzdělávacím systému (kupříkladu nedostatečný počet hodin tělocviku nebo úvahy o zrušení tělesné výchovy na vysokých školách) či necitlivé intervence ze strany správních orgánů.

K plnějšímu zmapování problematiky školní tělesné výchovy přispívá i úroveň a *praktické uplatnění učitelů tělesné výchovy* v naší republice. Dotazníkovým šetřením z let 1997–1998 bylo zjištěno, že z oslovených téměř tři tisíc absolventů pouze 29 % skutečně vykonávalo učitelské povolání. Z těchto výuce tělesné výchovy „věrných“ učitelů 80 % deklarovalo nespokojenost s finančním ohodnocením, která však byla do značné míry kompenzována uspokojením z pracovního prostředí a mezilidských vztahů (Jansa & Kocourek et al., 1999, s. 29–43). Ukazuje se vcelku, že řada absolventů sportovních fakult vnímá studium jako pragmatickou možnost uplatnit vysokoškolský diplom kupříkladu ve stále u nás ne zcela jasně vymezené pozici „manažera“. To jistě není dobrým východiskem pro zvyšování úrovně školní tělesné výchovy. Bez zajímavosti není ani zjištění, že naši absolventi vysokých sportovních škol při srovnání s německými a ruskými kolegy vykazují *vyšší míru kritičnosti vůči vlastní postavě a vzhledu* a ve zvýšené míře kontrolují svoji fyzickou zdatnost,

zatímco Rusové se zaměřují spíše na svůj vzhled a Němci častěji sledují svůj zdravotní stav (Fialová, Mrazek & Bichovskaja 1999, s. 19–27).

Přínosná zjištění se týkají i *atmosféry ve vyučovací jednotce tělesné výchovy*. Ta svojí nepochybnou specifičností a odlišností od ostatních vyučovacích předmětů přináší i znaky jisté *neukázněnosti* a pohodlnosti ve verbálním projevu učitelů. Učitelé tělesné výchovy používají s vyšší frekvencí slangové a hovorové výrazy, nesprávný slovosled, jednočlenné věty, nespisovné koncovky a citoslovce. Mnohdy mluví jinak ve třídě při výuce teoretických naukových předmětů, a jinak v tělocvičně. Verbální projev učitelů tělesné výchovy nemá tedy vždy očekávané kvality. V této souvislosti se ukazuje prospěšnost zavedení rétoriky do studijních programů učitelství tělesné výchovy, a to tím spíše, že zájem o rétoriku se ve všech oblastech společenského života stále zvyšuje (Karásková & Robotová, 2001, s. 138).

Běžně hovoříme zejména o tom, že žijeme v „sedentary society“, tedy ve společnosti s převahou „sedavých zaměstnání“ či sedavého způsobu života. Navíc i vzhledem k rostoucím nákladům na zdravotní péči včetně rehabilitace a zdravotní prevence se zdravý pohybový režim obyvatelstva bude ukazovat jako stále nezbytnější. Zejména pro mládež však sportovní pohybové aktivity nejsou jen prostředkem upevnění zdraví a rozvoje tělesné zdatnosti, nýbrž důležitým prostředkem tělesného a duševního vývoje. O to naléhavější se stává všeobecná kritika, poukazující na nedostatečný rozsah i kvalitu školní sportovní přípravy a zejména pak na její nevyhovující technické zázemí, což úzce souvisí s nedostatkem finančních prostředků.

Celý systém sportovní motivace dětí a mládeže by měl přispívat k získávání hluboce osobnostně zakořeněné *potřeby pohybu* v životě každého jedince. Vychází se přitom ze známého poznatku, že člověk již ze své biologické podstaty potřebuje pohyb po celý život. Platí také stále, že školní tělesná výchova patří mezi emočně a interaktivně přitažlivé předměty s nadstandardními *osobními vztahy* mezi učitelem a žáky i mezi žáky samotnými (Charvát, 1993, s. 44–48).

Odborná literatura často používá pojem *pohybový režim*, a to zvláště v souvislosti s trávením volného času a rodinným životem. Označuje tak uspořádání opakovaných pohybových činností v konkrétním časovém intervalu života a také poukazuje na kapacitu sportovních aktivit, nezbytných pro udržení dobrého fyzického a zdravotního stavu v jednotlivých životních fázích. V tomto smyslu se při zohledňování pohlaví, zdravotního stavu, věku, kondice, postojů a zájmů jedince ukazuje, že dospělí by se měli věnovat *pravidelné sportovní činnosti* 4 až 6 hodin týdně, děti předškolního věku, jak si ještě ukážeme, minimálně 14 až 16 hodin a děti školního věku 8 až 10 hodin týdně (Zuzková, 2000). Čím mladší jedinec, tím větší podíl sportovní aktivity, s ohledem na dynamiku fyzického vývoje jedince. Zejména pro děti předškolního věku jsou pohybové aktivity sportovní povahy nesmírně důležité a mělo by jim být věnováno až šest hodin denně. Při volbě sportovních aktivit dětí je přitom nutno citlivě diferencovat podle věku, stupně tělesného vývoje, pohybových dispozic, aktuálního zdravotního stavu a rodinné anamnézy. Nelze pochybovat o tom, že *rodina* – jako základní socializační činitel – hraje při utváření vztahů dětí

a mládeže ke sportu významnou roli. Tím spíše, že pro utváření postojů ke sportovním aktivitám je motivačně významným činitelem síla osobního příkladu a osobní zkušenosti. V rodině se utváří emocionální *vztah ke sportu*, zahrnující radostné prožívání fyzické aktivity, ale také pocity zklamání, hněvu, bezmezného nadšení či nejhlubšího smutku.

Rodiče zpravidla projevují výrazný zájem o rekreační sportování svých potomků. Orientace na organizovaný výkonnostní vrcholový sport není zpočátku příliš častá a má oporu hlavně u otců, kteří mají osobní zkušenost s kariérou výkonnostního, či dokonce vrcholového sportovce. Historie českého sportu může nabídnout dostatek příkladů generačního rodičovského působení: hokejová tradice Holíků, vodácká rodina Hilgertů či atletická a tenisová kariéra Mandlíků nebo čistě tenisové kariéry spojené s rodinou Suků či aktuálně pozitivní vliv bývalého úspěšného hokejového reprezentanta na jeho vnučku, lyžařku a snowboardistku Ester Ledeckou, která se stala naší nejúspěšnější všestrannou sportovkyní poslední dekády. Někteří rodiče motivují své děti k výkonnostnímu sportu také kvůli ekonomickým výhodám nebo společenské prestiži a dávají jim za příklad některé vrcholové sportovce, kteří potom pro děti představují zářný (v drtivé většině případů však nedosažitelný) vzor profesní kariéry.

Do sportovní motivace dětí se zpravidla zapojují spíše rodiče, kteří mají osobní zkušenost s aktivní sportovní činností, ať už v minulosti nebo v současnosti. Navíc se zejména na půdě rodiny aktualizuje *emocionalita sportu*, odvíjející se zde od radostného prožívání a vcítění všech zúčastněných prostřednictvím celého spektra emocí, když prioritou je *pozitivní zážitek*. Ten je totiž nejen v rodině základnou zaujímání kladného postoje k zaměření, intenzitě a trvalosti sportovních aktivit. Pochopitelně stejně jako svým opačným zaměřením i negativní zážitek. To, jaký mají děti vztah ke sportovním aktivitám, je ovlivňováno i *vzděláním rodičů*. Rodiče s vyšším vzděláním, kteří pracují v nemanuálních profesích, zpravidla více doceňují nezbytnost sportovních pohybových aktivit a jejich harmonizační účinky, a jsou tedy přístupnější utváření vhodných podmínek k tomu, aby jejich děti mohly sportovat. Negativně naopak působí slabé přesvědčení rodičů o nezastupitelném významu sportovních aktivit pro jedince. A ještě více může v tomto ohledu rozvoji dětí uškodit pohodlnost a slabá vůle rodičů, jejíž erozivní vliv sílí s rostoucím věkem potomků, jejich počtem v rodině, dále s nedostatkem finančních prostředků a volného času a nedostupností sportovních objektů.

Problematika rodinného prostředí a jeho vlivu na dětské sportovní aktivity navozuje i otázku *dědičných dispozic*, v tomto ohledu však zatím máme pouze nejednoznačné poznatky. Jako uchopitelnější a prokazatelnější se na druhou stranu jeví negativní vliv současného způsobu života. Jak u dospělých, tak u značné části dětské populace pozorujeme zhoršování fyzického, psychického a sociálního zdraví. Tento stav je navíc umocňován celkově *nedostatečnou fyzickou aktivitou* populace. Přitom právě zdravý fyzický pohyb je všeobecně uznáván jako základní vlastnost živé hmoty, jako základní podmínka života. Víme také, že existuje odbornou veřejností

všeobecně přijímaný názor o nezastupitelné potřebě prosazování a systematického praktikování pohybové aktivity během celého životního cyklu jedince (Medeková, 1999; McElroy, 2002).

Cílené motivování dětí ke sportovním činnostem je mnohdy silně narušováno vlivy konkrétních *životních podmínek*. V praxi se ukazuje, že záměrné omezování přirozeného pohybu přináší růst počtu *hypoaktivních* dětí s nízkou potřebou pohybu a oslabování skupiny *normoaktivních jedinců*. Hypoteticky lze přitom předpokládat pevnou provázanost úrovně sportovní pohybové aktivity dětí s úrovní jejich *obratnosti*. Lze tedy uvažovat ve smyslu principu „čím pohybově aktivnější, tím obratnější“. Smutným zjištěním dnešního stavu věcí v této důležité oblasti vývoje jedince i populace je však zvětšování skupiny dětí s nižší úrovní obratnosti, jejichž pohybová aktivita se omezuje pouze na hodiny povinné tělesné výchovy. Proto nepřekvapuje, že neobratné děti tvoří drtivou většinu jedinců, které zahrnujeme do skupiny pohybově pasivních. Vysoce pohybově aktivní děti vykazují naopak zpravidla i vysokou úroveň fyzické obratnosti a herní dovednosti (Medeková, 1999).

Problematika motivačních faktorů sportovních aktivit dětí a mládeže je úzce spjata i s faktorem *komplikovanosti mezigenerační přenosnosti*. Velkou neznámou jsou totiž psychosociální osobnostní faktory včetně motivačních sil, podněcujících pohybovou aktivitu jedince. Široké výzkumné pole nabízí i sledování změn vlivu prostředí v kontextu aktivizace jedince k pohybové aktivitě. Je zřejmé, že *variabilita sociálního prostředí* souvisí s proměnlivostí vztahu ke sportovní aktivitě. Na rozdíl od selektivní a exkluzivní povahy výkonnostního a vrcholového sportu dominují v rekreačním sportu spíše motivy zdraví, radosti, pohody, relaxace a družnosti. Zejména pro děti a mládež se zde masově nabízí široká paleta možností aktivizace sportovních zájmů. Rodina je přitom základním východiskem pro jejich další, mnohdy celoživotní směřování.

Tím spíše, že je známo, že první zkušenost malých dětí se sportovními aktivitami probíhá zpravidla právě na půdě *rodiny*. Mnoho rodičů povzbuzuje své děti ke sportu tím, že jim dává za příklad populární vrcholové sportovce, pořizuje jim nákladnou sportovní výbavu a posiluje jejich motivaci ke sportování osobním příkladem. Ne všechny rodiny se však v tomto ohledu chovají stejně; především u otců lze předpokládat, že budou ke sportu ve větší míře motivovat syny.

Jistě připustíme, že děti z nízkopříjmových či neúplných rodin nemají zpravidla stejné *příležitosti* jako děti z dobře situovaných a plně funkčních rodin. Obecně vzato, finanční zdroje ovlivňují druh a frekvenci sportovní činnosti jedince nejvíce právě v dětství. Z hlediska statusového očekávání je výkonnostní sport pro sociálně slabé rodiče mnohdy jedinou uvažovanou alternativou sociálně ekonomického vzestupu dítěte; vzdělané střední vrstvy naopak chápou sportování dítěte jako nezastupitelný vklad k všestrannému osobnostnímu rozvoji (Coakley, 1987, s. 112–124). Přitom lze při nedostatku validních výzkumných závěrů přinejmenším tušit, že sportovní vzory v jsou socializačním procesu mnohdy ovlivněny rodičovským očekáváním spojeným se sportovní zkušeností. Tato očekávání odrážejí řadu sociometrických

faktorů, jako je příjem, povolání a úroveň vzdělání. Jsme si však vědomi toho, že v současnosti zároveň narůstá vliv sportovní podívané v masových komunikačních prostředcích se všemi sportovními idoly a kolotočem peněz, fascinací slávou, obdivem a prestiží.

Děti z *neúplných rodin* jsou zpravidla již v raném dětství ve svých organizovaných aktivitách omezovány. Svobodní, rozvedení či ovdovělí rodiče, zejména pak matky, nemívají dostatek finančních prostředků, času či zkušeností, aby mohli svým dětem umožnit dostatečné vyžití na sportovním poli. Svobodné matky se asi necítí být povolány k tomu, aby své děti zasvěcovaly do tajů míčových her a prováděly řadu motoricky náročnějších a tréninkem systematicky osvojovaných úkonů, ke kterým se ani jim v dětství možná nedostalo náležité průpravy. A jestliže svobodná či rozvedená matka musí věnovat spoustu času tomu, aby zajistila bazální výživu a péči o své děti, nemá pravděpodobně dost finančních prostředků na nákup sportovní výbavy a času na dohled a výuku sportovních dovedností. Děti z neúplných rodin tak mají i v našich podmínkách méně příležitostí rozvíjet své sportovní dovednosti formou organizovaného sportu. Praktikují tedy odlišné typy sportovních aktivit, které mají blíže ke spontaneitě a improvizovaným pravidlům.

Již jsme zmínili, že rodina zpravidla ovlivňuje vztah dětí ke sportu *u hochů a dívek odlišným způsobem*. Od dívek se pouze výjimečně očekává hlubší motivace ve smyslu mimořádného osobního uspokojení nebo profesního zaměření, chlapci pronikají do světa sportovních dovedností již v poměrně útlém věku a s přibývajícím věkem roste jejich důvěra v možné výhody různých forem sportování. V průběhu školní docházky jsou tak výrazněji podporováni v zájmu o sport jednak rodinou, jednak kamarády, trenéry a okolím. Sport je totiž chápán jako nedílná součást vývoje a dozrávání hochů v muže, u dívek se socializační význam sportu zpravidla „rozhodně nepřeceňuje“.

Obecně se ukazuje, že *participace dětí* ve vyšším školním věku, tedy mezi 12.–15. rokem na sportovních aktivitách, je ovlivňována dostupností příležitostí, podporou rodinných příslušníků a mírou dětské vnímavosti vůči sportu.

Rozhodování dětí o jejich aktivní sportovní činnosti je provázáno s jejich individuální identitou, hodnotovou orientací, představami o tělesné kráse, úspěchu a mírou vlastního sebevědomí. Nepřehlédnutelnou roli zde sehrávají i zkušenosti s pohybovými aktivitami během raného dětství. Jde také o míru integrace sportu do rytmu a struktury každodenního života. Tím, že rozkryjeme důvody zapojování mládeže do sportu, rozšíříme možnosti nalezení správného směru a zvýšíme míru uspokojení ze sportovní činnosti. Klíčové jsou v této souvislosti otázky: *Jaký dopad má na mládež aktivní sportování? a Kdo primárně motivuje dítě ke sportování?*

Nedávný slovenský výzkum, jehož se zúčastnilo 749 respondentů ve věku 10–18 let, prokázal vysoký kredit sportujících vrstevníků. Téměř polovina dotazovaných sice deklaruje pravidelné sportování, s věkem však lze zaznamenat pokles zájmu o tuto formu aktivního vyžití. Ten je nejvyšší ve věkové skupině 13–14 let (57,3 %). K důvodům, proč nesportují, respondenti nejčastěji uvádějí, že preferují

jiné činnosti (zejména poslech hudby a sledování televize), a dále nedostatek finančních prostředků. To signalizuje, že v představách mladých lidí je synonymem sportu zpravidla jeho rovina výkonnostní či vrcholová, zatímco finančně nenáročné neorganizované sportovní aktivity v přírodě, zahradách a parcích zůstávají stranou pozornosti. Ukazuje se, že stále častější preferování receptivních aktivit, jež nevyžadují pohyb, je do jisté míry výslednicí převládajícího dojmu, že sport je něco organizačně, technicky a finančně náročného, a tedy v řadě ohledů nedostupného (Hrčka et al., 2005, s. 5–10).

Novější empirické údaje o preferovaných volnočasových činnostech ukazují, že převážná část respondentů deklaruje silnou přitažlivost sportovních aktivit, včetně těch náročných, ke kterým řadíme i tzv. adrenalinové sporty. Největší *zájem o aktivní sport* mezi našimi „teenagery“ projevují studenti středních odborných škol (56,4 %), dále gymnazisté (48,5 %) a nejmenší zájem zjišťujeme mezi frekventanty odborných učilišť (37,6 %). Věk zde nesehrává významnější úlohu, příslušnost k pohlaví naopak ano: chlapci jeví o aktivní sport větší zájem (55,9 %) než dívky (40,7 %) (Kraus a kol., 2004, s. 64). Z mezinárodního srovnání plyne zajímavé zjištění, že u srovnatelného vzorku polské mládeže zaznamenáváme aktivní zájem o sport pouze ve 14,3 % případů a také vyšší angažovanost gymnazistů a dívek. Při vyhodnocování obdobných dat však musíme brát v úvahu, že způsob trávení volného času není pouze záležitostí vůle, individuálních preferencí a systematického hodnotového působení společnosti, ale že jde o silně individualizovaný komplex podmínek, počínaje rodinnou situací, materiálními možnostmi, úrovní společenských zařízení a konče přírodními podmínkami v místě bydliště. Svoji nezaměnitelnou roli sehrává i zdravotní stav, hodnotová orientace, struktura zájmů a připravenost na využívání volného času.

11 Výzvy rodičovské odpovědnosti

V případě sportu mládeže je rodičovská role mnohdy široce rozkročena od řidiče, zajišťujícího příjezdy a odjezdy dítěte na tréninky a zápasy, až po mnohem komplexnější roli oficiálního či neformálního trenéra, kondičního nebo dokonce „výživového poradce“ (Côté & Hay, 2002, s. 484–502). Rodiče však mají význačnou a nezastupitelnou roli především v oblasti dětské motivace (Duda, 1996).

Pokud dítě začne pravidelně sportovat a účastnit se organizovaného sportovního programu, vyplývají z toho pro rodiče některé povinnosti, úkoly či závazky. To si někteří rodiče zprvu neuvědomují, a jsou proto překvapeni, že s touto rolí jsou spojena i určitá očekávání dalších účastníků sportovního programu. Rodiče, kteří nejsou ochotni či schopni nést zodpovědnost, vyplývající z organizované sportovní přípravy jejich dětí, ztrácejí možnost přispívat k jejich sportovnímu rozvoji nebo k tomuto rozvoji „přispívají“ neúměrným tlakem na výkon či snahou ovlivnit trenéry ve vztahu k jejich dětem. Vždy je však nutné respektovat zásadu, že dítě má právo rozhodovat (či přinejmenším spolurozhodovat) o míře své angažovanosti v organizovaném výkonnostním sportu. Mladí sportovci, u kterých nad pocitem radosti ze sportování převažuje dojem, že jsou do sportovní přípravy vtaženi nedobrovolně, ztrácejí postupně nezastupitelný vnitřní motiv spontánního sportování. Vytvářejí se tak předpoklady pro rostoucí nechuť k tréninku a později zanechání sportovní aktivity (zájmového „vyhoření“). Citlivý a zodpovědný přístup rodičů se projevuje naopak nabízením rad ohledně intenzity a úrovně sportovní přípravy dětí. Pocity, názory a rozhodnutí dětí by měla být pečlivě zvažována včetně rozhodnutí nepokračovat ve sportovní přípravě (Smoll & Smith, 2009; <http://www.y-e-sports.com>). Jakkoli je organizovaná sportovní příprava z pohledu všestranného rozvoje jedince zpravidla žádoucí, nemusí korespondovat s hodnotovým světem a životním očekáváním všech dětí a mládeže. Pro ty, kteří chtějí svoji energii soustředit třeba na systematické studium, uměleckou činnost či prostě ve sportu vidí primárně radostnou nesoutěživou aktivitu, nemají organizované sportovní programy náležitý význam. Nutit chlapce či dívku do fyzicky a časově náročných forem sportování není správné, byť zejména ti z rodičů, kteří mají dobré zkušenosti s aktivním sportem, mohou kvůli negativnímu přístupu svých dětí k výkonnostnímu sportu prožívat pocity hlubokého rodičovského zklamání (Smith, Smoll & Passer, 2002, s. 501–536). Silné rodičovské uspokojení lze naopak oprávněně pociťovat tehdy, když rodiče poskytnou dítěti možnost osvojit si základní pravidla, dovednosti a strategie volnočasového sportu a dítě to pozitivně přijímá jako radostnou zkušenost, sdílenou s rodiči (Brustad, 2003, s. 127–138).

Rodiče tedy v některých případech zaujímají nepřiměřenou roli ve vztahu k výkonostnímu sportu svých dětí. Neplní očekávání, která se s touto rolí spojují: především se neumějí dostatečně vcítit se do pocitů, nadějí, schopností, osobnostních předpokladů a zejména skutečných životních perspektiv a potřeb svých dětí. Jednostranným důrazem na výkonnost mohou v dětech utvářet stres a následnou nechuť k této formě sportu. Jde zejména o situace, kdy přinejmenším jeden z rodičů odvozuje svůj pocit „vítězství“ či „prohry“ z proměnlivých sportovních výsledků dítěte, a přenáší tak na ně své aspirace. Sport se stává zdrojem napětí a nepohody tehdy, když rodičovská láska a podpora nepřiměřeně reflektuje sportovní úspěch či neúspěch dítěte. Zde může sehrát významnou úlohu *trenér*, a to zvláště v případech, kdy je schopen a ochoten rozmělnovat hyperidentifikaci rodičů se sportovním životem dítěte poukazem na to, že takový přístup může být kontraproduktivní a vést ke snížení sportovního potenciálu mladého jedince, ke ztrátě radosti z tréninku a soutěže, a tím i ke komplikacím jeho osobnostního růstu (White, 2007, s. 131–143). Vždy zde platí, že sportovní příprava mládeže je přípravou specifické věkové kategorie, nikoli dospělých, kteří jsou zpravidla sami schopni posoudit význam soutěžního sportu ve svém životě. Dospělí, tedy v kontextu našich diskuzí rodiče, nejsou však vždy ochotni akceptovat specifické potřeby, zájmy a schopnosti svých dětí a kladou na ně buď neúměrné požadavky, nebo naopak zcela ignorují nezbytnost pravidelných sportovních pohybových aktivit pro všestranný rozvoj dítěte a jeho organismu (Duda, 1996; Sekot, 2015).

Nikoli výjimečným případem může být dobře míněná snaha rodičů všemožně podporovat sportování dítěte, která však není ukotvena v přiměřených formách jeho motivace. K typickým ukázkám takového přístupu patří zejména *raná specializace*: Rodiče už v předškolním věku, někdy od dvou tří let, organizují pro dítě sportovní přípravu s přáním mít ze svého potomka sportovního šampiona. Věří, že čím dříve se dítě začne v určitém sportu specializovat, tím větší je šance na uskutečnění této aspirace. Přesněji řečeno, rodičovské aspirace, která je naložena na bedra dítěte. To se potom při trénování fotbalu, hokeje, tenisu či krasobruslení stává předmětem jednostranně zaměřeného tréninku, aniž by dostalo šanci seznámit se s různými pohybovými aktivitami, nutnými pro jeho všestranný rozvoj. Kombinace jednostranné, stereotypní sportovní přípravy a naléhavosti nepřiměřených rodičovských aspirací pak v řadě případů vede ke znechucení dítěte, které touží prožívat svůj život v přirozeném prostředí, umožňujícím harmonický osobní vývoj. Ukončení kariéry z důvodu „už mě to nebaví“ nebo „chci žít jako ostatní“ je symptomem, upozorňujícím na nezastupitelnost přiměřeného, tedy přirozeného vývoje dítěte, v němž nesmí chybět prostor pro hravost, spontánní kamarádství a pestrost sociálních kontaktů. Právě zde platí: *Neúměrně organizovaná raná specializace* nejenže omezuje všestranné obecné pohybové schopnosti a dovednosti dětí, ale svým stereotypem postupně umrtvuje spontánní radost z pohybu. Přirozená touha po pohybu je přitom nezbytným předpokladem pravidelného sportování v dalším životě.

S přílišnou specializací často souvisí i nepřiměřený tlak na výkon a výsledky. Platí to nejen pro organizovaný výkonostní sport, doprovázený různými závody,

soutěžemi a udělováním medailí. Je třeba brát v úvahu, že *nesoutěživé dítě* automaticky neznamená dítě nesportovní, i když mnozí rodiče právě tento názor nesdílejí. Ne každé dítě je přirozeně soutěživé a vyhledává situace, kdy je nutné získávat body nebo soupeřit s časomírou. Právě těmto dětem, spatřujícím ve sportu primárně radost z pohybu, není vhodné kazit nadšení a zápal tím, že je nutíme zajímat se o vzdálenosti, časy, body nebo účast na sportovních turnajích, o které nemají vlastně zájem. Přemíra organizovanosti a nepřiměřený důraz na výsledky může v případě „selhání“ vést k postupné ztrátě zájmu o aktivní sport, tedy k situaci, která je z hlediska imperativu všestrannosti osobnostního vývoje jedince nesporně nežádoucí či přinejmenším problematická.

Jiným známým prohrěškem v motivaci dětí k pravidelnému pohybu je *nucení do sportu, který baví rodiče*. Dochází k tomu nejčastěji ve věku dítěte kolem osmi let, kdy už nastává čas sportovní specializace. Je však nevhodné či dokonce sobecké, motivovat dítě sportem, který zajímá a baví spíše rodiče než je. Takový výběr sportu bývá zpravidla podmíněn nesprávným přesvědčením, že „vyvolený“ sport je pro dítě vhodný nebo že kdysi bavil a hodnotově naplňoval či prostě aspiračně saturoval rodiče nebo je aktuálně v módě a skýtá možnost skvělého profesního uplatnění, případně se pěstuje v lokalitě, která rodičům vyhovuje s ohledem na dopravu či finanční dostupnost. I zde se ukazuje, že silný tlak rodičů na dítěte přináší hlavně ve vyšším věku sílící odpor, vedoucí k ukončení sportování v okamžiku, kdy o sobě mladý člověk může samostatně rozhodovat.

Je známým faktem, že svět sportu je stále silněji provázán se sférou *sportovní výbavy a módy*. Zejména mladí lidé poplatní sportovním módním trendům a technologiím kladou důraz na „značkovou“ sportovní výbavu jako na silný spolumotivující faktor aktivního sportování. Tuto oblast motivace ke sportu navíc spolumodelují někteří rodiče, kteří nechávají své děti sportovat v nevyhovujícím vybavení a oblečení, jež jim znemožní, aby si z pohybu odnesly příjemný zážitek. Děti se ve vybavení cítí nesvé, snižují se tím očekávané pokroky ve sportu a to může zpětně negativně ovlivnit i jejich motivaci v okamžiku, kdy se zvažují perspektivy jejich další sportovní angažovanosti. Dítě ztrácí radost z pohybu, ocitá se v defenzivě, protože vhodné vybaveným vrstevníkům sportování „jde lépe“. Nevyhovující vybavení a oblečení patří tedy i mezi důvody, proč potomek odmítá jít na sportovní kroužek, který si jinak oblíbil. Platí to hlavně u děvčat v teenagerovském věku, kdy si v oblečení nepřipadají dost atraktivní. I tato na pohled nepodstatná skutečnost nemusí být banalitou: může totiž utlumit či pohrbit zájem o sport.

Další zásadou, hodnou zohlednění při budování zájmu o sport, je *nenutit dítě* navštěvovat organizované sportovní programy v případě, že dítě dává přednost jiným aktivitám. Řada dětí skutečně nezapadá do masy sportovních nadšenců; nemá tedy smysl nutit je k pohybu za každou cenu. Stejně tak je ale nevhodné v tomto ohledu rezignovat zcela, není dobré, aby se dítě kvůli jiným zájmům přestalo pohybovat úplně: Pořád existuje řada běžně dostupných forem a možností přirozeného pohybu jako procházky, jízda na kole, bruslení. Úkolem rodičů je zapojit fantazii a nestyďet

se přimět potomky ke spontánně sdíleným netradičním druhům pohybu kupříkladu výzvou: „Kdo doběhne první ke škole?“ Cílem by mělo být motivovat dítě k pohybu přirozeně, bez upozorňování či nucení (www.detinastartu.cz, www.juklik.cz, www.skibi.cz, www.monkeysgym.cz).

V přístupu rodičů (či trenérů, přátel, kamarádů) lze tedy obecně zaznamenat v zásadě dva krajně chybné typy působení na sportovní motivaci dítěte: *Nutit* ke sportu za každou cenu, nebo naopak příliš snadno *rezignovat*. Mnohdy totiž jen stačí vyřešit aktuální problém, postupně jej překlenout nebo nějak citlivě odstranit. Citlivý přístup je kupříkladu nutný u takzvaných cvalíků či válečků, u nichž lze očekávat, že ve sportu nebudou vynikat, nebo u malých introvertních „intelektuálů“, kteří nejraději tráví čas doma u počítače či (zřejmě řidčeji) u knihy. Samozřejmě není asi moudré a účelné nutit takové dítě k „závodnímu sportu“ a přílišným výkonům. Lze je ale zpravidla motivovat k pohybu třeba v rámci kolektivních her nebo k vyjížděním na kole či pěším túrám. Zde se osvědčuje sdílení pohybových aktivit v rámci *bezprostředních kontaktů rodiny*; tedy s rodiči a sourozenci. Tím lze předcházet zárodkům různých zdravotních potíží, které se mohou objevit až v dospělosti.

Opačná situace může nastat tehdy, když ambiciózní rodiče nutí syna či dceru k co nejvyšším výkonům bez ohledu na jeho vlastní sklony. To může přinést své ovoce v případě, že se s tímto přístupem dítě ochotně ztotožní. Bývá však zároveň ochuzeno o to, co by pro něj bylo vhodnější a příjemnější, co odpovídá jeho naturelu a věku hravosti a zvědavosti (Horn & Horn, 2007, s. 685–716). Pro rodiče tedy platí: nenechávejte děti doma „sedět za pecí“, ale pozor na to, abyste jim veškerý sport neznechutili (<https://itesco.cz>).

Diskutujeme-li z různých úhlů pohledu výchovně a socializačně nesmírně důležitou problematiku vztahu rodičů ke sportování dětí, pak musíme spolu s *Martinem Jelínkem*, našim předním odborníkem na psychologii a mentální koučing, akcentovat význam sportu pro posilování fyzické kondice i *zvyšování psychické odolnosti*. Skvělou průpravu nabízejí v tomto ohledu týmové sporty, neboť prostředí kolektivu zvyšuje i v dospělosti rezistenci vůči stresu a tlakům. Vznikající a upevňující se *frustrační tolerance*, „schopnost sáhnout si do vlastního komfortu“ je neocenitelná právě v dnešní konzumní, sedavé a komfort adorující společnosti. A navíc, zejména kolektivní sporty mají šanci stát se místem budování schopnosti obětovat se ve prospěch kolegy, týmu, celku, být empatický, nemyslet pouze na vlastní prospěch, ale umět se vcítit do potřeb kolektivu, jehož jsem součástí a který má potenciál podpořit v případě potřeby či mezní situace i jednotlivého hráče.

Děti nejsou na takové věci přirozeně vždy zvyklé a připravené. Nemusí se přizpůsobovat druhým. Nejsou vždy náležitě připraveny i na malé třecí plochy. V týmových sportech se poté ukáže, kdo tyto plochy umí nebo neumí zvládat či ovládat. Dítě v nestandardních či konfliktních situacích nemůže myslet a jednat, aniž by se muselo podřídít celku. A právě týmové sporty dávají dětem cenné zkušenosti do života. Silná emoční vazba ke sportovní činnosti je nesporně blahodárnouází pro žádoucí rozvoj těla, rozumu i duše. Tak to správně viděli již staří Řekové v kontextu

imperativu *kalokagathie*. Není primárním cílem vést dítě k vítězství, rekordům, odměnám. Nade vše důležité je vytvářet z dětí a mládeže přirozenou cestou psychicky a fyzicky zralé osobnosti, milující sport a zaujímající celoživotní postoj jisté „závislosti“ na pravidelném životadárném pohybu, jenž přináší zdraví a podporuje psychickou odolnost a svěžest.

Vždy je nutno mít na paměti, že *nadšení* pro kterýkoli sport je prvním předpokladem jeho úspěšného provozování. Úspěch zde není výrazem pro výhry a vítězství, ale měřítkem toho, jak sport dítě baví a nakolik se mu *pravidelně* věnuje. Ochladnutí zájmu naopak signalizuje třeba nevhodný výběr sportu nebo nevyhovující vztahy se sportujícími kamarády či trenérem. Především ve starším školním věku může jít o situaci, kdy v souvislosti s celkovým osobnostním vývojem převládnu jiné záliby. Zejména v případě nedostatku vůle a vytrvalosti je vhodné nalézt pro dítě jiný sport; podstatné je soustavně pěstovat pravidelný pohyb a fyzickou kondici.

12 Sportovní socializace v kontextu „sportovního trojúhelníku“

Sport mládeže tvoří pevnou a socializačně nejvýznamnější součást široce rozkročené sportovní scény, ale zároveň je neodmyslitelnou součástí našeho výchovně vzdělávacího systému. V globálním měřítku je součástí osobnostního vývoje stovek milionů dětí, adolescentů a přirozeně i dospělých. Kupř. ve Spojených státech, kde je v rámci systému školství a v rodinách výrazně pěstován a rozvíjen princip *soutěživosti*, jsou desítky milionů mladých lidí ve školním věku zapojeny do systému volnočasového výkonnostního sportu, a to především baseballu, amerického fotbalu, basketbalu a atletiky. V rámci takto vysoce organizovaného programu se stále zvyšuje angažovanost rodičů do té míry, že jejich role přitahuje i zájem badatelů. Ukazuje se, že rodiče se nejen významně podílejí na podpoře svých potomků v procesu sportovní socializace, ale navíc také roste jejich snaha ovlivňovat trenéry. Setkáváme se i s agresivním až kriminálním chováním rodičů (nikoli pouze otců) vůči trenérům v případech, kdy se rodiče domnívají, že jejich dětem není dán dostatečný prostor, odpovídající jejich talentu a herním zkušenostem (Smoll, Cunnig & Smith, 2009; Stackeová, 2009). Tyto incidenty jsou sice ojedinělé, ale ilustrují mnohdy usilovnou a nekritickou snahu rodičů prosazovat dítě na sportovním poli a zpětně motivují organizátory sportovních programů mládeže k zajištění bezpečného a socializačně stimulujícího prostředí nejen pro samotnou mládež, ale i pro trenéry a sportovní funkcionáře.

„Sportovní trojúhelník“ výchovné a socializační provázanosti *sportujícího, trenéra a rodiče* je součástí sociálního systému psychologicky významné interakce dítěte. Trenéři jsou přitom v postavení zprostředkovatele vysokých rodičovských aspirací, jež směřující k co nejkvalitnější sportovní zkušenosti jejich potomků. Ta pro jedny znamená „úspěch za každou cenu“, zatímco pro jiné všestranný rozvoj a komplexnost socializačních zkušeností dítěte. Rodiče mohou ovlivňovat kvalitu vztahů mladý sportovec – trenér v rovině generování pocitů důvěrnosti, povinnosti a vzájemnosti, a přispívat tak ke komplexním socializačním účinkům sportování dítěte.

Na tomto místě je třeba znovu připomenout rozdílnost vývojového mládežnického (developmental) a profesionálního modelu sportu. V případě *sportu mládeže* hovoříme o výchovném prostředí, které přispívá k rozvoji žádaných fyzických a psychosociálních vlastností dítěte. *Sportovní prostředí* je zde chápáno jako mikrokosmos, v němž se dítě učí vyrovnat se životní skutečností, které bude v dalších životních fázích čelit. Tak se sport mládeže stává součástí širšího výchovného a vzdělávacího procesu. *Profesionální sport* je naopak komerčním prostředím, či dokonce o profit usilujícím podnikem, cílícím k získání zájmu a pozornosti publika a finančního profitu. To samo o sobě není nic špatného: profesionální sport je

arénou nejen vynikajících sportovních výkonů, ale i masové zábavy, atraktivní pro stále širší masy lidí. Vzájemná provázanost obou zmiňovaných úrovní sportu však může mít negativní dopady v případě úporné snahy rodičů vstřípnit dětem přesvědčení, že pouze profesionální model sportu má praktický výkonnostní smysl, zatímco rekreační a výchovné aspekty sportování mladého člověka jsou opomíjeny. Nepřiměřená orientace na výkon a vítězství může být kontraproduktivní a vést ke ztrátě zájmu mladých lidí o sportování, jejich radosti z pohybu, sdílení přátelských vazeb a relaxace. V takovém případě jsou bohužel základní *cíle sportu mladých*, spočívající nejen v osvojování si sportovních dovedností a pohybových kompetencí, nýbrž i ve zlepšování fyzické kondice, zvyšování psychické odolnosti, utužování zdraví a pěstování vlastností spojených s fenoménem fitness a wellness, odsouvány do pozadí. Nezanedbatelnou funkcí takto hodnotově ukotveného sportu je však psychologicky přínosné budování vůdcovských schopností, sebedisciplíny, respektu k autoritám a pravidlům, zdravé soutěživosti, sportovního ducha fair play a zdravé sebedůvěry (Cumming et al., 2007; Sekot, 2015). Tyto významné socializační a výchovné benefity jsou umocňovány zapojením rodičů především tehdy, když posilují kohezi *rodiny* a přispívají k radostným společným prožitkům všech jejich členů. Trenéři a rodiče se naopak nepochybně prohřešují proti přiměřené výchově v případě, že v centru zájmu sportovních programů není dítě, nýbrž zájmy dospělých. A navíc: Dítě není miniaturní dospělý, a proto si od rodičů i trenérů zaslouží přístup, umožňující nevidět úspěch jako vítězství, nýbrž jako schopnost vyvinout maximální sportovní výkon. Filozofie postavená na vnitřně ukotvené, nikoli vnějškově řízené snaze být *aktivní*, zvládnout sportovní dovednosti je ze socializačního hlediska nejsprávnější. Již proto, že zakládá celoživotní pozitivní vztah ke sportovním pohybovým aktivitám jako nedílné součásti zodpovědného přístupu k životu.

Zodpovědní rodiče, kteří mají na mysli primárně blaho svých dětí a snaží se podporovat jejich *všestranný harmonický rozvoj*, jsou si vědomi toho, že je nezbytné diskutovat o míře sportovní angažovanosti, úrovni sportovní soutěživosti, předpokladech dítěte pro určitý sport a především brát v úvahu názory dítěte a jeho rozhodnutí v této důležité oblasti osobnostního zrání. Aktivní pěstování sportu, jakkoli dobře míněné, není ve všech případech nezbytně žádoucí či dokonce vhodné. Platí to zejména pro děti, které jsou pevně rozhodnuty zaměřit svoje úsilí a energii jiným směrem. To však může, zejména u sportovně založených či silně ambiciózních rodičů, vyvolávat nevoli a znepokojení: Stěží dokáží pochopit a akceptovat, že jejich dítě je svými zájmy či talentem zaměřeno „jinam“. Nutit však chlapce či dívku do sportování může být chybou; jistě je vhodnější podporovat takové smysluplné aktivity, při nichž dítě cítí, že může přiměřeně uplatnit své schopnosti či budoucí profesní dovednosti. Vyplatí se tedy akceptovat skutečnost, že výkon a vítězství není ve sportu vždy rozhodující (Cumming, Smoll, Smith & Grossbard, 2007, s. 322–336). Stále však platí, že přirozený a spontánní zájem o sport se u dítěte vytváří nejsnadněji ve společnosti rodičů, podporujících pohybové dovednosti dítěte, herní pravidla či volnočasové aktivity v přírodě.

Vztah rodič – dítě v kontextu podporování zájmu o sport může mít v dnešní společnosti, která adoruje výkon, i kontraproduktivní účinky. Je tomu tak v případech, kdy si rodiče uzurpují příliš aktivní roli ve vztahu ke sportování dítěte či mladého člověka, a zejména tehdy, když rodičovský vliv vyvolává v dětech napětí a stres (Brustad & Parker, 2005, s. 75–93).

Rodiče si zpravidla přejí, aby se jejich dětem dostalo všeho, co přispívá k pocitu bezpečí, komfortu a k nejlepším dostupným podmínkám pro jejich zdárný rozvoj. Naneštěstí v řadě případů tato forma identifikace s vlastními dětmi nepřiměřeně zasahuje do přirozeného osobnostního rozvoje tím, že se dítě stává prolongací subjektivních přání a aspirací rodičů: Rodiče odvozují své sebehodnocení od úspěchů či pochybení svých synů a dcer. Zejména otcové mají tendenci prožívat sportovní působení svých dětí jako angažovaní sportovní fanoušci. Otec, který zažil pocity sportovní hvězdy, může s nelibostí snášet, že jeho potomek nejde v jeho šlépějích a nedosahuje očekávaných sportovních výkonů, či dokonce nesdílí otcovské nadšení pro sportovní kariéru. Někteří rodiče tak prožívají pocity vítězů či poražených prostřednictvím sportovních výkonů svých dětí a tlak na výkon a úspěch se může pro dítě stát nepřiměřený, nebo dokonce nesnesitelný. Rodičovské ego tak závisí na sportovním výkonu dítěte: Představa, že sport může pro dítě znamenat „pouhou“ radost z pohybu a herních zážitků, je pro rodiče, vkládající do dítěte maximum očekávání, nepřijatelná a pro dítě stresující. Přirozeně se tím ovlivňuje i postavení trenéra, který by měl jako odborná autorita poskytnout rodičům věrohodné informace o sportovním potenciálu jejich dítěte, a přispět tak k řešení otázky „kam dál“. Nutit dítě k dosahování výkonů odpovídajícím rodičovským ambicím, či provozovat sport v souladu s aspiracemi a představami dítěte?

K aktuálnějším a diskutovaným tématům, která se týkají rodičovských přístupů ke sportování mládeže, patří i problematika špatného, či dokonce *neslušného chování* v průběhu sportovního utkání či sportovních událostí. Rodiče zainteresovaní na sportovních výsledcích svého dítěte zpravidla se zájmem navštěvují sportovní soutěže jako vrcholné výstupy dítěte. Jejich chování však někdy přesahuje běžně akceptovatelné standardy, a to v případech, kdy používají nadávky, pokřikování, konzumují alkoholické nápoje, hází na hřiště předměty; tedy chovají se krajně nepřipadně, protože se nechají unášet svými nenaplněnými ambicemi a očekáváními. Nerespektují všeobecně akcentovanou zásadu být nestranným divákem během celé sportovní akce, oceňovat objektivně výkon, nikoli vyjadřovat pokřikem či nadávkami zklamání. Rodiče by se měli oprostít od urážlivých komentářů na účet sportujících, ostatních rodičů, trenérů a sportovních funkcionářů. Rodiče jsou povinni kontrolovat své chování tak, aby nezasahovali do radostného prožívání sportovního zápolení nejen svých dětí, ale i jejich soupeřů, ostatních rodičů a trenérů (Jowett & Timson-Katchis, 2005, s. 267–287).

Oboustranná komunikace rodičů a trenérů patří k neodmyslitelným standardům zodpovědného přístupu a praktického dohledu nad různými aktivitami dětí, sportovní nevyjímaje. Proto je potřebný vstřícný krok trenérů, ochotných pozitivně reagovat

na zájem rodičů. Ti by měli být otevření k jejich názorům. Právě zde se jedinečným způsobem osvědčuje zásada dvojsměrnosti komunikace. To však neznamená otevřenou možnost nepřipadných intervencí ze strany rodičů, kteří se mohou kvůli vlastní přepjaté ambicióznosti stavět do role sportovní „autority“, jež „nejlépe ví, jak stimulovat výkonnost“. Platí zásada, že oboustranná komunikace mezi rodiči a trenérem má probíhat bez přítomnosti, dokonce v některých případech bez vědomí mladého sportovního svěřence (Smith et al., 2012). V případě, že rodiče nesouhlasí s názory trenéra, je pro trenéra vhodné dodržovat zásadu nebýt v defenzivním postavení vůči rodičům, tedy respektovat konstruktivní a smysluplné názory rodičů a přitom mít konečné slovo. Tím spíše, že většinu rodičů tvoří skuteční sportovní nadšenci, mající opravdový zájem o své dítě, či přesněji řečeno, zajímají se o jeho sportovní vývoj a výkonnost a sportovní kariérní perspektivu (<http://www.y-e-sports.com>). Někteří rodiče však nesdílejí názory trenérů či sportovních činovníků a v tomto případě hovoříme o „problémových rodičích“. Pokud rodiče nejsou schopni či ochotni připustit, že svým silně subjektivním přístupem znesnadňují harmonický sportovní růst svého dítěte, měl by trenér nastalou situaci neprodleně řešit. V praxi se zpravidla setkáváme s následujícími *typy „problémových rodičů“* (Smoll & Smith, 2010, s. 392–416):

Lhostejní rodiče: Projevují nezájem o okolnosti sportovní aktivity do té míry, že to sportující dítě zneklidňuje. Je přitom třeba rozlišovat mezi programovou lhostejností a nezájmem způsobeným nedostatkem času či nemocí rodičů. V těchto případech je na trenérovi, aby mladého sportovce povzbudil i tím, že se o něho zajímá i jako o lidskou bytost, se všemi starostmi, pochybami, nadějemi a radostmi, vlastními každému člověku bez ohledu na míru talentu a motivace ke sportování.

Hyperkritičtí rodiče: Často dětem spílají a hrubě je kritizují, téměř nikdy nejsou spokojeni s jejich sportovní výkonností. Chovají se, jako by šlo o „jejich“ sportování, nikoli o záležitost jejich dětí. Trenér by měl takovým rodičům taktně a jasně vysvětlit, že stálá kritika je kontraproduktivní a jen přispívá ke stresu dítěte a snižování jeho výkonnosti. Měl by rodičům naznačit, kdy dítě pochválit a povzbudit s cílem zvýšit jeho motivaci a chuť dosahovat dobrých sportovních výsledků.

Rodiče pokřikující z hlediště: Terčem hlasitých „poselství“ a nadávek může být kdokoli na sportovním stadionu: týmoví hráči, soupeři, trenéři, funkcionáři. To je přirozeně nevhodné prostředí zejména pro mladé sportovce. Před trenérem tak leží nesnadný úkol třeba o přestávce klidně domluvit rodiči, že takové pokřikování je naprosto nevhodné pro utváření přátelského a férového ducha sportu a že je z hlediště naplnění ambicí vkládaných do jejich dětí spíše kontraproduktivní.

Trenéři za postranní čarou: Bedlivě sledují sportovní utkání a v jeho průběhu pokřikují na sportovce pokyny. Ty mohou být v přímém rozporu s taktickými záměry trenéra, což vede ke zneklidnění týmu. Prevencí této situace je nekompromisní prosazení role trenéra s tím, že v konečné instanci je přirozeně jedině on tou autoritou, kterou hráči respektují.

Hyperochranářští rodiče: Jde většinou o matky sportujících, které starostlivě dohlížejí a komentují sportovní soupeření svých dcer či synů v obavě, že mohou být

zranění či jinak poškození. Bývá opět na trenérovi, aby takovému rodiči vysvětlil bezpečnost herních pravidel a ujistil je o kvalitě sportovního zařízení, přispívajícího ke komfortu jejich dítěte (Duda, 1996).

Ve vztahu *trenér – rodiče* je to zpravidla ten prvně jmenovaný, kdo věnuje obrovské množství času a úsilí předávání hodnotných zkušeností mladým sportovcům. Trenéři přitom musejí mít na mysli bezpečí sportujících a podporu *dobře informovaných rodičů*. K tomu mohou vhodně přispět zejména předsezónní schůzky s rodiči s cílem zlepšit pochopení rodičů pro sport mládeže a získat jejich spolupráci a podporu. Pokud je naplněn tento základní předpoklad sportu mládeže, otevírá se prostor pro naplnění jeho základních cílů: Osvojení si zásady, že úspěch je poměřován mírou osobnostního růstu a rozvoje, kdy se navíc rozvíjejí fyzické dovednosti, tělesná způsobilost a kondice, charakter, sociální kompetence, rodinná soudržnost, radost ze hry, schopnost unést prohru, respekt k principům fair play a pravidlům, pěstování přátelských vztahů, schopnost kooperace, ochota „pracovat na sobě“, být v životě aktivní, nést odpovědnost za své zdraví (Sekot, 2015).

13 Výchovně socializační význam trenéra

O úloze trenéra v socializačním a výchovném zrání mladého sportovce jistě nikdo nepochybuje. Jeho význam je do jisté míry spolupodmiňován i jeho společenským kreditem a odborně profesními kompetencemi. Postavení trenéra ve společnosti a potažmo ve sportovním kolektivu reflektuje navíc i význam jednotlivých odvětví sportu a jeho výkonnostních úrovní. Trenér je vlastně formální vůdce, přičemž jeho postavení se odlišuje od lídrů či manažerů např. podnikatelského typu. Jeho funkční vymezení bývá zpravidla „široce rozkročené“ a v závislosti na povaze místa a času zahrnuje sportovní a kolektivní přípravu, specializované organizační a pedagogické vedení, přičemž finálním cílem je zpravidla zvyšování výkonů sportovců a dosažení co nejlepších výsledků. *Trenér* tak:

1. Plánuje, řídí a vyhodnocuje tréninkový proces.
2. Organizačně zabezpečuje sportovní činnost svých svěřenců.
3. Vede sportovní kolektiv ve sportovních soutěžích.

Imperativ odbornosti trenérské práce předpokládá přiměřené vědomosti z fyziologie sportu, pedagogického vedení, psychologických aspektů řízení kolektivu a sociologických kontextů fungování sportu, tedy profesní kompetence ukotvené v souběhu formálního a neformálního vzdělávání (Gálová & Jůva, 2018, s. 122–135), to vše přirozeně v kontextu organizačních a komunikačních schopností, odborných vědomostí a osobních předpokladů spjatých se sportovní specializací a vedením tréninkového procesu. K nezastupitelné úloze trenéra patří schopnost vhodně motivovat svěřence k dosahování očekávaných maximálních výkonů a výsledků, a to s ohledem na odlišnosti individuálních a kolektivních sportů. S úrovní sportovních soutěží narůstá i důležitost vhodného stanovení tréninkové zátěže, kondiční a taktické přípravy, načasování formy a prosazení vhodné taktiky s ohledem na kvality soupeře. Přitom je přirozené, že trenér je vystavován mnohdy protisměrně působícím tlakům ze strany samotných sportovců, sportovních manažerů, diváků, masových médií, kolegů i konkurenčních organizací. Prolínání utilitárních trenérských cílů s neodmyslitelnou funkcí pedagogickou pak má za výsledek krystalizaci následujících *metod vedení sportovního kolektivu*. Tyto metody nepochybně nikoli náhodou korespondují s rodičovskými výchovnými styly (Leška, 2004, s. 115–125):

1. *Autokratická* – trenér řídí sportovní přípravu cestou příkazů, zákazů, sleduje primárně jejich plnění a nezohledňuje názory členů kolektivu. Absence zpětné vazby pak přináší ztrátu spontaneity, růst napětí, absenci živelné tvořivosti, kupení skrytých problémů.

2. *Demokratická* – je založena na vzájemném respektování názorů a dohodě mezi trenérem a sportovci. Jednoznačnost trenérských požadavků je otevřená názorovému stimulování ze strany trénujících. Vznikají silné pozitivní tréninkové motivační impulzy, roste vzájemná důvěra a sílí pocit pohodové spolupráce.
3. *Liberální* – ponechává značnou tréninkovou volnost sportovcům, chybí rigorózní příkazy a kontrola jejich plnění. Ovzduší skupinové autoregulace s sebou nese i snížené tréninkové nároky a následný úpadek výkonnosti.

Odlišnost sociální pozice a z ní vyplývající různé sociální role trenéra na jednotlivých úrovních a v jednotlivých odvětvích sportu vystupuje ve zvlášť výrazných konturách v prostředí snad nejpobulárnějšího a mediálně nejpřitažlivějšího sportu planety – *fotbalu*. Je přirozené, že zejména v této „rituální hře moderní doby“ je právě trenér vedoucím prvkem tréninkového procesu (Bedřich, 2006). I přes obtížnost orientace trenéra v širokém spektru specifických informací jsou vzhledem k náročnosti tohoto kolektivního a divácky populárního sportu nutností znalosti psychických a senzomotorických dějů, praktické vědomosti a zkušenosti, tvořící předpoklady pro stanovení tréninkového programu, pro utváření určitého obsahu, metod, forem a zásad tréninku. Obecně lze stanovit cíl trenérova snažení (a tedy i výchovy), kterým je maximální rozvoj hráčského a lidského potenciálu jeho svěřenců. *Sportovec* je pak přirozeně hlavním objektem trenérova působení a současně subjektem sportovního tréninku. Jejich vzájemný vztah představuje dynamickou soustavu činnostních podnětů, zaměřených k cílevědomému vytváření výkonnostních předpokladů sportovce nebo týmu (Bedřich, 2006, s. 96).

K *didaktickým* zásadám tréninkového procesu patří:

- *Zásada systematičnosti* – dlouhodobý, nepřerušovaný tréninkový proces, obsah a frekvence tréninkových jednotek (přiměřené podněty) jsou předpokladem superkompenzace.
- *Zásada postupného zvyšování tréninkového zatížení* – uplatňování prostředků a metod s vyšší účinností se záměrem soustavného zvyšování úrovně sportovního výkonu.
- *Zásada cykličnosti* – respektuje existující biorytmy a vychází z nich, její podstata tkví ve střídání zatížení a zotavení s ohledem na různě dlouhé časové úseky.
- *Zásada všestrannosti* – cílí k harmonickému rozvoji jedince: je prioritní u mládeže, patří k ní proporcionalita všestranné a speciální přípravy a rozvoj faktorů určujících sportovní výkon (Bedřich, 2006, s. 97).

Téma trenér a trenérství se mnoha vazbami prolíná i s oblastí *psychologie koučování*. V našich podmínkách se psychologickou přípravou sportovců na soutěž a koučováním sportovců v průběhu soutěže zabývají trenéři, zatímco v řadě ekonomicky a sportovně vyspělých zemích je koučování záležitostí specializovaných odborníků, mnohdy z řad psychologů. Přitom se připomíná zásadní rozdíl mezi trenérem a koučem (Blahutková, 2004, s. 104).

Trenér připravuje sportovce na soutěžení po stránce fyzické, zlepšuje jeho fyzickou výkonnost a techniku, *kouč* se zaměřuje na psychickou přípravu sportovce na soutěž, na poznávání jeho osobnosti a řídí sportovce v soutěži cestou uplatňování předem zvolené a promyšlené taktiky. Vedení sportovce v soutěži (utkáni) počíná bezprostřední přípravou na sportovní událost, pokračuje v jejím průběhu a trvá i bezprostředně po jejím skončení. Sportovní soutěž je situací zkušební, prověřující předchozí trénink sportovce, včetně jeho pocitu bezpečí, udržování frustrační tolerance, výkonové motivace a schopnosti snášet stresové situace.

Koučování je zpravidla vymezováno jako činnost, vyžadující od trenéra či kouče specifické znalosti a dovednosti, pochopitelně v závislosti na charakteru a úrovni provozování sportu. V některých sportech je funkce kouče samostatně vymezena, jinde bývá jako kouč označován kupř. asistent trenéra. Přitom je nabíledni, že spojování funkce trenéra a kouče nemusí být vždy vyhovující, optimální, efektivní. Jisté řešení může přinést speciální příprava trenérů na roli kouče. To zejména v případech, kdy psychická trenérská zátěž, spojená s vrcholovým sportovním kláním, přináší neslučitelné vztahy mezi aktuálními ambicemi sportovce na jedné straně a povahou relevantního sociálního, kulturního a historického kontextu na druhé straně (Roček, 2018, s. 240–242). Funkce koučování je pak aktualizována zejména v činnosti poznávací, orientačně hodnotící a přetvářecí (Blahutková, 2004, s. 104).

Prakticky vzato, jde zejména o emočně vypjaté předstartovní situace, organizačně komunikační činnost v průběhu sportovních soutěží (podávání informací posilujících pozitivně emotivní motivaci, význam střídání hráčů apod.) a činnosti bezprostředně následující po skončení soutěže (především v případech psychologického selhání, zranění apod.). Prakticky jde o zřetězení vzájemného působení kouče a sportovce z hlediska podnětů a příslušných reakcí. Kouč pak musí být schopen osvědčit náležitě schopnosti z hlediska úrovně senzibility, flexibility, originality, tedy citlivě rozkrývat možné problémy, v souladu se specifiky místa a času pružně přistupovat k řešení nastalých situací, nápaditě nalézat odpovědi na otevřené otázky a nabídnout účinné, prakticky nosné koncepce jejich řešení.

V tomto kontextu bude užitečné připomenout i další, nikoli nepodstatný či neaktuální aspekt trenérské práce. Týká se specifických nároků, kterým jsou trenéři vystaveni zejména v kontextu *politizace elitního sportu*. Zejména v bývalém východním bloku byl v některých druzích sportu aplikován sovětský tréninkový model, v řadě klíčových ohledů předpokládající systematické výběrové modely. Tento druh selekce pak slouží jako základna potenciální elity cestou specializovaných tréninkových středisek, podřizování místním zájmům vládní politiky a využívání veřejných prostředků pro budování a vydržování sportovní elity (Green & Houlihan, 2005, s. 18–19).

Vynikající výsledky sovětských či východoněmeckých sportovců na olympijských hrách a světových šampionátech v letech 1952–1988 jsou tak z velké části výslednicí vyhledávání a podporování sportovních talentů: Základní koncepty moderního sportovního tréninkového systému spadají do počátku padesátých let a pocházejí

z dílny sovětských trenérů, kteří byli postaveni před nekompromisní úkol připravit cíleně mladé sportovce k úspěšné reprezentaci na XV. OH v Helsinkách a pro další významné mezinárodní soutěže. Obdobně jako v předválečném období systematický dril mladých německých sportovců ve jménu ideově ukotveného poselství o fyzické nadřazenosti nordické rasy na půdě Olympijských her v Berlíně v roce 1936.

Pro některé sportovce a jejich trenéry je totiž úspěch nejvyšší životní hodnotou, a to i za cenu deviantní *hyperkonformity*. V rovině nově nazírané sportovní etiky, adorující výkon, vítězství a odměnu, jsou sportovci vystaveni týmovým zájmům, umocňovaným touhou udržet si či zlepšit dosaženou sportovní pozici. Tyto kritické faktory výskytu krajní konformity mohou být pro trenéry (a potažmo i pro širší rámec tzv. realizačního týmu) motivem tlaků, které udržují sportovce v trvalém stavu „*mentální adolescence*“ (Coakley, 2001, s. 150). Sportovec pak neustále usiluje o potvrzení, prokázání či osvědčení své schopnosti být platnou a nezastupitelnou součástí sportovní scény. Cílem je také eliminovat případné pochybnosti o sportovní kompetenci ze strany trenérů či spoluhráčů. Pokud tento vzorec chování funguje jako obecně praktikované a přijímané pravidlo, pak dochází k posilování krajní konformity v komplexu *sportovní etiky*: Zejména kariéerně silně motivovaní mladí lidé jsou v této souvislosti ochotni i k takovým obětem, jako je poškozování zdraví, snášení bolesti a rezignace na běžné standardy každodenního života a mezilidských vztahů: tréninkové, výkonnostní a taktické plány sportovní přípravy jsou dominantním imperativem, ztělesňovaným autoritou trenérské pozice. Záměrná či bezděčná podpora takového postoje k výkonnostnímu a vrcholovému sportu ze strany trenérů pak může přinášet i zcela nestandardní formy odchylek chování a jednání jak na sportovním poli, tak v širším kontextu života sportovce. Součástí adekvátních forem trenérské práce je i kontrola takových odchylek od očekávaného chování sportovců. Vrcholoví sportovci by měli být trenérem stimulováni ke kladení osobnostně významných otázek, směřujících k hledání odpovědí o smyslu sportovní kariéry a její slučitelnosti s hodnotovým světem okolí a k reálnému zvažování problémů osobního vzdělávání, profesní přípravy, rodinných a interpersonálních vztahů.

Zejména trenér si musí být vždy neúhybně vědom, že sportovec na jakékoli úrovni výkonu a stupni veřejného obdivu je vystaven komplexu sociální a fyzické zkušnosti. Zápal pro hru či sportovní soutěžení, ochota oběti ve jménu úspěchu, odolnost vůči bolesti a stresu, sdílení snů o sportovní kariéře, touha být akceptován referenčním rámcem mikroklimatu sportu jako „jeden z nás“, to jsou impulzy „normalizované“ etiky vrcholového sportu, které mohou být trenéry jak zneužívány k dosahování mezních výkonů, tak využívány k celkové harmonizaci osobnosti sportovce. Přitom je evidentní, že úzká zaměřenost na výkon při nedostatečném zohlednění dalších stránek života je zejména u vysoce rizikových sportů silným motivem pro krajní kolektivní konformitu, kdy extrémní impulzy ze sportovního prostředí přinášejí slábnutí standardních sociálních vazeb mimo sport. Trenéři pak ve jménu dosažení co

nejlepších výsledků přímo či zprostředkovaně podporují následující stránky elitního výkonnostního sportu:

1. nepřiměřenou konformitu vůči sportu s negativními důsledky pro vztahy k ostatním sférám života,
2. separaci adorovaných sportovních ikon od vyznavačů sportu a společnosti obecně,
3. hubris – posilování pout v rámci světa sportu na úkor vztahů se zbytkem společnosti (Coakley, 2001, s. 151).

Tyto tendence přirozeně silně stimulují i vzájemný vztah sportovců na jedné straně a trenérů na druhé straně. Přitom neexistuje dostatečný důvod k často zjednodušující domněnce, že v případě hyperkonformity jde primárně o výraz touhy za každou cenu vítězit a získat co největší odměnu: Motiv podávat co nejlepší sportovní výkon, předvést divácky zajímavou hru, být respektovaným atletem, spoluutvářet Olymp sportovní elity, mít pocit hluboké pozitivní satisfakce, to vše nepochybně sehrává významnou motivační roli při utváření vrcholové sportovní etiky, stejně jako při utváření vzájemných vztahů mezi trenéry a sportovci.

Úzká provázanost atletů, hráčů, trenérů či funkcionářů ve světě sportu se dnes svým způsobem ukazuje i ve stále častěji odhalovaných případech korupčního jednání, motivovaného touhou vítězit za každou cenu či získat nelegální cestou materiální výhody. Můžeme si také položit otázku, zdali takto pevně zakotvená pozice ve sportu může přesahovat i do mimosportovní sféry a projevit se dalšími formami neetického či protiprávního jednání. Nevzdalují extrémně vypjaté ideály, hodnoty a jim odpovídající jednání vrcholové sportovce od zbytku společnosti? Nevyvolává to v nich průvodní pocity nadřazenosti vůči ostatním lidem a pohrdání jimi? Nemůže výjimečný život ve „speciální zóně“ sportovního Olympu přinášet přehlížení běžných standardů „normálního společenství“? Nevede mnohdy bezmezný obdiv ke sportovním ikonám i k tomu, že je tolerováno jejich případné protispolečenské jednání? A zejména: Není krajní respekt k principům dosahování vrcholových sportovních úspěchů v některých případech kompenzován „osobnostně uvolňujícími“ výstřelky – flámováním, podváděním, skupinovými krádežemi a ničením majetku, hrubým porušováním silničních pravidel, sexuálním obtěžováním, šikanou?

14 Motivační aspekty trenérské práce

Rostoucí obliba a sociálně-kulturní význam sportu přináší i zvýšený zájem o povahu *vztahu trenérů k současnému sportu*. Období transformace naší společnosti má jistě i svoje specifické dopady na sport, oblast trenérství a na trenéry samotné. Proto byl na FTVS UK v Praze koncem minulého století realizován svými závěry dodnes přínosný sociologický výzkum o vztazích trenérů k jejich práci. Na základě vyhodnocení dotazníků od 243 trenérů bylo zjištěno, že průměrný věk trenéra (191 mužů a 48 žen – uchazečů o získání první trenérské třídy) je 31,83 let. Dotázaní byli zaměstnání jako trenéři nebo např. jako učitelé, někteří byli podnikateli, jiní profesionálními sportovci. Převažovalo středoškolské vzdělání – to je totiž nezbytnou podmínkou pro studium první trenérské třídy. Průměrná doba aktivního působení ve sportu se pohybovala kolem sedmnácti let, naopak trenérská zkušenost byla u respondentů v průměru kratší – cca 7 let. Řada trenérů působí v několika kategoriích (žáci, dorost, dospělí), dvoutřetinovou většinou převažuje pro nás stále typická skupina dobrovolných trenérů. Jejich entuziasmus dokládá mj. i to, že asi 25 % z nich pracuje bez finanční odměny. 164 dotazovaných jako hlavní důvod *motivace k trenérské práci* uvádí potěšení ze sportování, 107 touhu vyniknout a 102 zdatnost a zdraví. Peníze v tomto ohledu hrají marginální roli, jednak jsou odměny u nás velice nízké, jednak si trenéři již v průběhu vlastní sportovní dráhy vytvářejí ke sportu trvale výrazně pozitivní vztah.

Motivace k úsilí o získání trenérské kvalifikace je primárně vedena snahou obohatit své vědomosti – 141 dotazovaných, ale i úsilím o zvýšení sportovní úrovně. Vcelku se skupina dotazovaných trenérů jeví jako *naděnci*, kteří se snaží spíše o rozšíření kapacit své trenérské práce než o finanční profit. V současném světě úzkého propojení světa sportu se světem byznysu jde o zjištění jistě překvapivě příjemné. Frekventanti trenérského kurzu nejvíce oceňují praktické aspekty výuky, dále technicko-taktické a pedagogicko-psychologické poznatky o sportovní přípravě. Pozadu překvapivě nezůstává ani teoretická příprava, přičemž stranou pozornosti zůstávají mnohdy témata manažerská. Jako nezbytný předpoklad pro trenérskou práci dotazovaní vysoce hodnotí široce rozvinutou schopnost motivovat a komunikovat, nízké ocenění naopak získala schopnost napodobovat daný model.

Tři čtvrtiny respondentů vidí v koncepci adorace sportovních hvězd vhodnou cestu pozitivního ovlivňování mládeže, což je zajímavý a z hlediska výzkumného záměru „ostře sledovaný“ *názor na vrcholový sport*. Více než 80 % respondentů si zároveň uvědomuje rostoucí rizika zdravotního poškození jako ceny za honbu za zvyšováním výkonu. Stejně vysoká je i hladina rezolutního *odsudku dopingu*, který je

zároveň chápán i jako podvod na divácích. Téměř polovina dotazovaných připouští růst agresivity a násilí jako průvodního jevu komerčního sportování. Pouze nevýrazná většina považuje příjmy vrcholových sportovců za neadekvátní. Vcelku se vybraní trenéři dívají na stav a vývoj vrcholového sportu realisticky a v zásadě zasvěceně. Nejdůležitější závěry výzkumu lze shrnout do následujících bodů:

1. Je zaznamenán převažující entusiasmus trenérů, reflektujících naše historické tradice.
2. Trenéři jsou si dobře vědomi komplexní povahy své práce, v níž akcentují nezbytnost získávání co nejširšího rejstříku vědomostí.
3. Dotazovaní vnímají realisticky i situaci ve vrcholovém sportu: přes řadu výhrad neopouštějí pozitivní vztah ke sportu jako harmonizující činnosti, posilující hodnotný životní způsob nejširších vrstev populace (Svoboda, 1998, s. 37–42).

Významným aspektem trenérské práce a nepřehlédnutelným atributem profesní pozice trenéra a jeho společenské role je nepochybně míra jeho „profesního uspokojení“ či „pracovní spokojenosti“. Tyto kategorie reprezentují subjektivní pocity, názory a hodnotové pojmání vlastní pracovní činnosti, jejího smyslu, poslání, zaměření, cílů, schopnosti naplňovat osobní aspirace, zájmy, přinášet pocit uspokojení, být zdrojem náležité odměny, možnost formálně a neformálně se na poli trenérství průběžně vzdělávat (Gallová & Jůva, 2018). Pracovní satisfakce je zcela jistě nezastupitelnou součástí životního naplnění každého člověka a souvisí s emoční a motivační stránkou osobnostní integrace. Přitom můžeme rozlišovat mezi „uspokojením prací“ a „uspokojením v práci“. První případ je přímo spojován s povahou pracovních aktivit: U trenérů jde tedy o plánování, řízení a vyhodnocování tréninkového procesu, organizační zabezpečování sportovní činnosti svěřenců a vedení sportovního kolektivu ve sportovních soutěžích. V souběhu s učitelskou profesí jde i o aktivity obohacené dále o výukové lekce, diskuze, výchovné postupy. Přitom samotná povaha tréninkového procesu, směřujícího k výkonnostnímu vzestupu a soutěžní úspěšnosti, je sama o sobě profesně – či pracovně – významným motivačním faktorem „uspokojení prací“.

V druhém případě jde o širší rámec pracovní angažovanosti, zahrnující zejména složitý komplex mezilidských vztahů, systém závislostí, problematiky nadřízenosti a podřízenosti. Trenér se stává součástí proměnlivého a mnohdy složitého systému, zahrnujícího vztahy k vrcholovému sportovnímu managementu, majitelům sportovních klubů, ostatním trenérům, rozhodčím, k jednotlivým členům sportovních asociací, žurnalistům, marketingovým specialistům, sportovním agenturám, lékařům, specialistům na výživu, odborníkům na sportovní regeneraci. A nověji i k činnostníkům antidopingových výborů. Nezanedbatelným aspektem vztahu k trenérské práci je i úroveň sportovních zařízení, technického zázemí sportovišť a příslušného servisu. Přitom nesmíme ztratit ze zřetele, že právě trenéři pracují z hlediska času a psychického vypětí velmi „nepravidelně“, mnohdy na úkor víkendů, dovolené

či běžných nároků na relaxaci. Zejména v outdoorových sportech bývají vystaveni proměnlivým podmínkám počasí (či dokonce klimatu), při mezinárodních sportovních kláních čelí i změnám časových posunů a odlišnostem kulturního prostředí. V případě úspěchů svých svěřenců nebývá jejich podíl mnohdy dostatečně oceněn, neúspěch se kritikou médií či diváků obrací zpravidla právě proti nim. To ostatně s trpkostí nezřídka pozorujeme kupříkladu i v naší fotbalové extralize či vrcholných soutěžích ledního hokeje.

Míra uspokojení z trenérské práce je odvozována z širokého komplexu jevů, jež bezprostředně i zprostředkovaně souvisí se sportovní scénou. Je výslednicí pozitivních i negativních zkušeností a dílčích faktorů. Významný faktor motivace a míry uspokojení trenérské práce nepochybně tvoří:

1. Mzdy, odměny, tedy finanční profit.
2. Možnost profesního růstu.
3. Stabilita profesní pozice.
4. Forma či struktura administrace a autority práce, související s relevantními kompetenčními nástroji.
5. Míra ocenění osobního podílu na sportovních úspěších svěřenců.

Je přirozené, že význam těchto faktorů se v jednotlivých sportech a jejich úrovních výrazně liší. Umíme si jistě představit mnohdy velmi rozdílné podmínky, a tedy i míru pracovního uspokojení v kontextu finančně a prestižně vysoce hodnocené trenérské práce vrcholového, komerčně zakotveného sportu na jedné straně a dobrovolné trenérské práce na půdě zájmové činnosti „sportu pro všechny“. Nepřehlédneme jistě zásadní rozdíly ve finančním ohodnocení trenérů (a pochopitelně zejména i hráčů) v jednotlivých sportech: fotbalový trenér britské, italské či španělské extraligy je jistě i prestižně nekonečně vzdálen nadšenému dobrovolnému trenérovi fotbalového či atletického potěru, prohánějícího se na malém venkovském hřišti. Jistě nalezneme jinou míru ocenění, a tudíž i satisfakce u tzv. „mužských“ a „ženských“ sportů, neporovnatelné možnosti a meze existují i v zemích lišících se svojí ekonomickou, kulturní či politickou tradicí.

Míra satisfakce z trenérské práce nás přivádí ke stále závažnějšímu a v odborných i laických kruzích stále aktuálnějšímu tématu: k možnostem a mezím angažovanosti žen v trenérských pozicích (Jakoubková, 2019, s. 243–244). Běžný předpoklad, že muži mají lepší manažerské a rozhodovací schopnosti než ženy, zatímco ženy se lépe osvědčují v „podpůrných činnostech“, neboť jsou prý „přirozeně“ expresivní, kooperativní a pečující, je na půdě sportu využíván jako argument pro zdůvodňování převahy mužů v mocenských pozicích oproti spíše podřízeným pozicím žen. Toto schéma je v podstatě bázi opakujícího se vzorce, fungujícího v širším společenském kontextu, organizaci sportu nevyjímaje. Zpětný pohled na zastoupení žen v trenérských pozicích na olympijských soutěžích tak ukazuje v zásadě neměnný obraz: zastoupení žen v těchto pozicích nikdy nepřesahuje 10%.

Nedostatek trenérek představuje v mnoha zemích velký problém. Platí to pochopitelně i pro naši společnost, v níž ženy tvoří pouze 11 % všech profesionálních trenérů. Přitom jedinečný výzkum *Ženy ve sportu v České republice*, založený na statistickém zpracování dotazníkového šetření, jehož se zúčastnilo 595 sportovkyň – 203 vrcholových, 178 výkonnostních, 214 studentek sportovních fakult – vcelku pak 24 % sportujících rekreačně, 37 % výkonnostně a 39 % na vrcholové úrovni – přineslo zajímavou odpověď na otázku: Máte nějakou vlastní zkušenost jako trenér? 39 % všech dotazovaných sportovkyň odpovědělo „ano“. S trenérstvím mají zkušenost převážně starší sportovkyně, polovina dotazovaných do 22 let a 29 % mladších 21 let (Fasting & Knorre, 2005, s. 47). Průměrný věk sportovkyň majících zkušenost s trenérskou prací je 24 let, neexistují zde významnější rozdíly mezi jednotlivými výkonnostními úrovněmi sportu či jeho kolektivními a individuálními formami. Průměrná délka zkušenosti s trenérstvím v prezentovaném výzkumu činí 3 roky a nejdelší doba strávená ve funkci trenérky je 16 let.

K důležitým aspektům zkoumání možností a mezí trenérské pozice žen ve sportu patří i zjišťování důvodů *negativních postojů k trenérství*. K hlavním argumentům, proč se respondentky nechtějí stát rozhodčími, pak patří (Fasting & Knorre, 2005, s. 48):

Nemám zájem o toto povolání	68 %
Časová náročnost	54 %
Finanční neatraktivnost	38 %
Přemíra cestování	18 %
Nedostatek respektu	18 %
Dominantní pozice mužů	9 %
Fyzická náročnost	4 %

Diskuze o nízkém zastoupení žen v trenérských funkcích mají zpravidla obdobný scénář. Obecně vzato, reflektují tradičně chápané rozdělení očekávaných rolí obou pohlaví: Muž působí jako živitel a žena se stará o rodinu. Přitom zkušenosti ve sportovně a demokraticky vyspělých zemích více než naznačují, že hlavním důvodem skepse v tomto ohledu nebývá rodinný život, ale i další faktory, jako je emocionální, sociální a kulturní stránka profesních kariér. I v našich podmínkách na sebe nejčastěji upozorňuje argument o obecně negativním postoji k této úrovni sportovní angažovanosti či přinejmenším zkušenost s velmi rezervovaným postojem v tomto ohledu. K tomu se dále připojuje i názor o relativně nízké úrovni kvalifikace žen pro trenérskou práci. Na druhé straně však překvapivě vysokých 57 % dotazovaných má v plánu věnovat se v budoucnu trenérské práci, a to vzdor skutečnosti, že 43 % takto zaměřených žen nemá dosud s aktivní trenérskou prací žádné osobní zkušenosti. 26 % sportovkyň naopak zkušenost s trenérskou prací má a vzdor tomu (či právě proto) již tuto práci nehodlá praktikovat. Hledisko věku pak naznačuje, že zájem o trenérskou práci mají zejména respondentky ve věkové skupině 21–23 let, v níž chce ve funkci trenérky působit celkem 63 % dotazovaných. Logicky vzato, se jedná

převážně o studující sportovních fakult, které mají k této funkci kvalifikačně nejbližší. Zdá se tedy, že přes obecné mínění a běžné předpoklady existuje v České republice poměrně početná skupina potenciálních budoucích trenérek.

Na základě skutečností zjištěných uvedeným výzkumem pak jeho autorky prezentují doporučení, podporující možnosti *trenérské angažovanosti žen na půdě sportu*:

1. Všechny sportovkyně budou mít jakožto součást tréninku na starost i určité úkoly trenérky a rozhodčí.
2. Stanovení jasných kariérních pravidel pro práci trenérky.
3. Vymezení konkrétních a progresivních cílů pro nábor trenérek.
4. Uznání trenérské praxe jako kvalifikačního stupně pro funkcionářskou práci.
5. Zvyšování podílu žen ve vrcholových funkcionářských a trenérských pozicích (Fasting & Knorre, 2005, s. 53).

Výzkum zkušeností našich sportovkyň s funkcí trenérky (výzkum zahrnoval i další pozice žen ve sportu, zejména funkci rozhodčí a funkcionářky), předkládá sportovním organizacím v České republice fakta, která by se měla stát podkladem pro zvyšování podílu žen na sportovních aktivitách ve všech rolích a na všech úrovních. Přejme si, aby prezentovaná doporučení podpořila nejen větší rovnoprávnost pro ženy v českém sportu, ale zároveň zvýšila kulturu všech sportovců, mužů i žen, a přispěla tak k ozdravení a dalšímu všestrannému rozvoji sportovního života v naší společnosti.

K nepřehlédnutelné stránce trenérské práce nepochybně náleží i povaha a struktura relevantního *vzdělávacího systému*. Zejména v ekonomicky vyspělých a na vrcholový sport orientovaných společnostech je kladen důraz na otevření co nejširších možností atletů získat předpoklady, umožňující dosahovat vrcholných sportovních výkonů a vítězství, aniž by výrazněji utrpěla úroveň jejich vzdělávacího procesu. Toto nebezpečí je ze strany trenérů pocíťováno zejména v případě univerzitního sportu, kdy kupř. na četných amerických vysokých školách působí i studenti, kteří jsou hodnoceni spíše podle utilitárně nastavených sportovních výkonů než studijních výsledků. V Německu dochází ve snaze překonat tento socializačně, kulturně a profesně jasně negativní individuální a sociální aspekt osobnostního zrání z iniciativy Německé sportovní asociace k organizačním snahám skloubit vysoké nároky sportovního tréninku s nezbytnou kvalitou vzdělávacího procesu. Přitom se ukazuje, že klíčovým aspektem těchto snah je harmonizující koordinace vyučujících a trenérů, schopných a ochotných trvale řešit a koordinovat souběh tréninku a výuky, sportovních aktivit a studijní přípravy. Naprosto nezbytným předpokladem je v tomto ohledu „vzájemně akceptovaný a respektovaný vztah všech, kdo jsou součástí denních aktivit studujícího sportovce“ (Thiel et al., 2005, s. 127). Přitom se mnohdy naráží na nedostatečnou interakci sportovních klubů na jedné straně a škol na druhé straně. Kluby jsou totiž založeny na principu dobrovolnosti a nejsou připraveny na takovou míru a úroveň spolupráce, zaručující harmonizaci sportovní

přípravy a studia. Připomíná se i skutečnost, že jednotlivé tréninkové skupiny vytvářejí jakýsi „vlastní mikrokosmos“, schopný sice na jedné straně docházet k vnitřně konzistentním rozhodnutím a programové shodě, na druhé straně mnohdy neschopný koncepčně komunikovat s „mimosportovními strukturami“: Snaha co nejlépe optimalizovat místo a čas tréninku mnohdy naráží na nesourodě intervenující snahu co nejlépe optimalizovat studium (Thiel et al., 2005, s. 129).

Problematičnost koordinace sportu a studia v organizačně integrovaném systému tak pro trenéra a učitele vyplývá i ze skutečnosti, že sportovci přicházejí z různých škol a věnují se různým sportům. Snahou integrace na tomto poli je vytvářet diferencované tréninkové skupiny, koordinující své cíle jak na formální, tak na neformální úrovni. Ukazuje se přitom, že s věkem sportovců slábne ze strany školy schopnost a ochota koordinace tréninku a studijních povinností. Samotní učitelé v tomto kontextu s věkem studentů stále neochotněji vycházejí vstříc tréninkovým zájmům studentů. Rozpory mezi studijními a sportovními aspiracemi narůstají. Pouze kvalita jejich koordinace může přinést nezbytnou míru skloubení mezi školou a vrcholovým sportem. Přitom může docházet i k posilování negativních postojů vyučujících k vrcholovému sportu jako reflexi kritického postoje ke studujícím sportovcům, označovaných i nálepkou „ztracený studijní případ“, v případech návratu ze zahraničního tréninkového soustředění vítaných otázkou „tak jsi skutečně konečně zpět?“ či „jak bylo na dovolené? (Thiel et al., 2005, s. 133). Jsme zde svědky nedostatečné schopnosti učitelů vcítit se do potřeb trenérů, neboť je silně zlehčována jak fyzická náročnost sportovní přípravy, tak psychická zátěž, vyvolaná permanentními nároky soutěží, nepravidelnou komunikací s rodinným prostředím a nezpochybnitelnými studijními nároky. Tyto problémy jsou poměrně málo frekventované na sportovních školách, u nás kupř. sportovních gymnázií, kde zpravidla nedochází ke konfliktu školy s individuálními tréninkovými povinnostmi studentů vně školy. Jedno je však zřejmé: záleží vždy na lidském faktoru. Je proto správně akcentována potřeba profesionalizace funkčních rolí, spojujících oblast vzdělání a vrcholové sportovní přípravy, což zaručí nezbytnou míru naplnění potřeb sportovců a informovanost učitelů: „Sportovní představitelé musí náležitě chápat organizační principy školy, respektovat její psaná a nepsaná pravidla, a být tak připraveni na přijímání kompromisů v případech konfliktu.“ (Thiel et al., 2005, s. 137).

Ke skutečně specifickým případům motivace k trenérské práci je možné přičíst *dobrovolné trenérství*. Bohatá suma zkušeností z oblasti vztahu trenér – mládež je typická pro zemi s vysokým podílem dobrovolné práce ve sportovních klubech – pro *Finsko*. *Dobrovolní trenéři* jsou zde motivováni zejména snahou usnadnit či zajistit svým dětem pravidelné sportovní aktivity či cvičení. V posledním desetiletí však i zde dochází k určité redukci zájmu o tento typ trenérské aktivity, neboť bývá zpravidla spojována s náročným dojížděním do sportovních středisek, která bývají vzhledem k rozlehlosti země značně vzdálena od menších osad či farem. Přitom není bez významu i skutečnost, že sportovní kluby založené počátkem 20. století

přinesly širokou škálu nových sportů, zatímco nově zakládané kluby se zpravidla zaměřují na jeden sport. Dochází tak k odklonu od univerzálních či víceúčelových klubů ke *specializovaným sportovním střediskům*. A to pochopitelně přináší i nové předpoklady, nároky a výhledy v rovině trenérské práce. Jestliže pěstování čtyř nebo pěti sportů bylo v minulosti zaměřeno zejména na rozvíjení přátelských a sousedských vztahů, pak dnes sílí tendence ke *sportovní specializaci*, jež vyžaduje specifickou tréninkovou přípravu. Sportovní klub byl v minulosti neodmyslitelnou součástí hodnotově silně zakotvených celoživotních kontaktů, dnes je nástrojem dosahování spíše jednostranných sportovních dovedností. Dobrovolní trenéři se tak soustřeďují hlavně na malé skupinky svěřenců, zejména vlastních dětí a jejich vrstevníků. Původní étos masové práce a klubové sounáležitosti je rozměňován individuálním úsilím o dosahování sportovního mistrovství úzce specializovaných tréninkových skupin. To nepochybně odráží širší kontext prohlubování rozdílů mezi elitním vrcholovým sportem na jedné straně a rekreačním sportem na druhé straně. V rovině trenérské práce tak roste zájem o specializovanou přípravu na cestě k dosahování výkonu a vítězství, a zužuje se tak prostor pro dobrovolnou trenérskou práci, primárně zaměřenou na celoživotně pěstované, kondičně rekreační sportovní aktivity (Peltola, 2005, s. 41–45).

Postupně tak dochází k tomu, že rodiče přicházejí do sportovního klubu vyhovujícímu zájmu jejich dětí a přestávají být vázáni na tradiční místní sportovní kluby. Ochota platit sportovní přípravu nejen snižuje význam dobrovolné trenérské práce, ale postupně vytváří situaci, v níž sportovní kluby fungují jako supermarket: Nabízejí jistou kvalitu za jistou cenu a rozměňují genius loci komunity s jejím osobnostně harmonizujícím tradičním místním klubovým životem. Sportovní kluby mají stále více členů, kteří neparticipují na chodu klubového života; ten je naopak mnohdy udržován a usměrňován komerčně motivovanými specialisty, „lidmi zvenčí“. V tomto kontextu je zaznamenáno i obecně rostoucí zastoupení žen (Jakoubková, 2019, s. 243–244) mezi dobrovolnými trenéry, a dokonce i na vedoucích manažerských pozicích.

Pravidelná dobrovolná práce v oblasti sportu tedy ve Finsku postupně ztrácí své vyznavače. Ukazuje se, že je mnohem snazší získat dobrovolníky pro jednorázové akce než pro pravidelnou, systematickou trenérskou či organizátorskou práci: Světový atletický šampionát v Helsinkách dostal nabídky bezplatné organizační pomoci od 3000 uchazečů (převážně žen!), přestože bylo třeba 2300 dobrovolníků.

Postavení dobrovolných trenérů je pochopitelně v různém sociálním, kulturním a ekonomickém prostředí odlišné. Mění se i podle jednotlivých sportovních odvětví a reflektuje aktuální demografickou a ekonomickou situaci v daném místě či regionu. Vždy však hraje důležitou sociální úlohu. Je jedinečnou platformou generačního setkávání a posilování společenských vazeb a kontaktů neformální povahy, staví hráz účelovosti, neosobnosti a vykalkulovanosti tržní společnosti. Proto i finský sport naléhavě vyzývá k dobrovolné trenérské práci ve všech sportovních odvětvích. Spoléhá se přitom tradičně na bývalé aktivní sportovce či na rodiče sportujících dětí. U těch

prvních oceňuje odborné znalosti a praktické zkušenosti, u druhých zdůrazňuje význam pedagogického přístupu a schopnost empatie (Luoma, 2005, s. 43).

Specifické prostředí finského sportu přináší i zajímavé poznatky o trenérské práci v místním sportu číslo jedna: v ledním hokeji. Ten je, stejně jako další kolektivní sporty, přirozenou arénou spolupráce dětí a mládeže s dospělými. Přitom však nemůžeme než trpce konstatovat, že postrádáme dostatek empiricky prokázaných informací o povaze a míře akceptování vztahů, existujících mezi výchovným stylem rodičů na jedné straně a trenérským stylem na druhé straně, a jejich dopadem na zapojení do sportovních aktivit. Zajímavé výsledky však v tomto směru nabízí empirický výzkum 1018 finských hokejistů ve věku 14–16 let: Čtrnáctiletí hoši z rodin praktikujících demokratické formy výchovy také zpravidla pozitivně oceňují i obdobný styl trenérské práce. Naopak rodiny s autoritativní výchovou demokratické formy trenérské práce příliš neoceňují. Autoritativní rodinná výchova v této věkové skupině však přináší vyšší míru hráčské satisfakce. Obecně vzato, je pozitivní hodnocení trenérů spjata s nechtím k autoritativní rodinné výchově. U šestnáctiletých hokejových hráčů mnohdy pozitivní demokratický přístup trenérů kompenzuje nesrovnalosti rodičovské výchovy: *Neautokratické formy trenérské práce* jsou hráči vysoce pozitivně oceňovány. Je nezpochybnitelným faktem, že interaktivní účinky různých stylů výuky, výchovy, vedení a tréninku sehrávají – pravděpodobně nikoli pouze mezi teenagery – důležitou úlohu, která se promítá do osobnostního vývoje jedince na mnohdy křivolaké cestě socializačního zrání (Juntumaa & Elovainio, 2006).

15 Přístupy rodičů k mladým sportovcům

Ve společnosti, kde výkon a vítězství hraje nejen ve sportu dominantní roli, není mnohdy snadné být rodičem mladého sportovce, a to především v situacích, kdy je nutné vyrovnat se s emočně náročnými soutěžemi, s vítězstvími a prohrami, jež přinášejí. Návykovost emocí, které doprovázejí úspěch sportujícího dítěte nebo jeho prohru, může vést k tomu, že si rodiče vytvářejí iluze o tom, že jejich dítě bude slavit triumf, že ho nutně čeká sláva a společenské uznání. Mohou se potom ke svému dítěti chovat nepřiměřeně – narušit jeho přirozený vývoj a zkomplikovat rodinné vztahy. Největší síla rodičů spočívá v neochvějně emoční podpoře jejich dítěte a ochotě „obětovat vše pro jeho dobro“. Ve sportu však rodičovská péče může být i největší slabinou – může napomáhat utváření sobectví, sebestřednosti a chamtivosti. Tento krajní projev rodičovství, jež se ocitlo ve „slepé uličce“, se projevuje zejména ztotožněním se s nereálnými aspiracemi dítěte, nenaplněním očekávaných benefitů v souvislosti s nemalými finančními a organizačními náklady na sportující dítě nebo soupeřením s rodiči jiných sportujících dětí. Ty jsou chápány jako potenciální překážka sportovního úspěchu adorovaného potomka (Harwood & Knight, 2015, s. 24–35).

Úporná snaha rodičů podpořit sportovní úspěchy dětí má vedle pozitivních stránek nesporně i ty negativní. K *pozitivním* možno přičíst finanční i osobní podporu dítěte, fandění při sportovních utkáních, finanční či organizační podporu sportovního klubu, prvotní seznámení s pravidly určitého sportu, zpětnou vazbu ke sportovním výkonům; významnou roli může sehrávat rodič v „modelové roli“ trenéra, rádce a přirozené autority i mimo rámec sportu. K *negativním* stránkám role rodičů ve sportu patří již zmiňovaná nepřiměřená angažovanost a očekávání, konflikty s trenéry, neúměrná ctižádostivost, vulgární chování. Oba tyto charakteristické protikladné projevy role rodičů jsou umocňovány řetězcem interakcí s trenéry, sportovními funkcionáři, spoluhráči dítěte a jejich rodiči. Také sportující děti jsou vtahovány do řetězce kontaktů se svými spoluhráči, jejich rodiči, trenéry, sportovními funkcionáři či organizátory sportovních akcí. Taková provázanost sociálních kontaktů sehrává nikoli nepodstatnou roli v kvalitě sportovní přípravy dítěte. To přirozeně zvyšuje význam pozitivních vztahů zejména mezi sportujícími dětmi, trenéry a rodiči. Důležitost rodičovské role je nejen zde dána především schopností přiměřeně ovládat své chování, realisticky hodnotit sportovní ambice dítěte a v neposlední řadě i vztahem k danému sportu.

Zásadnímu vztahu rodič – dítě v tomto spletitém a nepřehledném vztahovém rámci by nemělo dominovat téma sportu. Rodiče by vždy měli svému dítěti dávat

najevo, že je zajímaví všechny stránky jeho života, že žádná z nich nesmí být na úkor jiné podceňena či potlačena. Takový přístup je zároveň dobrým předpokladem realistického očekávání od sportu. Chyby, kterých se dítě nejen na sportovním poli dopouští a které bývají s velkou nelibostí rodiči kritizovány, jsou zpravidla nedílnou součástí jeho osobnostního zrání, hledání a nalézání místa v životě, zaujímání postojů k okolnímu světu a jeho klíčovými osobnostem a modelovým situacím. Sport je navíc jedinečnou a přirozenou socializační a výchovnou arénou a příležitostí k utváření zodpovědného přístupu k povinnostem, kultivování pocitů kolektivní sounáležitosti, pěstování fyzické a psychické odolnosti, samostatnosti, tvrdé práce, aktivního přístupu k životu a osvojování si principů fair play. Jde o vlastnosti a dovednosti, které si dítě jako jedinečný pozitivní vklad přenáší do svého dalšího dospělého života. Stejně tak je žádoucí, aby si rodiče a trenéři uvědomovali, že dítě a mladý člověk má oprávněnou potřebu samostatného jednání a přitom potřebuje oporu dospělých. Pokud rodiče nekladou nepřiměřený důraz na výkon a vítězství, nýbrž kultivují v dítěti hodnoty úsilí, tvrdé práce, správného taktického rozhodování, radosti ze hry, požitku z pohybu, zlepšování celkové kondice a upevňování zdraví, pak se nepochybně jedná o správný a osobnostně přínosný výraz rodičovského výchovného stylu. Možná nejlepším vztahem mezi rodiči a dítětem v oblasti sportu je situace, kdy dítě pociťuje *rodičovskou podporu* jako nezastupitelnou, významnou a s vděkem vnitřně přijímanou součástí vytváření sportovní výkonnosti. Vždy je však žádoucí ponechat dítěti i volný prostor pro samostatné rozhodování o míře, stupni, úrovni a intenzitě sportovní angažovanosti, a to včetně rozhodnutí věnovat svůj zájem a energii jiné smysluplné aktivitě, přispívající ke zdárnému průběhu socializace a osobnostního zrání.

Téma rodičovských výchovných stylů v kontextu sportování dítěte nabývá v ovzduší sílící racionalizace sportovní přípravy na významu, a to nejen z pedagogického a psychologického hlediska, ale i s ohledem na relevantní sociálně-kulturní a ekonomické souvislosti (Sekot, 2015, s. 58–67). Vedle faktorů, ovlivňujících vnímání rodičovských vlivů na míru a intenzitu sportování dětí, vstupují do hry také výchovné a socializační důsledky v různém kulturním prostředí a na půdě různých sportů (Côté & Hay, 2001, s. 503–519).

Zájem badatelů vyvolává do velké míry i problematika benefitů a stresorů, provázejících především výkonnostní sport mládeže (Smith, Smoll & Passer, 2002, s. 501–536). Stále častěji zaznívá v této souvislosti názor, že v dnešním světě je obtížnější vést mládež ke sportovnímu mistrovství, protože na jedné straně sílí negativní dopady sedavého konzumního života, a na druhé straně se neúměrně zvyšují nároky na sportovní excelenci v kontextu vysoce kompetitivního ovzduší postindustriální postkapitalistické společnosti. Není tedy snadné nalézt odpověď na otázku, jak se v soudobé nekompromisně dravé, soutěživé kultuře dobrat ke správnému, přiměřenému, socializačně a výchovně přínosnému přístupu k dětem a mládeži. Tato otázka se neodbytně vkrádá do zodpovědného uvažování nejen rodičů, trenérů, ale je důležitá pro celý systém školství, masová média, organizovaný veřejný život a komerční

volnočasovou sféru. Odpovědí může být snaha nejen rodičů působit na *všestranný* rozvoj dítěte, nikoli jednostranně adorovat dokonalost. Pro zdravý duševní a fyzický vývoj dítěte je nepochybně důležitější a prospěšnější pravidelné pěstování pohybových aktivit v souladu s možnostmi a mezemi místa a času než úsilí o mistrovství, špičkový výkon, rekordy či odměny, které většinou nevede k cíli. Pro rodiče z toho vyplývá imperativ vychovávat prvořadě *dobrého člověka* a až v druhé řadě dobrého sportovce či hráče; jejich primárním posláním je podpora *všestranné sportovní zdatnosti* dítěte, nikoliv jeho vedení k jednostrannému atletickému mistrovství. Specifickou skupinou rodičů jsou ti, kteří vedou dítě ke sportu, ale osobním příkladem jim nejdou. Výzkum společnosti Sazka z druhé dekády našeho století zjistil, že téměř tři čtvrtiny rodičů dětí od pěti do dvanácti let vedou své děti ke sportu, ale nečiní tak cestou osobního příkladu. Alespoň jednou týdně sportuje pouze desetina rodičů těchto dětí. Pětina rodičů by dokonce ze svých dětí chtěla mít vrcholové sportovce. Čtvrtina rodičů s jedním nebo více dětmi na prvním stupni základní školy se však nehýbe vůbec. Přibližně dvě třetiny z nich sportují zřídka, tedy maximálně dvakrát do měsíce (www. NMS Research, 29. 12. 2016).

Většina rodičů považuje pohybové aktivity jen za jednu z možných náplní volného času svých dětí. Pouze malá část rodičů však chápe sportování jako nutnou součást života dětí, významnou nejen pro zdravý způsob jejich života v dětství, ale především jako nutný návyk pro pěstování pohybových aktivit v dospělosti.

V rodinách s malými dětmi rozhodují o víkendovém programu zejména ženy. Možné aktivity vybírají nejčastěji na internetu nebo na doporučení známých. Z aktivního trávení volného času převažují výlety do přírody nebo za kulturou. Sportovní program je na třetím místě. Velká část dotazovaných z výše uvedeného výzkumného šetření však o víkendu preferuje odpočinek doma nebo nanejvýš vyrazí na návštěvu ke známým.

Je prokázáno, že děti se nejintenzivněji učí pozorováním, *napodobováním* a přejímáním vzoru svých rodičů. Výchovně na ně tedy působíme i ve chvíli, kdy je vlastně vůbec nevychováme, což nenahradí žádný sportovní klub ani kroužek. A zejména v dnešní době, kdy se rozvíjejí netradiční či alternativní sporty, je žádoucí dát dětem možnost poznat i sporty, které sami rodiče nepreferují, či se s nimi dokonce setkávají náhodně nebo poprvé. Každé dítě se může zhlédnout v nějakém sportu, jen je zapotřebí dát mu šanci jej poznat či si jej vyzkoušet. A nemusí jít vždy o tradičně populární pohybové aktivity jako fotbal, hokej, tenis či balet, ale i o netradiční sporty jako bojové umění, frisbee, lakros apod. Jestliže dítě dělá sport jenom kvůli rodičům, pak je zřejmé, že se mu hlavně ve vyšším věku bude věnovat spíše s odporem a skončí s ním okamžitě, jakmile rodičovská autorita zeslábně.

Některé děti tíhnou k určitému sportu od malička, u jiných je někdy potřeba zkoušet a nabídnout celou plejádu možností, než jsou pro určitou formu sportu zapáleny. Už samotné chování dítěte při hrách či na pískovišti napoví, kterým směrem se vydat. Jiným směrem se bude ubírat samotář a odlišné motivy rozhodování převáží u dítěte, které vyhledává společnost a spolupráci. Nebo si můžeme všimnout,

u jakého sportu se dítě cítí dobře, kdy je hluboce zaujato svým prožitkem a „září mu oči“.

V případě, že se rodiče chtějí angažovat ve výkonnostním vrcholovém sportu, by měli zvažovat vhodnost a únosnost náročných vrcholových tréninků pro jejich dítě, orientovat se i v problematice legislativy daného sportu a přemýšlet o svém případném začlenění do stereotypů života profesionálního sportovce.

Zvláštní, nikoli však okrajový je zájem rodičů směřovat dítě k budoucí *vrcholové sportovní kariéře*. Tato aspirace však předpokládá promyšlenou a poučenou úvahu o předpokladech a nárocích daného sportu, dostatečnou míru všestranné informovanosti a v konečném důsledku i ochotu a schopnost nést za tento cíl plnou rodičovskou odpovědnost. Je nutné správně posoudit tréninkové nároky, orientovat se v potřebách, možnostech a legislativních rámcích daného sportu, zvažovat úskalí postupné profesionalizace sportu, vykázat vždy schopnost správně nastavovat a kontrolovat ambice a očekávání. S tím souvisí i problematika *vrcholového sportu dítěte*. Jde o téma dynamicky se aktualizující zejména od sedmdesátých let minulého století, kdy postupně ustupoval amatérismus a začal převládat *profesionalismus*. Vítězství již zdaleka není známkou sportovní kvality a sportovního mistrovství, nýbrž má i svoji finanční, komerční, sociální a politickou dimenzi. Sílicí profesionalizace akcentuje stále méně gentlemanské soupeření a radost ze hry a upřednostňuje generování financí, slávy, uspokojování hladu publika po výkonech (i za hranicí lidských možností) a spektakulárnost sportovních událostí. Na cestě posilování divácké atraktivnosti a racionalizace sportovní přípravy se stále zvyšuje podíl velmi mladých sportovců, a to ne vždy s ohledem na jejich harmonický, přirozený a všestranný rozvoj. Vzdor tomu však roste počet talentovaných a silně motivovaných dětí zařazovaných do programů profesionálního sportu.

Rostoucí profesionalizace, racionalizace a medikamentalizace sportu přináší i zvýšený zájem odborníků o tuto problematiku; tedy o vliv soutěžního vrcholového sportu na mladé sportovce. Sociologové, psychologové, pedagogové a lékaři přispívají k poznání vlivů soutěžního sportování na děti i adolescenty. Zkoumají biologické, psychologické, právní a sociální důsledky vrcholového sportu mládeže. Tím, že se odhalily excesy a zneužívání, přispěli praktici i výzkumníci významně ke zlepšení v přístupu k dětem v profesionálním sportu. Proto lze jen uvítat poučené a praxí podložené úvahy o vztahu mezi praxí v kompetitivním sportu a základními lidskými právy dětí ve vrcholovém sportu (Šafař, 2012, s. 401–403).

V odborné literatuře není snadné najít jednoznačné vymezení rizikového množství sportovně pohybových aktivit u dětí. Přitom v dětském věku spontánního pohybu takové riziko prakticky neexistuje, pohyb je plně sycen vnitřní motivací a radostí z pohybu. Dítě je tedy schopno tuto aktivitu přirozeně regulovat tak, aby nedošlo k přetížení organismu. Jiná situace nastává v případě organizované sportovně pohybové aktivity, kdy do přirozené autoregulační úlohy vstupují impulzy, podněty a pobídky z vnějšího prostředí – ze strany vrstevníků, trenérů a rodičů. Významnou roli sehrává v tomto kontextu téma stanovení časové dotace tréninku,

odpovídající věku silně výkonově disponovaných mladých lidí. Pokud se opřeme o některé informace výzkumného charakteru, zveřejňované převážně v elektronických médiích, pak se zpravidla za krajní hranici týdenní dávky tréninku považuje 25 hodin. Za touto hranicí už hrozí nežádoucí přetrénovanost. V souladu s imperativem regenerace výkonnostních sportovců se navíc i z psychologických důvodů doporučuje v půlročních intervalech měsíční relaxační odpočinek. Mladí ambiciózní sportovci, jejich trenéři a rozhodně nikoli v neposlední řadě i rodiče by si měli být vědomi, že k dosažení elitní úrovně sportovní výkonnosti je potřebných cca 10 000 tréninkových hodin, o přiměřené životosprávě a regeneračních metodách nemluvě. A pro mladé sportovce se podíl specializované přípravy postupně navyšuje mezi 14.–17. rokem věku s tím, že významnou roli sehrávají specifické kompenzační aktivity. A stále platí: za rizikové lze považovat sportovně pohybové aktivity, která nevycházejí z vnitřní motivace dítěte, které nejsou prováděny spontánně a s radostným prožitkem (Šafář, 2012, s. 401–403).

Pokud je dítě náležitě, odborně a s ohledem na jeho zájmy vedeno dospělými, tedy trenéry a rodiči, pak jsou vytvořeny nezbytné předpoklady pro jeho sportovní růst. V opačném případě lze hovořit o zneužívání či vykořisťování dítěte: Jednostranné přetěžování mladých gymnastů a plavců, záměrné nepřiměřené aplikace stravovacích zvyklostí a výživy obecně, pěstování étosu, založeného na představě soupeře jako nepřítel apod. Jakákoli úroveň sportu nesmí opustit imperativ nejlepších zájmů dítěte nebo připustit vážné poškození jeho organismu. Nelze pouštět ze zřetele jeho harmonický rozvoj a výchovně socializační proces, vedoucí k formování zodpovědné, profesně zdatné a všestranně aktivní osobnosti.

Přístupy rodičů ke sportujícím dětem jsou přirozeně modelovány i případnými odlišnými či dokonce zcela *neslučitelnými styly rodičovské výchovy* otce a matky a proměnlivým využíváním rodičovských praktik v různých situacích; v dnešním klimatu uvolněných vazeb a proměn funkcí rodiny nejsou bez významu ani případné zpětné vlivy dětí na chování rodičů. To se projevuje zejména v rodinách, ponechávajících dětem v souladu se sebeurčující teorií (Decy & Ryan, 1985; Roman et al., 2015) větší míru autonomie, která vytváří větší prostor pro jejich vnitřně motivované jednání. I zde však platí, že jsou to především rodiče, kteří mají největší možnost sehrát rozhodující úlohu při utváření motivací dítěte, jeho chování, krystalizace jeho cílů, hodnotového směřování, rozvíjení schopností, psychologického zrání a sociálních kompetencí. Nedostatek rodičovské podpory či její absence v těchto procesech může mít proto pro dítě nedozírné negativní následky tím, že vytváří prostor pro pasivní, konzumní způsob života, ve kterém jsou pohybové aktivity nazírány jako nevídaná nezbytnost, nikoli jako výraz radostného prožívání aktivního přístupu k životu.

16 Kdy začít se sportem: význam věku a motivace

Pokud si nejen rodiče kladou otázku, kdy začít motivovat dítě k cíleným pohybovým aktivitám, pak musí mít na paměti, že zdravé dítě cítí potřebu se hýbat úplně přirozeně, že *pohyb je neodmyslitelnou součástí jeho vývoje*, tedy že má být podporován a kultivován, a to v souladu s věkem a naturelem dítěte. Nejlepším východiskem naplňování tohoto imperativu je situace, kdy se dítě hýbe a sportuje proto, že ho to baví, že je to jeho neodbytná *potřeba a radost*. Radost z pohybu dítěte však nemusí plnit rodičovské představy a ambice. Pokud se nejsilnějším motivem podpory dítěte ve sportování stanou ony, mohou mu sport znechutit a přivádět dívku či chlapce do nežádoucí role pasivního konzumenta virtuální zábavy.

Věk je klíčovým faktorem podpory vhodných pohybových aktivit. Pro dítě to platí dvojnásob již proto, že se nachází v období dynamického rozvoje svého fyzického a psychického potenciálu a budování základů celoživotně ukotveného a projektovaného vztahu ke sportu a aktivnímu přístupu k životu. Respektování fyzické, ale i psychické vyspělosti zde hraje zásadní roli (Matějček, 2004). Děti do 5 let by se měly věnovat běžným nenáročným hrám. Běh, houpačky, prolézačky, jízda na trojkolce, na kole, tanec, gymnastika nebo plavání jsou opravdu vhodné. S kolektivními sporty může dítě začít až za situace, kdy je schopné ovládat svoje tělo a pochopit pravidla jednotlivých sportů. Ve věku 6 až 7 let je dítě zpravidla dostatečně kompetentní, aby začalo vnímat zdravé *soupeření* či spolupráci v hrách, jakými jsou vybíjená, fotbal, hokej. Ale právě v tomto věku se může projevit neschopnost či neochota dítěte začlenit se do kolektivu a tím se aktualizuje zvažování sportu s individuálním přístupem – tenis, atletika nebo plavání? Dítě, pro které jsou v tomto věku rodiče zásadní autoritou a názorovým vůdcem, je ochotné věnovat se právě těm sportům, které provozují rodiče. Nezanedbatelnou roli hrají jistě i povahové vlastnosti a fyzické předpoklady dítěte. Ne každé dítě je pohybově zdatné, průbojné, jiné nemá kolektivního ducha nebo ho řízené a přesně plánované tréninky nebaví, či dokonce demotivují. Jde o věk vhodný pro svobodnou volbu rozhodnout se, co dítě chce a nechce dělat. Sportu se může věnovat i rekreačně v kruhu rodiny či sourozenců, se kterými soupeřit nemusí.

Nelze přehlédnout, že pro zdraví dítěte je velmi důležitá rovnováha mezi výživou (energetickým příjmem) a pohybovou, sportovní aktivitou (energetickým výdejem). Nadbytek energie a nedostatek pohybu vede k nadváze a poté k obezitě. Právě *pohybová aktivita* se však u dnešních školáků výrazně snižuje. Roste počet dětí, které necvičí, a to dokonce s vědomím rodičů. Děti také tráví mnohem méně času venku s kamarády než doma u počítače nebo u televize (www.vyzivadeti.cz).

Sport a pohybová aktivita vůbec provázejí dítě již v období před narozením. Tvrdí se, že už nenarozené dítě kopíruje pohyby matky při plavání, cvičení atd. V *kojeneckém období* si dítě vytváří první pohybové vazby, kojeneček se naučí lézt, sedět a naučí se i základy chůze (Vacušková, Vacuška & Ryšavá, 2003).

V *období batolecím* je schopnost pohybovat se a začít chodit jedním z kritérií, podle kterého se hodnotí vyspělost dítěte. Chůze se stabilizuje a stává se jistou. Již ve velmi raném věku se dítě učí obratnosti, koordinaci pohybů, rychlosti i síle a zejména schopnosti spojovat tyto dovednosti dohromady. Odborníci spočítali, že batole stráví aktivním pohybem 70–80 % času, kdy nejí a nespí, tedy 7 i více hodin. Z toho je jasně vidět, že pohyb nás provází celý život již od časného dětství (Kiedroňová, 2010).

V *předškolním věku* tráví dítě velké množství času pohybem a „sportováním“. Kvalita pohybů se zvyšuje, dítě se učí i složitější pohyby, jako je např. jízda na bruslích, plavání, jízda na lyžích, jízda na kole, překážkový běh, kopaná atd. Rychlé střídání různých pohybových aktivit je pro tento věk nejen typické, ale i žádoucí. Děti upřednostňují dynamické pohyby, zaujme je spíše běhání než sezení na místě, těžko snášejí jednotvárné činnosti, jsou soutěživé a preferují fyzickou výkonnost. Pro další motivaci ke sportování je důležité, že právě v tomto věku se děti snaží napodobovat sportovní aktivity dospělých, kteří tak mají možná neopakovatelnou šanci uplatnit vhodně svůj zásadní vliv na pohybový rozvoj a výchovu dítěte. Doporučený rozsah pohybové aktivity v tomto věku je 6–8 hodin denně.

Školní věk je pro svoji délku a rychlost vývoje dítěte velmi pestrý, zahrnuje mimo jiné i období puberty. Pohybová aktivita dětí a dospívajících se v průběhu školní docházky hodnotí z několika různých úhlů a na její vývoj mají vliv různé další okolnosti: okolní prostředí, zejména rodina a její vztah ke sportování a pohybu obecně, genetika, schopnost učit se nové pohybové kombinace a vzorce (důležitý je i vliv předchozích období), stavba těla, podíl svalů, schopnost a vůle trénovat. V mladším školním věku je vhodné soustřeďovat sportovní aktivity na obratnost, rychlost a silovou rychlost, dynamiku, vytrvalost a herní zdatnost. Začíná se projevovat předpubertální období s velmi vysokou potřebou pohybu, zároveň si děti udržují velkou pružnost a kloubní pohyblivost. U dětí, které se věnují nějakému sportu tzv. „závodně“, se v tomto období bohužel často můžeme setkat s tím, že je ambiciózní či dokonce nezodpovědní trenéři přetěžují, protože jejich výkonnost je velmi vysoká, ale děti nejsou ještě psychicky vyspělé. V tomto období by děti měly pravidelně navštěvovat sportovní a sokolské oddíly, kde najdou podobně sportovně zaměřené kamarády. Velmi vhodným sportem je plavání, protože podporuje nejen kondici, ale i vytrvalost, a co je v tomto období velmi důležité, zlepšuje i tvar a kvalitu postavy. Ve věku 12–14 let se utváří složení těla, je proto třeba stále podporovat pohybovou aktivitu, ale zároveň je také velmi důležité sledovat svalový vývoj a správné držení těla. Sportovní aktivity by i nadále měly být *pestré*, protože jednostranná zátěž může způsobit nepřiměřený, jednostranný rozvoj určitých svalových partií na úkor jiných. Zvyšuje se i význam aktivního odpočinku, soutěživosti a svalové síly. Zároveň právě v tomto období *klesá autorita rodičů*

a trenérů, a naopak se zvyšuje vliv vrstevníků; právě proto je velmi důležité udržet děti u sportování i pro zábavu, a to v týdenním rozsahu nejméně 4–5 hodin.

V období *dorostového věku* (15–18 let) se mladí lidé již připravují na další studium nebo zaměstnání a výrazně klesá jejich každodenní pohybová aktivita – mluví se o začátku stadia tzv. *hypomobilie*. V tomto důležitém časovém úseku života je žádoucí využít zájem o nové sporty a atraktivní cvičení v ideální dotaci 3–4 hodiny týdenního pohybu, jako jsou různé druhy aerobiku, skateboard, squash, bojová umění a další (<https://itesco.cz>).

Mnoho rodičů řeší již v útlém předškolním věku dítěte okolo 3–4 let, jak povzbudit své děti k pohybu. Přemýšlí, jaký sport pro ně zvolit, aby si k němu vybudovaly pozitivní vztah a slavily v něm úspěch. Přitom si ne vždy uvědomují, že je to právě aktivní přístup a inspirace ze strany rodičů, která dítě motivuje. Systematický výběr sportu včetně volby vhodného klubu přichází dnes na řadu později, okolo 5–6 let. Do té doby hraje nejdůležitější roli v procesu seznamování dítěte se sportem zejména sám rodič: Ten může využít řadu způsobů, přístupů a strategií, jak dítěti pravidelný cílený pohyb přiblížit a spojit ho efektivně s pozitivními emocemi a zážitky. V praxi se tak ukazuje, že dobré pohybové základy mají děti, které rodiče rozvíjeli v jedné ze tří níže uvedených oblastí (Taussig, 2018):

Motivace vlastním příkladem je možností, jak vhodně využít obecně známou tendenci dětí napodobovat lidi z okolí, zejména rodiče. Vidí-li dítě svoji maminku pravidelně běhat nebo posilovat před televizí, chodí-li sledovat tatínkovy fotbalové zápasy, vítá-li, že rodiče a starší sourozenci ve volných chvílích jezdí na cyklistické výlety či navštěvují plavecké bazény, pak i dítě v raném věku získává přirozeně představu, že sport je něco automatického, co je běžnou, obohacující součástí života. Platí to přirozeně přímo učebnicově o rodičích mnoha současných sportovních hvězd (kupř. vynikající biatlonistka Gabriela Koukalová; její matka Gabriela Soukalová je držitelka stříbrné medaile ze Zimních olympijských her 1984 v Sarajevu; otec Karel Soukal je všestranný lyžař a trenér) nebo zapálených rekreačních sportovců. V takovém prostředí dítě přirozenou cestou pochopí, že sport přináší nejen radost z vítězství, ale i trpkost porážky.

Motivace sportovním prostředím je účinná a vysoce stimulativní, když využívá vrozené vnímavosti a citlivosti dětí na podněty, kterým jsou vystaveny. Pokud se pravidelně pohybují ve sportovním prostředí, nastavuje, modeluje a dotváří to jejich celoživotní vztah ke sportu, což je třeba příklad vynikajících tenistů Heleny a Cyrila Sukových.

Sportovnímu zápalu může pomoci také návštěva sportovních událostí a zápasů (v našem prostředí zejména hokeje a fotbalu) či střídme sledování sportovních akcí v televizi. Tak si děti oblíbí určitý sport nebo sportovní hvězdu a napodobování tohoto modelu a idolu vede k jejich přirozenému sportovnímu rozvoji v daném sportu. Úspěchy našich sportovců se nedávno projeví kupř. zvýšeným zájmem mládeže o biatlon; televizní popularizace vrcholové sportovní události v ragby se odrazila rostoucím počtem klubů tohoto u nás v minulosti spíše okrajového sportu.

Společný pohyb v rámci celé rodiny má v rovině motivačních funkcí rodičů nejvyšší význam. Zejména v případech, kdy jsou rodiče schopni a ochotni rozvíjet základní pohybové návyky dětí, jako je běhání, skákání, házení nebo chytání hravou formou, být kreativní při vymýšlení her, dát dítěti pocit vítězství a „příliš netlačit“, pokud o aktivitu nejví dostatečný spontánní zájem. Postupně je dobré s rostoucím věkem dítěte přidávat a rozvíjet takzvané „rodinné sporty“, tedy disciplíny, které může společně provozovat celá rodina, především cyklistiku, plavání, lyžování, bruslení, jogging a pěší turistiku. Takový přístup pak zakládá hodnotnou, bezpečnou a stabilizující bázi pro možnost organizované formy sportu (Taussig, 2018).

Obecně se vychází z toho, že každý jedinec má určité jedinečné osobní předpoklady, talent. Mnohdy tento názor přesahuje i do oblasti sportu zejména v úvahách odborníků, jaký sport pro dítě zvolit a jak odhalit jeho talent nebo nadání. Talent ale bývá mnohdy zaměňován za šikovnost nebo obratnost. Nesmí se však zapomínat na zásadu, že je důležité už v dětství budovat vztah a lásku ke sportu obecně. Pokud se to podaří, šance na zlepšování sportovních dovedností se budou automaticky zvyšovat s tím, jak budou děti často a spontánně sportovat. Ať už dítě začne sportovat s vnitřním přesvědčením a entusiasmem kdykoli, je to správné, pokud mu sport přináší opravdu radost a není do jeho provozování nuceno autoritativními dospělými. Stejně tak platí, že raná sportovní specializace dítěte neznamená, že se z něj jednou stane šampion. Takového úspěchu dosáhne opravdu jen zlomek dětí. S úspěchem dost často souvisí i vysoké finanční náklady. Vychovat špičkového sportovce je totiž mnohdy pro rodinu z hlediska času i vynaložených financí doslova obět.

Většina rodičů, zejména sociálně a kulturně ukotvených ve středních vrstvách, podporuje a motivuje své děti ke sportování. Je však všeobecně známo, že šance na pravidelný sport je v řadě případů limitována jejich socioekonomickým statutem: Vstupní cena do různých sportovních oddílů, náklady na sportovní vybavení a cestování jsou pro mnohé rodiny nad jejich finanční či organizační možnosti. Tělesné aktivity mládeže z dobře situovaných rodin bývají organizovány ve sportovních klubech pod dohledem expertů a realizovány po škole a o víkend. Sportování mládeže s hůře finančně a vzdělanostně disponovanými rodiči se odehrává v souladu s možnostmi nejčastěji jako neřízená aktivní volná hra bez dozoru dospělých, např. jako aktivní hra v parku nebo v ulicích s kamarády. Mládež s vyšším socioekonomickým statutem má tak s pomocí rodiny vytvořeny lepší podmínky pro zapojení do fyzických aktivit než mládež z ekonomicky slabších rodin.

Nikoli bez významu pro aktivní sportování mladých lidí je tedy *sociální a ekonomická situace* rodiny. Logický je praxí prověřený předpoklad, že děti z bohatších rodin mají větší šance a zpravidla i *více podnětů* k pravidelnému placenému provozování organizovaného sportu, že jsou tudíž i pohybově zdatnější než kupříkladu děti z chudších rodin, či dokonce ze sociálně vyloučených lokalit. Nezanedbatelnou roli zde nepochybně hraje motivačně podnětná blízkost vhodných sportovišť.

Venkovské děti jsou právě z důvodu menší nabídky organizovaného sportovní mnohdy odkázány na schopnost improvizace a osobní kompetence vytvořit si kupř. podmínky pro provozování fotbalu na obecní louce.

Zejména u mladších dětí na prvním školním stupni má na jejich sportování vliv i *dostupnost sportovních klubů*. Děti, které mají sportoviště do vzdálenosti nejdále několika kilometrů, sportují více. Pokud mají sportoviště dál, nastupují zpravidla rodiče, kteří je na ně dopravují autem nebo je doprovázejí při cestě hromadnou dopravou. A to si rozhodně nejsou schopni (či v řadě případů ani ochotni) zařídit všichni rodiče. Dítě závislé na organizovaném sportu s asistencí dospělých tak, zejména do věku deseti let, ztrácí možnost sportovat. Přitom motivace a tíhnutí k pohybu je zejména v nižším školním věku nejvýznamnější pro pozdější rozvoj dítěte a jeho celoživotní vztah ke sportu (Harwood & Knight, 2016).

Máme-li na mysli organizované sportovní programy pro mládež, pak úspěch jejich frekventantů závisí zejména na očekávaném plnění úkolů v rámci sportovního tréninku a hodnocení sportovních dovedností. V prvním případě jde o hodnotící postoje zejména trenérů, ve druhém o hodnocení rodičů. Silný vztah rodičů k hodnocení sportovních výkonů dětí dokáže vzbuzovat dětskou sebedůvěru a poskytnout dítěti důležitou sociální podporu.

Rovněž se zjišťuje, že rodičovská pochvala hraje daleko důležitější roli než srovnávání s vrstevníky nebo další kritéria hodnocení. Zpětná vazba od rodičů je i ve vyšším školním a dorosteneckém věku klíčová pro vnímání vlastních schopností a požitku ze sportu; srovnávání s vrstevníky však postupně nabývá stále většího významu.

Většina výzkumů provedených v oblasti sportování dětí a mládeže bývá zaměřena právě na tuto věkovou skupinu; prožitky a možnosti ovlivnění rodičů bývají spíše na okraji badatelského zájmu. V této souvislosti je třeba upozornit na studii zaměřenou na efektivní rodičovské styly v prevenci rizikového chování a rozvíjení psychické odolnosti. Autoři dospěli k závěru, že vhodným, efektivním a poučeným je autoritativní rodičovský styl, jenž je také charakteristický výchovně nezastupitelnou vřelostí a schopností adekvátním způsobem dítěti poskytnout zpětnou vazbu a předat mu důležitou informaci o názoru rodičů na jeho sportovní výkon (Kanters, Bocarro, Casper & Forrester, 2008, s. 8–11).

V rámci našich diskuzí se znovu ukazuje jako aktuální *klíčový problém* motivace rodičů. Někteří rodiče jsou sami celoživotně a všestranně pohybově aktivní a přirozeně k tomu vedou i své děti. Takoví rodiče zpravidla nevyvíjejí tlak na maximalizaci výkonu dítěte a přirozeně se snaží vést dítě k všestrannosti. Naopak existují i rodiče, jejichž vztah ke sportu je „problematický“ tím, že mají za sebou buď neúspěšnou, nebo naopak velmi úspěšnou sportovní kariéru. V prvním případě svůj traumatizující neúspěch transponují do mnohdy skryté tendence naplnit dodatečně své ambice prostřednictvím úspěchu svých dětí. Ve druhém případě se rodiče opírají o přesvědčení, že jejich dítě musí, protože k tomu „má všechny předpoklady“, kopírovat úspěšnou rodičovskou sportovní kariéru.

Zvyšující se kompetitivnost sportu obecně, sportovní programy pro mládež nevyjímaje, přináší i riziko nevhodných reakcí rodičů, rozčarovaných sportovními výkony svých dětí či přesvědčením, že jejich chlapec či dívka nejsou trenéry dostatečně ohodnoceni a nedostává se jim přiměřené pozornosti, individuální péče a ocenění. Zprávy z médií, stejně jako svědectví trenérů, rozhodčích a diváků potvrzují, že ve sportu mládeže stále roste počet *incidentů*, na kterých se podílejí právě ctižádostiví a nepřiměřeně ambiciózní rodiče mladých sportovců. Nárůst násilí a verbální agrese jsou popisovány na všech úrovních výkonnosti a u rodičů dětí různého věku. Jsou to právě rodiče, kdo nejčastěji rozhoduje o orientaci a následně organizované účasti dítěte v určitém sportu a kdo má často hlavní zájem na pozitivních výsledcích dítěte v této aktivitě. Dělalí to sice s nejlepšími úmysly, jejich chování však často naznačuje existenci potenciálního problému, a to především za situace, kdy dochází ke zklamání či rozladění z nenaplněného rodičovského očekávání. Sportovní kluby se v těchto případech obvykle snaží eliminovat „ctižádostivé sportovní rodiče“ z účasti jejich dětí na sportovních aktivitách, což jsou snahy většinou neefektivní a výchovně problematické. Takové krátkozraké řešení nemůže účinně a vhodně zabránit škodlivému vlivu rodičů, kteří stále hrají stěžejní úlohu ve vývoji dítěte (Stackeová, 2009, s. 2–3).

Problémy související s rolí rodičů v organizovaném výkonnostním sportu mládeže se mohou kumulovat a zhoršovat v období dospívání dětí. V teenagerovském věku se dotváří sebeidentita jedince, což bývá nikoli zřídka provázáno názorovými neshodami s rodiči a zpochybňováním aktivit, které rodiče považují za důležité (Bocarro, Kanters, Casper & Forrester, 2008, s. 155–166). Dospívající tak může začít odmítat organizovaný sport s tlakem na pravidelnost a výkonnost jako symbol rodičovského „libovůle“ a vzepře se jeho provozování nebo záměrně volí jinou formu sportovní angažovanosti. Pokud dítě chápe sport jako výraz vůle, přání a nekompromisního požadavku rodičů, klesá jeho motivace a následně přirozeně i výkon. Taková situace jen silněji deprimuje ambiciózní rodiče a zhoršuje již tak nedobré rodinné vztahy a s tím se pravděpodobně současně zhoršuje i vztah rodičů a dítěte k trenérovi. V této souvislosti se stále častěji zaměřuje pozornost na účinky „zpětné socializace“, tedy na vzájemné či dokonce reverzní ovlivňování socializovaného či vychovávaného socializujícím či vychovávajícím. To zahrnuje i případné snahy trenérů a sportovních klubů působit na psychiku a hodnotové uvažování rodičů sportujících svěrenců ve smyslu chování fair play.

17 K empirickým poznatkům o rodičovských postojích ke sportování dětí a mládeže

Existuje celá řada odborné i populárně vědní literatury, která mnohdy s humorným nadhledem popisuje nevhodné chování rodičů sportující mládeže. Nenahraditelným zdrojem relevantních informací pro zkoumání a odhalování mnoha rozmanitých vlivů rodičovských modelů chování v prostředí organizovaného sportu jejich dětí jsou zejména trenéři, kouči, učitelé a správci sportovišť mládeže. Vzdor této skutečnosti však hlasy trenérů a správců sportovišť nezaznívají dosti slyšitelně. Sílí tedy úsilí badatelů o adekvátní popis role trenérů mládeže v souvislosti s chováním rodičů, o reflexi působení různých rodičovských výchovných stylů v ambiciózním prostředí výkonnostního sportu.

V poslední době se badatelé snaží studovat tuto problematiku hlouběji, a přispět tak k pochopení socializačně nesmírně závažného tématu chování rodičů sportujících dětí, a to v různých prostředích a na různých úrovních sportu. K této problematice se obecně přistupuje s vědomím, že pravidelné sportovní aktivity dětí a mládeže jsou důležitým, nezastupitelným a podpůrným prostředkem žádoucího osobnostního vývoje jak po fyzické, tak po psychické stránce (Fraser-Thomas et al., 2005, s. 29–40). Tato specifická oblast osobnostního rozvoje však vedle pozitivních dopadů může přinášet i negativní následky (Brustad et al., 2001, s. 604–635). Přiměřená míra rodičovského povzbuzování k dosahování vyšší úrovně pohybových a výkonnostních kompetencí, sdílení radosti ze sportovní účasti nesporně přispívá k harmonickému výchovnému a socializačnímu působení. Naopak nerealistické rodičovské nároky a očekávání mohou být u dětí a dospívajících zdrojem stresu a obav ze selhání a příčinou oslabování přirozené radosti ze sportu, ztráty víry ve vlastní schopnosti a snižování sebedůvěry. Rodiče nejsou vždy ochotni či schopni přiměřeným způsobem sdílet sportovní zkušenost svých dětí a dostatečně jí porozumět. Hodnocení sportovní participace mládeže rodiči na jedné straně a jejich dětmi na druhé straně se může výrazně lišit, a to i v případech, kdy dítě navenek deklaruje shodné motivy a cíle jako rodiče. Takové zkratkovité postoje ke sportování mohou být modelovány a kompenzovány interakčním působením trenérů, kteří mohou svým odborným vhledem přispívat k souznění postojů rodičů a dítěte, zejména v mnohdy problematické oblasti smyslu a cílů organizovaného sportu (Côté, 2009, s. 307–323; Vella et al., 2011, s. 33–48). Zde mají právě trenéři poměrně velké pole působnosti nejen pro cílený rozvoj sportovně pohybových kompetencí svých svěřenců, ale otevírá se jim i jinak spíše skrytá oblast rodičovského působení v oblasti sportovních aktivit dítěte: Koučování dětí přináší již svojí povahou možnost četných interakcí s rodiči. Ty mohou být zdrojem impulzů, postřehů a inspirace pro

přínosné působení nejen na sportovní výkonnost dětí. Odborná literatura přináší některé zobecnitelné zkušenosti z oblasti vztahů sportující dítě – trenér – rodiče zejména ze sportů, jež otevírají nejširší pole možných intervencí, neshod či dokonce střetů mezi trenéry a ambiciózními rodiči. Kupříkladu *tenis* jako vysoce hodnocený individuální sport, nabízející v případě špičkových výkonů mimořádné perspektivy, je ve zvýšené míře v hledáčku zájmu badatelů v této oblasti. V případě juniorského tenisu vypovídají zkušenosti více než 130 trenérů o tom, že rodiče pozitivně působí na sportovní přípravu svých dětí v téměř 60 % případů, 36 % rodičů naproti tomu vykazuje negativní tendence zasahovat do vztahu trenér – sportující, klást nepřiměřený důraz na vítězství a přistupovat k možnostem svého sportujícího dítěte s ne-realistickým očekáváním a nesplnitelnými aspiracemi. Tito rodiče preferují tvrdou, necitlivou kritiku sportovního vývoje dítěte a vyjadřují ke kompetencím trenérů spíše skepsi (Gould et al., 2006, s. 18–37; Gould et al., 2008, s. 632–636). Zajímavé postřehy nabízejí i rozhovory s bývalými profesionálními tenisovými hráči, jejich kouči a rodiči o tom, jaký typ rodičovské výchovy je optimální pro generování úspěšné tenisové kariéry. Zde se jako nejvhodnější výchovný styl ukázal přístup, kdy rodiče poskytovali vhodnou, přiměřenou a účinnou logistickou, finanční a emocionální podporu. Naopak kontraproduktivní působení, které tenisovou kariéru spíše brzdí, se vyznačuje trvale kritickým přístupem rodičů, nedočkavě očekávajících naplnění vysokých aspiračních cílů, přeceňujících hodnotu vítězství a vyvíjejících nepřiměřený nátlak na naplnění cílů, které sami vytyčili a se kterými se sportující ani trenéři plně neztotožnili (Lauer et al., 2010, s. 487–496).

Takový přístup ke sportujícímu jedinci se přirozeně odráží i v rostoucím stresu trenérů, kteří čelí výtkám rodičů ohledně nenaplněných rodičovských aspirací, vkládaných do sportujícího dítěte. V tomto kontextu se v polovině osmdesátých let na bázi nashromážděných poznatků z oblasti rodičovských postojů ke sportování dítěte začal klást stále větší důraz na zkoumání nezastupitelného individuálního a sociálního významu rozvíjení osobnostních rysů autonomie a kompetence (Deci, 1985). Přitom je přirozené, že již samotná povaha individuálních a týmových sportů generuje rozdílné rodičovské přístupy a projevy. Juniorský tenis klade zpravidla na trenéry zvýšené tlaky s souvislostí s chováním rodičů. To kupříkladu v Austrálii vede sportovní manažery a organizátory k pozornému sledování a vyhodnocování chování rodičů a následné snaze harmonizovat přístupy rodičů a trenérů s ohledem na optimální sportovní růst dětí a mládeže (Ross et al., 2015, s. 607). V tomto smyslu se zvyšuje naléhavost koncipování strategií reflektujících vliv rodičů na sportovní rozvoj dítěte, a to nejen v individuálních sportech, kde jsou možné intervence rodičů pravděpodobnější, ale i na půdě kolektivních sportů. Cílem je působit na rodiče tak, aby sportovní přípravu svých dětí chápali jako nezastupitelnou součást socializačního a výchovného procesu, směřujícího k osvojování pozitivních sociálních hodnot.

V polovině naší dekády zkoumal australský badatelský tým prostřednictvím semistrukturovaných rozhovorů zkušenosti dvanácti australských sportovních

trenérů a organizátorů sportu mládeže s chováním a reakcemi rodičů svých svěřenců v průběhu sportovní přípravy (Ross et al., 2015, s. 605–621). Výsledky jasně dokládají negativní zkušenosti s rodičovskými kontakty; pozitivní dojmy respondenti nezískali ani z pozorování komunikace rodičů se sportujícími dětmi. Třetina dotazovaných dokonce považovala chování rodičů v průběhu sportovní přípravy dětí za velmi nevhodné.

Odpovědi respondentů byly rozděleny v souladu se zkušenostmi s rodičovským postojem ke sportování dětí a s hodnocením úlohy trenéra na pozitivní a negativní. Pro kategorizaci *pozitivní* byla klíčovým kritériem přímá či zprostředkovaná podpora přiměřené sportovní aktivity a motivace dítěte; *negativní* odpovědi pak reflektovaly nepřiměřený, kontraproduktivní či záměrně nebo nezáměrně generovaný postoj, mařící harmonický, adekvátní vývoj sportovní přípravy dítěte. Míra pozitivní či naopak negativní zkušenosti trenérů s postoji rodičů k organizovaným sportovním aktivitám dítěte byla dále strukturována do dílčích kategorií podle uznání, podpory a osobních vztahů (pozitivní hodnocení). Kritériem pro míru negativního hodnocení byl výskyt a intenzita stížností na malé pokroky dítěte ve sportovní přípravě. Trenéři a organizátoři sportu mládeže navíc na základě svých pozorování hodnotili a kategorizovali postoje rodičů k dětem, a to v pozitivní rovině ve spektru kritérií bezvýhradná podpora, aktivní zapojení, preference autonomního přístupu dítěte; negativní hodnocení bylo ukotveno v kritériích podmíněná podpora, kompetence a angažovanost. Vcelku trenérům od rodičů chyběla vyšší míra přiměřeného uznání za jejich práci, *pozitivně* oceňovali naopak případy dobrovolné participace rodičů jako rozhodčích či donátorů nebo vypomáhajících v prodejnách sportovních klubů a neformální vztahy, upevňující společný zájem na spontánním sportovním růstu dětí či prohlubující bezprostřední kamarádské vztahy rodičů s dětmi i mimo rámec sportu (Ross et al., 2015, s. 608–610).

Za velmi *negativní projevy* rodičovského vztahu ke sportu dětí považovali trenéři prvořadě stížnosti na průběh a dopady sportovní přípravy, tedy postoj podkopávající jak autoritu trenérů, tak v řadě případů i vztahy rodiče – dítě. Šlo zejména o netaktní protesty, týkající se údajného nedocení sportujícího v případech týmových nominací či kvality tréninku, nebo dokonce kompetencí samotných trenérů, kteří byli obviňováni i z neschopnosti či neochoty vycházet vstříc metodám a cílům efektivního výkonnostního růstu. Nejvíce rodičovských stížností se sesypalo na hlavy trenérů kvůli nedocení pozice dítěte v kriketovém a ragbyovém týmu. Většina trenérů pak konstatovala obecnou nevělu rodičů akceptovat imperativ pokory a vytrvalosti v dlouhodobém tréninkovém procesu, a to zpravidla v případech, kdy rodiče přímo obsesivně očekávají progresivní průběh sportovní přípravy, či dokonce kariéry dítěte při souběžném podceňování nebo přímo ignorování faktorů motivace, talentu, nadání, vytrvalosti a vůle sportujícího jedince (Ross et al., 2015, s. 605–621). Takový přístup rodičů ke sportování dítěte pak zakládá možnost konfliktů nejen ve vztahu trenér – rodič, ale i ve vztahu rodič – dítě. V řadě případů však trenéři naopak deklarovali blahodárny přínos pozitivního rodičovského oceňování jak

práce trenéra, tak výkonu dítěte, který generuje zdravé sebevědomí, a tedy i silnou motivaci a dobrou výkonnost sportujících včetně nezanedbatelných benefitů kvalitní relaxace a pozitivního přístupu k životu obecně. Významný přínos představuje v tomto smyslu pravidelná podpůrná účast rodičů na sportovních akcích dítěte, jež významně posiluje mnohorozměrný vztah trenér – sportující – rodiče. K harmonizaci tohoto výchovně a socializačně důležitého „trojúhelníku“ nepřispívá úporná snaha podporovat sportovní růst dítěte „za každou cenu“, tedy udělat v tomto směru pro dítě „všechno“ – od časové a finanční investice přes logistickou podporu až po tendenci zasahovat do trenérské práce stylem „já vím nejlépe, co je pro mé dítě správné“ na jedné straně a stresováním dítě pokyny typu „musíš“, „za každou cenu“, „jen vítězství má cenu“. Takové tlaky mohou paradoxně vyústit do oslabení motivace sportujícího, stejně tak jako v případě rodičů, kteří svému dítěti neposkytují žádoucí psychickou či materiální podporu.

Výše zmíněná unikátní studie zkoumala rodičovské přístupy k organizovanému sportu dětí prizmatem trenérských a manažerských reflexí. Účastníci výzkumu sdíleli své zkušenosti a názory na vztah rodičů k trenérům a svoji zpětnou vazbu týkající se projevů rodičovských výchovných metod v kontextu sportu. Z poměrně bohatě ilustrovaného spektra zkušeností vystupují jako významné a v jistém smyslu i alarmující ty, které přímo či zprostředkovaně vypovídají o komplikacích a oslabování efektivnosti a spontánnosti sportovní přípravy. Zde jsou opakovaně zmiňovány zlobné stížnosti na kompetentnost trenérů zejména tehdy, když rodiče usoudili, že perspektivám sportovního růstu jejich dítěte nebylo učiněno zadost. Jde o dnes stále naléhavěji vnímané protektivní postoje některých rodičů k výchovným autoritám mimo rodinu, jak tuto skutečnost trpce a výstižně vyjadřuje novinový titulek Mf DNES ze dne 3. ledna 2019: „Učitelé opouštějí školy kvůli rodičům“.

Výkonnost jako cesta k vítězství a úspěchu je v tomto kontextu považována za hlavní motiv rodičovského zájmu. Autoři studie proto oprávněně volají po studiu forem, povahy a cest k dosahování *pozitivního osobnostního všestranného vývoje dítěte*, jedince zodpovědně přistupujícího k sobě samému, ke svému okolí, ke společnosti obecně. Rodičovský přístup který jednostranně akcentuje sportovní dovednosti dítěte však takovému imperativu neodpovídá a může vést ke stresujícím situacím, zklamání a rezignaci nejen na sportovní aspirace a cíle: *Ztráty na půdě sportu nesmí být zaměňovány za fatální životní selhání*. Neúspěch v soupeření s vrstevníky neznamena ohrožení životní konkurenceschopnosti, přemíra protektivního chování rodičů, nucení dětí k výkonu či zraňující odmítání kvůli prohře patří k projevům, jež rozhodně nepřispívají k harmonickému výchovnému procesu. Zde studie správně připomíná, že rodiče, kteří byli v dětství rozčarováni svým sportovním neúspěchem, delegují své aspirace na potomky a spatřují v nich kritérium úspěšné výchovy.

Vliv rodičovského stylu výchovy na motivaci a směřování sportovní aktivity dítěte je některými badateli zkoumán v širším kontextu kvality, intenzity a efektivnosti *mezigenerační komunikace rodičů a dětí*. Výzkum 173 amerických dětí ve věku 9–12

let z počátku naší dekády se zaměřil na dětské vnímání vlastních fyzických kompetencí, sportovních dovedností a hodnotově cílených orientací v relacích k povaze rodičovských výchovných přístupů. Zásadním zjištěním byla pozitivní korelace vyšších pohybových kompetencí dětí s výchovným rodičovským stylem, akcentujícím aktivní přístup k životu a důrazem na nezbytnost vyrovnávat se s nastalými každodenními problémy a životními výzvami (Kimiecik & Horn, 2012). Rodiče dávající větší důraz na důležitost podpory sportovních aktivit dětí a zároveň se svými dětmi komunikovali častěji a intenzivněji. Stranou pozornosti zůstalo však v tomto výzkumu sledování vlivu aktivního sportování rodičů na sportovní aktivity jejich dětí, tedy téma, které je i pro nás *aktuální badatelskou výzvou*. Na tomto místě je vhodné si připomenout, že pozitivní vliv sportujících rodičů na sportovní motivaci dítěte je posilován zejména v případech, kdy se pohybové aktivity stávají součástí životního stylu i u adolescentů a mladých dospělých. Ti pak mají větší šanci vnímat a praktikovat pravidelné sportovní aktivity jako celoživotní program (Taylor et al., 1999; Telama et al., 2005), což s sebou nese zdravotní benefity, přispívající ke snížení nákladů na zdravotní péči a sociální služby (Broderson et al., 2007; Taylor et al., 1999; Telama et al., 2005).

Na motivy, úroveň a směřování sportovně pohybových aktivit člověka různou měrou a v různých kontextech působí komplex sociálních, kulturních a environmentálních faktorů, včetně vnitřně ukotvených pocitů sebehodnocení, sebevědomí a inspirace (Lee et al., 2010). Důvěra dítěte ve vlastní schopnost úspěšně se realizovat ve sportu závisí na řadě každodenních zkušeností: v rodinném prostředí, ve škole, během chvil strávených s vrstevníky či nověji je uznáván i vliv sportu sledovaného prostřednictvím médií jako nejpopulárnější formy masové kultury. V případě, že rodiče svými výchovnými metodami akcentují hodnotu výkonu ukotveného v učení, radosti z výsledků a cílení k zvládnání úkolů a vítězství, pak je větší pravděpodobnost inklinování dítěte ke sportovně pohybovým aktivitám, které samotnou svojí povahou asociují vytrvalost, výkon, vítězství. Rodiče působící na dítě zdůrazňováním nezbytnosti zvládat úkoly a „výzvy“, vytvářejí úrodné motivační pole pro sportovní aktivity dítěte.

Výše citovaný výzkum amerických školáků potvrdil, že úroveň pohybových aktivit je zvyšována prostředím akcentujícím aktivitu, víru ve vlastní schopnosti a zaměřenost na naplňování osobních cílů a výzev. Právě zde lze nalézt nezastupitelnou a primární roli rodičů a jejich výchovných metod. Význam rodičů pro vštěpování hodnot, utvářejících v dětech schopnost zvládnání úkolů a povinností, je pro pevné vnitřní ukotvení pozitivních postojů ke sportovně pohybovým aktivitám zcela zásadní. V této souvislosti se ve druhé polovině minulé dekády objevuje koncept „*systému správně fungující rodiny*“ (well-functioning family system) ve smyslu efektivní transformace světa hodnot a zásad do myšlení, jednání a chování dítěte (Ornelas et al., 2007, s. 8).

Dříve se pro tento formát pozitivně hodnoceného systému fungování rodiny používal i pojem *aktivizující rodina* (energized family), „umožňující účinné vštěpování

hodnoty zdraví členům rodiny“ (Pratt, 1976, s. 3). Jde tedy o pozitivní působení a posilování významu pravidelného sportování jako cesty k utužování zdraví a pocitů osobní pohody, dnes obecně nazývané *wellbeing*.

Rodiče, kteří jsou základem „chápací“ či „podporující“ rodiny, bývají zpravidla pro děti symbolem pomocné ruky, laskavosti a vřelých vztahů. Vytvářejí klima, které umožňuje osvojování si nových dovedností a hodnotových vzorů při zachování individuální autonomie dítěte. Není od věci připomenout, že od konce minulého století zaznívají v odborné literatuře hlasy, upozorňující na negativní kombinaci silně „podpurné“ rodiny, jež nepodněcuje potomky dostatečně ke zvládnutí „výzev“, a to v kontextu pasivních forem trávení volného času: sledování televize a videoher (Anderson et al., 1998). Naopak rodiny, v nichž oba rodiče vědomě posilují soudržnost a stabilitu, ve srovnání s destabilizovanými či špatně fungujícími rodinami více podporují sportování dětí (Soubhi et al., 2004).

Cílem nověji realizovaných výzkumných šetření v námi diskutované oblasti je mapování vztahů mezi stylem rodičovské výchovy, charakterem komunikace rodičů s dětmi a mírou motivace ke sportovně pohybovým aktivitám, cílícím k upevnění fyzické kondice. Hypoteticky se zpravidla předpokládá přímá korelace častějších a intenzivnějších sportovně pohybových aktivit dětí v rodinách, které v rámci výchovy podporují aktivní přístup dětí k plnění povinností a zdolávání výzev, napomáhajících všestrannému rozvoji osobnosti: Předpokládá se lepší úroveň fyzické kondice, vyšší úroveň pohybových dovedností a zvýšená schopnost zdolávat úkoly nad rámec běžných povinností. Za vhodný věk dětských respondentů v této oblasti výzkumu vztahů rodiče – dítě je správně považována věková kohorta vrcholícího dětství 9–12 let, kdy rodiče mají stále ještě silný vliv na utváření hodnotového světa dítěte a chování rodičů i v oblasti sportování je pro dítě silně motivující. Rodiče jsou tedy do období rané adolescence výrazným názorovým vůdcem, tedy „opinion leadrem“. Poté, ve věku 13–14 let, zpravidla sílí vliv vrstevníků, učitelů, trenérů a v neposlední řadě i masových médií (Sallis et al., 1999; Welk et al., 2003).

V souladu s těmito předpoklady již zmiňovaný výzkum amerických dětí ve věku 9–12 let potvrdil, že rodičovská podpora a mezigenerační komunikace je významným stimulem nejen pro celoživotní sportování, ale navíc v širším výchovně socializačním kontextu přispívá k rozvoji aktivního přístupu k životu, jeho výzvam, povinnostem a zodpovědnému přístupu ke *zdraví* (Ross et al., 2015).

Jiný americký výzkum dětí ve věku 9–12 let se zaměřil na dopad rodičovských výchovných stylů a kvality rodičovské komunikace na sportovně pohybovou motivaci dětí. Dotazníkovou metodou mladí respondenti hodnotili rodičovský výchovný styl, formy komunikace s rodiči, vyjadřovali se k hodnotám, jež uznávají, a ke svým osobním sportovně pohybovým kompetencím (Kimiecik & Horn, 2012). Přitom se potvrdil vysoce stimulativní dopad rodičovských výchovných stylů na všestranný rozvoj dítěte. *Podporující autoritativní a chápací rodičovský styl* (high challenging parenting style) vykázal podpurný pozitivní vliv na možnosti rozvoje pohybových kompetencí dítěte i na vytváření příznivějších podmínek pro samostatný aktivní

přístup k řešení nastalých každodenních situací (Kimiecik & Horn, 2012, s. 10–18). V souvislosti se zkoumáním stylů rodičovské výchovy a jejich působení na motivaci dětí ke sportovně pohybovým aktivitám se ve zvýšené míře ukazuje význam dvou dimenzí: na jedné straně vroucnosti, laskavosti a srdečnosti a na druhé straně schopnosti cíleně, systematicky, účinně a přiměřeně orientovat, regulovat či přímo zejména osobním příkladem motivovat dítě k pravidelnému pohybu. To je navíc umocněno důrazem na *správné a pravidelné stravování*. Stejný zdroj na základě dlouhodobého studia této problematiky dochází k závěru, že v rodinách s pevným řádem a respektem k nastaveným pravidlům je vyšší pravděpodobnost, že budou děti vnitřně motivovány k aktivitám zaměřeným na dlouhodobý cíl a výkon, tedy i na systematické pěstování sportovně pohybových aktivit (Kimiecik & Horn, 2012).

Zajímavá zjištění nabízejí i některé odborné publikace, zabývající se motivačními zdroji, které britské děti a mládež podněcují k *výkonnostnímu sportu* (Baxter-Jones & Maffulli, 2003). Výzkum, jehož se účastnilo 282 talentovaných výkonnostních fotbalových hráčů, plavců, gymnastů a tenistů ve věku mezi 8 a 17 lety, zjišťoval, kdo především inicioval zájem respondentů o aktivní sportování a kdo je nejsilnější hybnou silou a podporovatelem jejich systematického tréninku. Zajímavé údaje přinesly zejména výsledky týkající se významu a role rodičů při volbě a uvádění dítěte do konkrétního sportu. Zde byli největší autoritou rodiče plavců (v 70 % případů), naopak nejmenší vliv na výběr sportu dítěte byl zjištěn u rodičů gymnastů (42 %). Nepochybně není bez významu ani charakter obou sportů: první jmenovaný lze praktikovat již od útlého věku spolu s rodiči, zatímco druhý sport předpokládá spíše odborné trenérské vedení, vymykající se přímému motivačnímu vlivu rodičů. Shodně však v obou těchto sportech vyvíjejí rodiče nejnižší tlak na důležitost výkonnostně zaměřeného tréninku (5–6 %). U fotbalistů uvedlo 47 % dotazovaných, že si svůj sport vybrali sami, a z 65 % respondentů bylo toto jejich vlastní rozhodnutí podporované v případě intenzivního tréninku primárně trenéry. Hráči tenisu deklarují vnitřní hráčskou motivaci při volbě sportu z 27 %, zatímco rodičovské podněty k systematickému tenisovému tréninku se objevily více než dvakrát častěji (57 %). Celkem se pro orientaci na intenzivní výkonnostní sport s tvrdou tréninkovou přípravou rozhodlo z vlastní iniciativy 25 % všech dotazovaných sportujících (Baxter-Jones & Maffulli, 2003). Potvrzuje se tedy rozhodující význam rodičů a jejich vlivu na motivaci potomků ke sportu a jeho jednotlivým druhům a úrovním; u výkonnostního vrcholového sportu se pak častěji sportující motivují sami a také na ně motivačně působí ve větší míře jejich trenéři. Stále však platí, že rozhodnutí a motivaci mládeže věnovat se výkonnostnímu vrcholovému sportu primárně ovlivňují rodiče a teprve s věkem dětí postupně sílí vliv trenérů, koučů a nabývá na významu i možnost trénovat ve špičkových sportovních zařízeních. Uvedený výzkum navíc potvrzuje obecně známou skutečnost, že talentovaní mladí lidé ze sociálně slabších vrstev mají sníženou možnost sportovat na vrcholové či výkonnostní úrovni, což platí především pro finančně a organizačně náročné sporty jako tenis.

Jiný výzkum, zaměřující se na motivační působení kanadských rodičů na dívky, potvrdil výrazný pozitivní vliv *autonomního výchovného stylu*, který pomocí vstřícné komunikace napomáhá rodičům v upevnování potřeby sportovně pohybových aktivit jejich dítěte (Holt et al., 2009). Rodiče, kteří dostatečně nerespektují názory, pocity a povahu svého dítěte, naopak ve sportu silnou motivační autoritou nejsou. Uvedený výzkum tento závěr potvrdil zejména v případech, kdy se výchovné styly otců a matek výrazněji liší nebo když jsou rodiče v různých situacích nekonzistentní. Šetření ukázalo, že ve vztahu rodičů a dětí v souvislosti se sportováním dochází k tzv. zpětné socializaci, tedy k reciprocitě vlivu vychovávajícího a vychovávaného. Uvedená studie znovu dokládá rozhodující význam rodičovské autority v utváření pozitivního vztahu ke sportovním aktivitám, radosti z pohybu, potřebě her. Tato role rodičů je plněji realizována, pokud v rodině panují vřelé vztahy a rodiče jsou schopni vcítit se do dětských tužeb, přání, obav a frustrací. Upevnování pozitivního vztahu dětí k aktivnímu sportu je usnadňováno platformou organizovaného sportu, jež dává mladým lidem možnost rozvíjet nové pohybové dovednosti, silové schopnosti a pohybovou koordinaci, pěstovat princip týmové spolupráce a na základě toho budovat zdravé sebevědomí, plnit si individuální sny, naučit se přijímat porážky, respektovat autority (trenéry, kouče, rozhodčí) a pochopit skutečný obsah hrdosti. Stát se rodičem úspěšného mladého sportovce je jistě nelehký úkol, jenž vyžaduje mimořádné rodičovské kvality. Patří k nim bezesporu schopnost přiměřeně zvládat vlnu pozitivních emocí v případě sportovních úspěchů dítěte, stejně jako pocity zklamání, prázdnoty a skepse v situaci, kdy se dítěti nedaří. Bezbřehá podpora dítěte v jeho směřování ke sportovnímu úspěchu může vytvářet zárodky sobectví a chamtivosti: ty „nejlepší“ úmysly rodičů se mohou projevit i emočním nezvládnutím neúspěchu dítěte nejen ve sportovním prostředí. I zde máme co do činnosti s nepřiměřenou citovou angažovaností rodičů, očekávajících za svoji časovou, organizační a finanční „investici“ konkrétní výsledky a z nich plynoucí benefity, což se projevuje i soutěžením s rodiči soupeřících dětí, jejichž neúspěch může otevírat cestu ke sportovní slávě vlastního dítěte.

Počátkem naší dekády se pozornost badatelů obracela i na téma související s vnímáním stylu rodičovské výchovy širším okolím, tedy téma, které naši ústřední problematiku nahlíží perspektivou rodičů, podporujících sportování dětí ve veřejném prostoru, jako jsou veřejnosti přístupná hřiště, parky, bazény či cyklistické stezky. Přitom jsou tito rodiče již jen proto, že se se svými dětmi věnují sportovně pohybovým aktivitám na veřejných místech, považováni za nositele obecně pozitivně vnímaných výchovných metod (Trussell & Shaw, 2012). Tím se nejen vytváří image žádoucího rodičovského výchovného stylu, ale i prostor k tomu, aby ho mohli převzít i další rodiče, kteří teprve nyní začínají dostatečně chápat, oceňovat a praktikovat podporu pohybových aktivit svého dítěte, smysluplného využívání volného času a čínorodého přístupu k životu.

Asi nejpraktičtější, nejpoučenější a nejsrozumitelnější doporučení týkající se motivačního významu rodičovských výchovných stylů v oblasti sportovně pohybových

aktivit nabízí mezinárodně uznávaný americký konzultant v oboru vrcholového sportu *Adam Wright* na svých internetových stránkách *Dradamwright.com*. Připomíná, že vedle rostoucí popularity rekreačního sportu včetně sportování na veřejných místech se na druhé straně rozšiřuje vrstva rodičů, akcentující ve výchově dítěte výkonnostní vrcholový sport jako cílovou kulturně motivační sféru. V tomto kontextu upozorňuje Wright na „temnou stránku“ organizovaného výkonnostního sportu, kterou spatřuje ve finančně motivované snaze sportovních organizací získat rodiče pro nákladný trénink mladých lidí bez dostatečného a všestranně ukotveného ohledu na výchovné, socializační či zdravotní důsledky pro mladého člověka či rodinný rozpočet (*Dradamwright.com*). Jako poučený sportovní konzultant, vybavený nejnovějšími výzkumnými poznatky z oblasti sportu americké mládeže, upozorňuje Wright na skutečnost, že 70 % mladých Američanů končí s výkonnostním sportem před třináctým rokem věku. Na otázku, proč tomu tak je, odpovídá: Ztráta radosti z organizovaného sportu, zaměřeného jednostranně na výkon a vítězství a potlačování iniciačního motivu radosti ze hry, z pohybu („having fun“). I tato skutečnost je důvodem pro negativní postoj k rané sportovní specializaci, která je pro pubescenty překážkou radostného, spontánního, dospělými neřízeného sportování pro radost a všestranný osobnostní rozvoj. Zkušený praktik z oblasti sportu mládeže varuje v této souvislosti před rodičovskými otázkami, pátrajícími po pokrocích dítěte na tréninku. Ty mohou dítě spíše zneklidňovat a demotivovat. Takové otázky je třeba v případě „potřeby“ adresovat spíše trenérům a koučům. Stejně problematické může být starostlivé porovnávání výkonů dítěte s ostatními sportujícími vrstevníky, zatímco diskuze o tom, co trénink dítěti dal, co se při něm naučilo nového, může naopak významně přispět k budování návyků systematickosti a cílevědomosti jako životních hodnot. Pěstování celoživotně pozitivního vztahu k aktivnímu sportování přináší pro všestranný vývoj mladého člověka více než předčasná sportovní specializace, cílená na výkon, vítězství, odměnu. K takovému výchovnému modelu se nejvíce blíží ti z rodičů, kteří fungují jako pozitivní sportovní model právě tím, že s dítětem aktivně sdílejí rozmanitost sportovních aktivit a zážitků.

I v českém odborném prostředí je stále naléhavěji pocíťována potřeba proniknout hlouběji do specifické oblasti vlivu rodičů na sportovně pohybové aktivity dítěte. V tomto kontextu se také na Fakultě sportovních studií Masarykovy univerzity v Brně připravuje výzkum *Participace dětí a mládeže (ČR) ve sportu na pozadí rodinného prostředí v měnícím se společenském kontextu*. Jeho cílem je zjištění vztahů mezi typem rodičovské výchovy a motivací dítěte ke sportu. Na půdě organizovaného sportu mládeže je výzkumný zájem zaměřen i na pozici a výchovný význam trenérů a organizátorů sportovních akcí pro mládež, konkrétně na zkoumání vzájemných vztahů v prostředí fotbalu, atletiky a badmintonu. Výzkum se zaměří na zodpovězení těchto klíčových výzkumných otázek:

1. Jaké výchovné styly rodiče sportovců uplatňují?
2. Jak rodičovský výchovný styl ovlivňuje motivaci a tíhnutí dítěte ke sportu?

3. Jakým způsobem a do jaké míry působí trenér v organizovaných formách sportu mládeže?
4. Jaké jsou vztahy rodičů a trenérů na půdě organizovaných forem sportu mládeže?
5. Do jaké míry se ve vztahu dětí k volnočasovému a výkonnostnímu sportu uplatňuje mezigenerační přenos?
6. Jak rodičovské výchovné styly ovlivňují pasivní trávení volného času dítěte (zejména času, který dítě stráví u počítače)?

Výzkum vychází ze základní hypotézy, že ze všech rodičovských výchovných stylů působí na rozvoj pohybových kompetencí dítěte, ale i zodpovědného a aktivního přístupu k životu v největší míře autoritativní výchovný styl.

18 Co společnost očekává od řízení sportu?

V našem kulturním prostředí na sebe působí dvě skupiny faktorů, ovlivňujících vývojové tendence sportovně pohybových aktivit v kontextu změn životního stylu naší populace. První skupina reflektuje *změny sociální struktury*, především nově se formující *střední třídy* (širší dopady nově se vyvíjející ekonomické situace, tendence ve vzdělávacím systému, růst životní úrovně, vývoj zaměstnanosti, změny v povaze práce atp.); druhá skupina faktorů reaguje především na *kulturní změny* (převládající étos hodnotového systému, vzory chování, mezilidské vztahy, sociální kontrola, veřejné mínění, kulturní tlaky, silný vliv masových médií atp.). Vzájemné vztahy mezi sportem a společností jsou zpravidla dobře pozorovatelné v medializovaných televizních sportovních událostech. V tomto kontextu čelíme šíření *pasivního konzumerismu sportu* jako důležité součásti masové kultury: lidé (společnost) očekávají od sportu vrcholný výkon, vzrušující podívanou, kompenzující monotónní běh každodennosti. Navíc za určitých okolností nacházejí ve vrcholovém sportu osvěžující zdroj patriotismu a utvářejí si dále i sportovní mediální ikony a hrdiny jako objekt masového obdivu zejména za situace jejich obecné absence ve společnosti (zejména v politice).

Sedavý způsob života zásadně vytěsňuje přirozené pohybové aktivity ze života lidí za situace, kdy naopak narůstá význam aktivního způsobu života. Lidé, kteří cítí *osobní zodpovědnost* za svůj fyzický a psychický stav, spatřují zpravidla ve sportovně pohybových aktivitách důležitý zdroj osobní harmonie, vede je to k většímu respektu k okolí a v neposlední řadě i k posilování vlastní sebeúcty. Obecný rámec diskuzí na téma vzájemných vztahů sportu a společnosti přináší vládním institucím úkol hledat ve sportu zdroj reálných příležitostí aktivního sportování pro všechny sociální a demografické skupiny obyvatelstva. Na významu nabývá zejména potřeba uvést v život programy sportovně pohybových aktivit pro seniory, tělesně a duševně handicapované, sociálně znevýhodněné. Tělesná výchova ve školách může být efektivní a prospěšná, pokud bude založena ne na měřitelném výkonu, ale na utváření pozitivního vztahu k pohybovým aktivitám. Ty by měly přesahovat rámec školy a směřovat k celoživotnímu pohybu jako nedílné součásti všestranně aktivně žijícího jedince. Trvalé úsilí o zvrácení všeobecného trendu sedavého způsobu života a rostoucí obezity obyvatelstva pak nepochybně předpokládá i dostatek politické vůle a relevantní koncepční vládní politiku, podporující aktivní způsob života. Právě zde se otevírají nové horizonty rozvoje *občanské společnosti*; masová média zase čeká zvýšená zodpovědnost za propagaci zdravého, aktivního životního stylu. Součástí diskuze o fenoménu sportovně pohybových aktivit by měly být i úvahy o nutné změně životního stylu, důraz na smysluplnou náplň volnočasových aktivit, docenění *významu zdravotní prevence*. Svět sportu a aréna pohybových

aktivit se proto musí stát životadárnou platformou pro co největší počet obyvatel: již dnes jsme svědky rostoucí popularity nových sportovních disciplín a her, přístupných lidem bez rozdílu věku, pohlaví a pohybových a fyzických kompetencí.

V této souvislosti očekáváme, že pozitivní socializační význam sportovně pohybových aktivit bude stále sílit a bude nutné reagovat především na následující fenomény:

- Růst podílu seniorů ve společnosti, a tím i ekonomického a humanistického významu *zdravotně preventivních opatření*. Zde se opakovaně připomíná nutnost podpory chůze a cyklistiky jako aktivní formy dopravy (Sekot, 2015).
- Růst pozornosti k fenoménu *postoje ke sportovně pohybovým aktivitám* podle věku, vzdělání, ekonomického postavení, kulturní úrovně či místa bydliště. Zde narážíme na „argumenty“ o nemožnosti pravidelného osvěžujícího provozování sportovně pohybových aktivit: příliš mnoho práce a povinností, nedostatek financí, absence vhodných sportovišť či zdravotní stav. Přitom však zpravidla nečelíme ničemu prostšímu než lidské pohodlnosti a *lenosti*. Právě zde leží velmi nesnadný úkol přesvědčit lidi o vysoce pozitivní hodnotě pravidelného pohybu: stejně tak jako není snadné pochopit a „vzít za své“, že řada drobných životních radostí stojí svým hodnotovým přínosem nad mnohdy nákladnými a časově a organizačně náročnými požitky.
- České prostředí musí být připraveno i na složitou situaci *etnických minorit* se specifickými postoji nejen k pohybovým aktivitám, nýbrž i ke vzdělání, práci, společenským povinnostem, vztahům mezi pohlavími, stravovacím zvyklostem, užívání návykových látek, chápání času a dlouhodobému plánování (Sekot, 2010a). Zejména v případě romské minority je problémem chybějící respekt k pravidlům a nechuť k pravidelnému pohybu jako formě všestranného osobního rozvoje; romští školáci se zpravidla neúčastní extrakurikulárních pohybových aktivit (Hastrmanová & Houdek, 2007).
- *Tělesná výchova ve školách* se v kontextu překovávání negativních důsledků sedavé konzumní společnosti musí více zaměřit na přípravu dětí a mládeže na celoživotní účast na sportovně pohybových aktivitách typu turistika, kondiční rekreační sport, aktivní formy dopravy a na propagaci zdraví podporujících stravovacích zvyklostí. Tímto způsobem může být naplňován imperativ humanistického poslání tělesné výchovy jako „výchovy člověka k péči a osobní zodpovědnosti za své tělo“.
- *Sociální a materiální* synergické prostředí, vytvářející předpoklady pro sportovně pohybové aktivity, předpokládá koncepční, systematické budování sportovních zařízení, parků, hřišť, zelených ploch, sportovních klubů, plaveckých bazénů, cyklotras, in-line stezek, aby co největší počet lidí mohl pravidelně, nenákladně, bezpečně provozovat *volnočasový kondiční sport*.
- Koncept sportovně pohybových aktivit je mnohodomenzionální fenomén, v jehož rámci bychom měli rozvíjet zejména *zdravý, aktivní životní styl*. Přitom jsme si vědomi, že aktivní přístup k životu přináší zpravidla i aktivní pohyb,

zatímco pohodlná „odevzdanost osudu“ generuje spíše pohybovou pasivitu a sedavý způsob života. Čeká nás tedy složitá cesta hledání a nalézání vztahů a následně i podmínek pro utváření aktivního přístupu k životu v dimenzích sociálního statusu, profesionální pozice, finanční situace, majetku, místa bydliště či rodinného stavu. Ti bohatší mají nepochybně větší prostor pro volbu životního stylu, a tedy i pro pravidelné sportování. Člověk bez finančních zdrojů má zpravidla možnosti sportování omezené: tím spíše, že bývá ve svých osobních postojích a životním směřování spíše pasivní. Přitom ale platí, že rozhodnutí o přijetí aktivního přístupu k životu je primárně *osobní volbou*. Můžeme tedy shrnout: Zdravý životní styl je utvářen osobním chováním a jednáním, ovlivňovaným přirozeně možnostmi a mezemi daného sociálního prostředí. A právě proto je nanejvýš žádoucí vytvářet lidem co nejpříznivější podmínky pro rekreační sportování tak, a to pokud možno pro všechny a všude, aby lidé nebyli v tomto ohledu tolik limitováni svými finančními možnostmi.

- Fenomén pohybových aktivit úzce souvisí i s postupující *urbanizací sportovních zařízení*. Plánování a budování sportovních zařízení by jako vysoce strategická záležitost veřejné správy mělo cílit k co nejefektivnějšímu využití takových zařízení pro masový rozvoj sportu a navždy zatratit velkášské (a neefektivní) nákladné projekty typu „multifunkční“ Sazka Aréna. V této souvislosti nesporně vítáme rostoucí badatelský zájem o problematiku vlivu urbanizovaného prostředí na motivaci českých adolescentů ke sportu (Rubáš et al., 2019). Na jedno však nesmíme zapomenout: k nejkritičtějším faktorům možností a mezi podpory rekreačních sportovně pohybových aktivit trvale patří *sedavý způsob života* a v neposlední řadě vlastní lenost a pasivita, přinášející bezbřehý seznam „důvodů“ nemožnosti pravidelného fyzického pohybu. Naší povinností i přesto nadále zůstává přiblížit obecně vysoký kredit sportu v naší společnosti rostoucí potřebě pravidelného masového sportování.
- Zvýšenou pozornost je třeba v této souvislosti věnovat věkové kategorii *děti a mládeže*, neboť v dětství a dospívání se nejpřirozenějším a „hravým“ způsobem utvářejí motivační základy pro pravidelnou, celoživotní sportovně pohybovou aktivitu, a to v kulturním prostředí protisměrně působící sedavé společnosti. Podněty k radostně prožívanému pohybu může v naší společnosti generovat nejen školství, ale lze rozšiřovat i „nizkoprahovou“ nabídku her a sportování v parcích, na hřištích, v atletických a plaveckých halách, na cyklostezkách či turistických trasách.

Sociálně kulturní, ekonomická, demografická, zdravotní a v budoucím horizontu nesporně i etnická struktura společnosti bude hrát důležitou roli v dalším směřování sportu. Pro řízení této nedílné součásti dané společnosti je nutné pružně a s ohledem na celospolečenský prospěch reagovat na přicházející společenské impulzy a vytvářet metody a cesty, jež povedou k podpoře aktivního životního stylu obyvatel a ke *smysluplnému trávení volného času*.

Summary

Parents and their Children's Sports

This monograph addresses the broader context of the phenomenon of exercise and sports activities in contemporary sedentary society, in which the determined education of children by their parents to adopt an active approach to life is becoming increasingly important, and regular exercise forms an integral part of it. The issue of parenting styles is relevant, since whether the style adopted is authoritarian, authoritative, liberal or neglectful, it has influence on children's and young people's motivations for doing sport. This takes place within the concurrent process involving socialisation factors; thus updating the sociological contexts of young people's relationships with sport, in particular the context of motivation for sports activities outside the family framework, in an organised sporting environment. Hence a new, socially and culturally conditioned relationship is created between the child, the parents and the trainer, which – in a consumer society climate and its adoration of elite sportspeople – brings possible clashes of motivations, experiences and directions of the actors involved in this triangle. This focuses our attention on both the issue of parental responsibility and the growing educational and socialising importance of the trainer. In a synergic process, linked issues emerge that are connected with the importance of age and motivation for the purposeful guidance of the child towards sports, where the influence of the parents is absolutely essential and irreplaceable, and strong also in these cases where parents influence their children by undertaking regular joint sports activities with them. This is shown in the book's empirical findings about parental approaches to children's and young people's sports.

Sport is inescapably linked with the culture of society. It is thus an expression of specific notions, ideas, values and perspectives, through which people assume their positions in the world, seek their place in it, explain its workings to themselves and measure the importance of the things around them. They consider what is and what is not right and natural; what is advantageous and disadvantageous; what can bring a material profit and what 'merely' brings joy from healthy exercise. In itself, sport is usually not the cause of particular changes in character, attitudes or behaviour. It is always involved in a coaction with the influences exerted by the specifics of the given social and cultural environment, in the broader context of socialisation and education processes.

The topic of *parental education* and authority for the *motivation*, intensity, level, direction and, last but certainly not least, *adherence* of children to sporting and physical activities is certainly directly or indirectly linked with the cultural and social

climate. Thus we face in our society the issue of substantial cultural change that generates fundamental shifts in the sphere of value orientations of socially and economically differentiated groups, layers or classes of the population. This change is substantially stimulated by the culturally revolutionary phenomenon of a *consumer society*, reflecting the essence and the ethos of its modern or post-modern characteristics, accompanied by a number of ambiguous or crisis-generating processes, exposing masses of people to transformations in individual consumption, the existence of mass culture and a growing tendency to consumerism and economic egocentrism. Viewed through the prism of the situation and developmental trends in sporting and physical activities, one of the most serious indirect consequences of consumerism for both the individual and society is a process that has been described with a global perspective as *sedentarism*. It is a phenomenon concurrent with a technologically advanced, consumer and materially rich society, where the need for physical exertion gradually disappears and so does, subsequently, the level of regular physical activity in the everyday lives of masses of people. Thus we speak of *sedentary society*, in which in consequence of the dynamic development of technology in all areas of social life the traditional demands placed on people in terms of physical exertion decrease, particularly in three areas that concern practically everyone: in the majority of employments, that is in the field of *work*, in the *home* and in the *individual forms of transport*. Instead of physically strenuous activities, most people in our cultural sphere today are placed, especially at work and in individual transport, in sedentary activities, which are characteristic of a sedentary consumer society. In this and other contexts, the issue of *insufficiency of physical activity* is thus grounded in the elementary question: Why is physical activity important? The answer is clear and fundamental: Because humans are genetically programmed for physical activity and a sedentary way of life is detrimental to them, being an unnatural form of physical passivity and accelerating the progress of civilisational diseases such as heart attacks, diabetes and high blood pressure.

This creates a situation where regular healthy physical and mental development, supporting regular physical activity, becomes a matter of individual choice, personal will and perceptiveness towards the socialising and educational influences of the environment. This updates in a specific way the educational role of the family and parents as the primary opinion leaders, who are able powerfully to form and influence the values of their children and thus to contribute to the relations they create for themselves towards physical activities, which in our cultural sphere largely take the form of sports, in activities often undertaken outdoors, in participation in sporting games and leisure-time activities linked with physical exertion and movement.

If we study the process of how an individual's values are formed, then in our culture in particular two highly stimulating processes are acting together on children and young people. *Socialisation* is a life-long, all-pervading and spontaneous process by which individuals or groups adjust themselves to the world around them,

adopting its fundamental values, norms, rules, habits, customs and cultural patterns in everyday life, especially in contact with other individuals and groups. Unlike socialisation, *education* is a purposeful action on an individual by parents, the wider family, teachers, educators, trainers and institutions and organisation, with the aim of influencing the development of the individual and their personality.

Family plays a key and decisive role in the purposeful upbringing of children. In line with their cultural, educational, economic and social level, parents influence their children, and theory distinguishes four parenting styles. A parenting style here means a theoretical construct reflecting the fundamental and characteristic strategies and methods used by parents primarily to form the lives of their children. The quality and importance of these educational activities are usually amplified by the amount of time parents spend with their children. This is particularly so when at least one of the parents shares leisure-time activities with their child, thus persuasively demonstrating to them their interest in and care for them. A parenting style is thus an expression of a *special behaviour of parents towards children*, which reflects the broader conception and strategy of parental educational practices. Diana Baumrind was the pioneer in conceiving a typology of parenting styles. Her research has established a basic three-step model of parenting styles (authoritative, authoritarian and permissive), which was then developed further by other scholars, usually into four-step models. Baumrind's research was informed by two bipolar fundamental constituents – responsiveness vs non-responsiveness and demandingness vs non-demandingness – that generate the forms of parenting styles. Current theoretical models of parenting styles tend to distinguish four of them: authoritarian, authoritative, liberal (or permissive) and neglectful.

Authoritarian: Parents emphasise unconditional obedience and discipline, and this is enforced by punishment. They pursue the principle that the child needs to be overseen, not heard out or even have their worries and problems empathetically shared. Authoritarian parents prefer the use of punishment over the child's inner adoption of discipline, and fail to appreciate the irreplaceability of the feedback between their decision-making and their child's feelings and opinions.

Authoritative: Positive relations between parents and the child are created, and binding precepts and rules that cannot be overstepped are asserted. There is an emphasis on creating positive values and an active approach to life. Parents always take care to create a positive, friendly relationship with their child; they not only emphasise the necessity of respect for rules and order, but also consider the child's inner life and derive their parental authority in part from respecting the opinions, feelings and needs of the child. They seek to prevent problems in upbringing rather than dealing with them in an authoritarian manner. Where parents are consistently demanding yet perceptive of the child's values, a beneficial form of cultivating the child is gradually created, giving the child in later life a greater chance of being a successful, well-received, magnanimous and competent independent individual, one able adequately to determine and co-create their active life path. Generally speaking,

this parenting style is considered the *optimal* way to bring up responsible adults who freely express their opinions and actively approach the challenges and obligations of life.

Liberal: This style is based on not enforcing respect for the code of family life and the rules of desirable behaviour and actions, in line with the principle ‘children are just children, let them have freedom’. Although the rules that have been established may often be strict, they are not always consistently enforced and respected. Coercion is only used in extreme cases of truly serious problems. A liberal, permissive style of parenting that is not based on giving orders is characterised by a low expectation threshold as far as the following are concerned: the child’s behaviour and aspirations, the satisfaction of their basic needs and creation of life-long stabilising values. As such, this parenting style does not lead systematically to an inner awareness of correct behaviour. The adequate parental role slips into that of ‘friendship’ or ‘camaraderie’, lacking the vital function of natural authority and ‘opinion leadership’, remote from fixed, irreplaceable rules, rewards and punishments. However, under certain circumstances this can open the way for an independent - or perhaps self-sufficient - development of the child in adulthood.

Neglectful: Under this style, parents entirely fail to inculcate in their child the fundamental positive values of life, disregarding not just their needs and interests, but also education and professional training, ignoring the rules of healthy eating habits and an active life style. Parents show no interest in their child’s school duties and do not consider it necessary to be informed about where or with whom their child spends their leisure time. The child lacks sufficient adequate counsels, impulses and *stimuli* to create the preconditions for a meaningful and responsible life in adulthood; lack of parental interest frequently also affects the areas of nourishment and hygiene habits. Often there is a significant gap between the parents’ interest in their child and the energy needed to satisfy their needs, often including their fundamental needs.

Naturally, in many actual cases there is an overlap between these academically constructed categories, or their boundaries become blurred. Evidently, however, one thing is true: the building and maintaining of a *positive* relationship with the child and the stabilising of a natural and healthy *parental authority* demonstrates most clearly a correct and positively directed parenting style, and is of cardinal importance for the bringing up of children.

It is important to note that in the creation of parenting styles factors such as the child’s temperament and medical condition and especially the cultural level of the parents often play crucial roles. Parents who provide adequate care to their children lead them to healthy dietary habits, emphasise the importance of personal responsibility for health, while allowing for an adequate measure of independence and decision making, create good conditions for the establishment of life-long social competencies and an active approach to life. This form of *positive parenting style* is also beneficial for the ability to maintain solid interpersonal relationships.

Leisure time is an important platform for a wide spectrum of activities that importantly affect people's lives, the maturing of their values and their physical development. It is therefore also irreplaceable, providing a unique basis for the creation of feelings of life satisfaction and personal welfare, for the cultivation of a healthy and actively thinking and acting personality. For children and young people, this may on the one hand mean increasing consumption of their leisure time 'permanently connected' to electronic media; but on the other it opens the options for active leisure, especially via sports and other physical activities; cultivating the ability consistently and systematically to maintain good health and peak physical and mental condition.

Beyond its fundamental educational functions, aimed at purposeful influence over the child's values, the family is usually also intimately linked with the process of *socialisation*, that is the adjustment of a person to the habits, customs and norms of the surrounding world, the given cultural environment. As a rule, parents seek within their own norms and values for their child to become an independent, sovereign adult. The participation of children and young people in sports activities is generally influenced by the availability of opportunities, support given by family members, friends, opinion leaders and role models, the closest community and finally also the perceptiveness of the potential child participant in sports activities.

The study of the broader frames of socialisation, education and leisure time focuses on its two forms: organised leisure and non-organised leisure. Participation in organised activities is generally seen as a factor in the development of an individual's strong traits in the sense of their healthy maturing towards the 'ideal adulthood'; while socially-focused activities taking place out of the sight of adults are, by contrast, seen as a context for potential multidimensional involvement in risky or delinquent behaviour. Multiple involvements in *organised forms of leisure* potentially increase the educational and socialisation effect that contribute to comprehensive personal development. These effects are made stronger still by the *breadth* of the wide spectrum of organised leisure activities (for example, a combination of sport with an interest in artistic activities), their *intensity* (for example, time spent in sports training), *internally grounded interest* (for example, looking forward to training time or a family cycle trip at the weekend) and *duration* (for example, persistence in football or athletic training). Thanks to parental authority, such efforts stand the greatest chance of initiating and developing children's leisure time activities, their focus, intensity and aspirational expectations. With age, the participation of adolescents in organised leisure time under adult supervision gradually decreases, as, for example, intensive training in competitive sports might become remote from the original desire for victory and performance. Furthermore, other options for self-actualisation are open to young people, especially in the field of professional training. However, young people usually carry the valuable assets of activeness, respect for authority, purposefulness, life-long friendly relationships and collective cooperation from the arena of organised leisure activities into their future lives. These are compatible with

the demands of the contemporary world, necessitating not just the pursuit of personal ambitions but also an ability to adjust and be flexible.

In extreme cases, permanently or largely unstructured, *non-organised leisure* tends to be typical of a non-stimulating family environment. Leisure time spent without proper supervision by, or even lack of interest from, parents may lead to often aimless after-school-hours meetings with friends and peers and directionless loafing around, producing feelings of futility, pointlessness and obliviousness. Patterns of behaviour are adopted that are in sharp contrast to the ethos and the principles of an active approach to life. Overall, active participation in organised leisure time activities under the leadership or supervision of adults can be seen as a suitable environment for the healthy personal development of adolescents in the context of extracurricular forms of socialisation and educational activities, where *forms of parental motivation* usually play a primary initiating role.

An unmistakable, and in fact irreplaceable, source of relevant information in this area of sports – that is, the uncovering and investigation of many colourful influences of parental models of behaviour in the environment of the organised sports of their children – are the trainers, coaches, teachers, managers of sports grounds and organisers of sports events for young people. Despite this fact, the voices of the trainers and young people's sports organisers are not heard loudly enough. Scholars in this field are therefore increasing their efforts to describe and understand the role of *trainers* in the context of the often colourful attitudes and behaviour of parents, which reflect parents' educational methods or styles that they apply in a promising ambitious environment, dynamically developing the potential sporting career of their child. An adequate degree of parental encouragement, to achieve a higher level of ability and performance, and the sharing of joy from participation in sports, certainly help to create harmonic educational and socialising effects. By contrast, unrealistic parental demands and expectation can be a source of stress and fear of failure, thus weakening the natural enjoyment of sports, causing children a loss of faith in their own abilities and deteriorating self-confidence. Parents do not always well understand, or are willing or able adequately to share, the sporting experiences of their children. The evaluations of participation in sports by parents on the one hand and children on the other can differ considerably, even if there are cases where the child outwardly declares motivations and objectives that are identical with the parents'. Such impulsive positions on sport can be moderated and compensated for by interactions with trainers, who with their expert insight can contribute towards adequate harmony between parents' and children's positions, especially in the field of organised sports' meaning and objectives, which can often be problematic.

Here, the optimal educational style, appropriately supporting the sporting career of the child, is that where the parents provide suitable, appropriate and effective logistical, financial and emotional support. By contrast, a sustained critical approach on the part of the parents, impatiently awaiting the fulfilment of high aspirations, tends to be counterproductive. Such an approach overestimates the value of victory,

and creates inappropriate pressures on targets being met that have been set by the parents, but which neither the children involved in sports nor their trainers have fully identified with.

Highly *negative expressions* of the parental relationship with their children's sports include, first of all, complaints about the progress and outcomes of sports training, pursued in a manner that undermines the authority of the trainers, and in many cases also the relations between parents and children. Examples include such protests – they are not necessarily rare and are often tactless – against alleged underrating of the sporting child in team nominations, or concerning the quality of the training, or even questioning the abilities of the trainers themselves, who might be accused of incompetence or unwillingness to accommodate methods conducive to an effective increase in sporting performance. The child's confidence or trust in their own ability to enter and establish themselves in the field of sports depends on a number of everyday experiences: the family environment, school, the time spent shared with peers and, more recently, the perception of sports in the media as the most popular form of mass culture. In cases where the parents in their education methods emphasise the value of performance that is grounded in learning, enjoyment of the result and directing the child towards the management of tasks and achieving victory, there is a greater likelihood of the child inclining towards sporting and physical activities, which by their very nature are associated with endurance, performance and victory.

Literatura

- Amato, P. R., & Fowler, F. (2002). Parenting practices, child adjustment, and family diversity. *Journal of Marriage and Family*, 64(3), 703–709.
- Anderson, R., Crespo, C., Bartlett, C., Cheskin, L., & Pratt, M. (1998). Relationship of physical activity and television watching with body weight and level of fatness among children. *JAMA*, 279, 938–942.
- Badura, P. (2018). *Healthy Adolescence activities in the Context of Leisure Time*. Olomouc: Palacky University.
- Badura, P. et al. (2018b). Does sports club participation contribute to physical activity among children and adolescents? A comparison across six European countries. *Journal of Public Health*, 63(6), 743–782.
- Badura, P. et al. (2018c). Can organized leisure-time activities buffer the negative outcomes of unstructured activities for adolescent health? *International Journal of Public Health*, 63(6), 743–782.
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75(1), 43–53.
- Baxter-Jones, A. D., & Maffulli, N. (2003). Parental influence on sport participation in elite young athletes. *Sports Medical Physical Fitness*, 43(2), 255.
- Bedřich, L. (2006). *Fotbal: rituální hra moderní doby*. Brno: Masarykova univerzita.
- Berger, S., & Kathleen, B. (2011). *The Developing Person Through the Life Span* (8th ed.). Worth Publishers, (1), 273–278.
- Blahutková, M. (2004). *Psychologie sportu. Kapitoly ze sportu*. Brno: Masarykova univerzita.
- Boocarro, J., Kanters, M. A., Casper, J. M., & Forrester, S. (2008). School physical education, extracurricular sports, and lifelong active living. *Journal of Teaching and Physical Education*, 27(2), 155–166.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1993). *How can one be a sportsman? Sociology in Question*. California: Sage Publications.
- Broderson, N., Steptoe, A., Boniface, D., & Wardle, J. (2007). Trends in physical activity and sedentary behaviour in adolescence: ethnic and socioeconomic differences. *British Journal of Sports Medicine*, 41, 140–144.
- Brustad, R., Babkes, M., & Smith, A. (2001). Youth in Sport: Psychological Considerations. *Psychological Quarterly*. New York: Wiley, 604–635.
- Brustad, R. J. (2003). *Parental Roles and Involvement in Youth Sports: Psychosocial Outcomes for Children. Perspectives for a New Century*, Coaches Choice Publishers. Monterey, California: University Press. 127–138.
- Campione, J., & Smetana, N. (2006). Adolescent Development in Interpersonal and Societal. *Annual Review of Psychology*, 57(1), 255–84.
- Cashmore, E. (2003). *Making Sense of Sport*. New York: Routledge.
- Coakley, J. (2001). *Sport in Societies: Issues and Controversies*. New York: McGraw Hill.
- Cockerham, W., Rutter, A., & Abel, T. (1997). Conceptualizing contemporary health lifestyles. *Sociological Quarterly*, 38, 321–342.
- Conrade, G. et al. (2011). Differential parenting styles for fathers and mothers. *Australian Journal of Psychology*, 53(1), 29–35.
- Côté, J., & Hay, J. (2001). Family Influences on Youth Sport Performance and Participation. In: *Psychological Foundations of Sport*. Boston: Allyn and Bacon Publishers, 503–519.
- Côté, J., & Hay, J. (2002). Children's involvement in sport: A developmental perspective. In: *Psychological Foundations of Sport*. Boston: Allyn and Bacon Publishers, 484–502.
- Cregan, K. (2006). *The Sociology of the Body*. London: Sage.

- Cumming, S. P., Smoll, F. L., Smith, R. E., & Grossbard, J. R. (2014). Is Winning Everything? The Relative Contributions of Motivational Climate and Won-Lost Percentage in Youth Sports. *Journal of Applied Sport Psychology*, 19, 322–336.
- Čechák, V., & Linhart, J. (1986). *Sociologie sportu*. Praha: Olympia.
- Deci, E. L., & Ryan, M. N. (1985). *Intrinsic motivation and self determination in human behaviour*. New York: Plenum.
- Defleur, M. L. et al. (1996). *Teorie masové komunikace*. Praha: Karolinum.
- De Knop, B. P. et al. (1996). *Worldwide Trends in Youth Sport*. Champaign: Human Kinetics.
- Donnelley, P., & Young, K. (1988). The construction and conformation of identity in sport subcultures. *Sociology of Sport Journal*, 5, 223–240.
- Došla, J. (1999). *Role předeterminovaných sociálních celků v procesu motivace mládeže ke sportovním činnostem*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta.
- Duda, J. L. (1996). Maximizing motivation in sport and physical education among children and adolescents: The case for greater task involvement. *Quest*, 48(3), 290–302.
- Ellis, N. et al. (2010). The importance of local knowledge within physical activity promotion. *Gymnica*, 40(30), 106.
- Fasting, K., & Knorre, N. (2005). *Ženy ve sportu v České republice*. Praha: ČOV.
- Fialová, L., Mrázek, J., & Bichovskaja, I. (1999). Hodnocení vlastní osoby a těla studenty sportu v evropském kontextu. *Česká kinantropologie*, 1, 19–27.
- Flemr, L. (2007). Urbanismus sportovních zařízení – historie a současnost. *Česká kinantropologie*, 1, 93–105.
- Fraser-Thomas, J., Côté, J., & Deakin, J. (2005). Youth Sport Programs: An Avenue to Foster Positive Youth Development. *Physical Education and Sport Pedagogy*, (2), 122–136.
- Frömel, K. (2001). Tělesná výchova a sport v systému vzdělávání a výchovy v počátku tisíciletí. *Česká kinantropologie*, 1, 39–47.
- Fukuyama, K. (1995). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. New York: Free Press.
- Gállová, T., & Jůva, V. (2018). Rozvoj neformálního vzdělávání sportovních trenérů. *Studia Sportiva*, 12(2), 122–135.
- Giddens, A. (2000). *Sociologie*. Praha: Argo.
- Gould, D., Lauer, L., Rolo, C., Jannes, C., & Pennisi, N. (2006). The Role of Parents in Tennis Success: Focus Group Interviews with Junior Coaches. *The Sport Psychologist*, (3), 176–190.
- Gould, D., Lauer, L., Rolo, S., Jannes, C., & Pennisi, N. (2008). Understanding the Role Parents Play in Tennis Success: A National Survey of Junior Tennis Coaches. *British Journal of Sports Medicine*, (1), 46–62.
- Green, M., & Houlihan, B. (2005). *Elite Sport Development*. New York: Routledge.
- Hargreaves, J. (2001). *Sporting Females (critical issues in the history and sociology of womens' sports)*. London: Routledge.
- Harwood, C. G., & Knight, C. J. (2015). Parenting in youth sport: a position paper on parenting expertise. *Psychology of Sport and Exercise*, 16(1), 24–35.
- Harwood, C. G., & Knight, C. J. (2016). Parenting in sport. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*, 5(2), 84–88.
- Hastrmanová, Š., & Houdek, L. (2007). Romské etnikum a sport: Percepce, přínosy a omezení. *Aktuální otázky sociologie sportu*. Praha: UK FTVS.
- Heinilä, A. (1982). The Totalization Process in International Sport. *Sportwissenschaft*, 12, 345–252.
- Hendl, J., & Dobrý, L. (eds.). (2011). *Zdravotní benefity pohybových aktivit. Možnosti hodnocení a ovlivnění pohybové nedostatečnosti*. Praha: Karolinum.
- Hodaň, B. (2003). *Sokolství a současnost*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Hoeger, W. K., & Hoeger, S. A. (2011). *Lifetime Physical Fitness and Wellness. A Personalised Program*. Eleventh Edition. Wadsworth: International edition, 6–7.
- Hoffmann, J. P. (2006). Extracurricular activities, athletic participation, and adolescent alcohol use. *Journal of Health and Social Behaviour*, 47(3), 275–290.
- Holt, N. L., Tamminen, K. A., Black, D. E., Mandigo, J. L., & Fox, K. R. (2009). Youth sport parenting styles and practices. *Sport Exercise Psychology*, 31(1), 37–59.

- Horn, T. S., & Horn, J. L. (2007). *Family Influences on Children's Sport and Physical Activity Participation, Behavior, and Psychosocial Responses. Handbook of Sport Psychology*, 3rd ed. New Jersey: John Wiley & Sons Publisher, Hoboken, 685–711.
- Hrčka, J. et al. (2005). Afinita školskej mládeže na športovanie a jej skúsenosti so zakázanými drogami. *Telesná výchova a šport*, XV(3–4), 5–10.
- Huizinga, J. (1950). *Homo Ludens: A Study of the Play-Element in Culture*. Boston: Beacon Press.
- Charvát, M. (1993). Tělesná výchova na jednotlivých stupních škol a její podíl na utváření životního stylu studujících VŠ. *Tělesná výchova a sport na školách všech stupňů*. Brno: PedF Masarykovy univerzity, 44–48.
- Ivaškiné, V. (2005). Attitude of future teachers of physical education to doping. In: *Sport a kvalita života*. Brno: Masarykova univerzita, 47–48.
- Jakoubková, K. (2009). Trenérství a ženy. *Studia Sportiva*, 12(2), 242–243.
- Jarvie, G. et al. (2006). Sport, Nationalism and the Scottish Parliament. *Scottish Affairs*, 27, 82–96.
- Jirásek, I. (2001). Kulturní souvislosti lidské tělesnosti. *Česká kinantropologie*, 1, 61–74.
- Jirásek, I. (2019). *Zážitková pedagogika*. Praha: Portál.
- Jones, R. L. et al. (2011). *The Sociology of Sport Coaching*. London & New York: Routledge.
- Jowett, S., & Timson-Katchis, M. (2005). Social Networks in Sport: Parental Influence on the Coach-Athlete Relationship. *The Sport Psychologist*, 19, 267–287.
- Juntumaa, B., & Elovaino, M. (2006). *Parenting Stress, Coaching and Team Satisfaction in Ice Hockey. The Changing Role of Public, Civic and Private Sectors in Sport Culture*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Jůva, V. (2018). K obecné koncepci historie trenérství. *Studia Sportiva*, 2, 237–239.
- Kanters, M. A., Boocaro, J., Casper, J. M., & Forrester, S. (2008). Guidelines for positively engaging parents in children's sports. *The Journal of Youth Sports*, 3(1), 8–11.
- Karášková, V. & Robotová, M. (2001). Jazyková kultura aneb jak mluví učitel tělesné výchovy. *Česká kinantropologie*, 1, 133–139.
- Kawachi, I. et al. (1996). A prospective study of social network in relation to total mortality and cardiovascular disease in men in the USA. *Journal of Epidemiology Community Health*, 50, 245–251.
- Kiedroňová, E. (2010). *Rozvíjej se, dítětko*. Praha: Grada Publishing.
- Kimiecik, J., & Horn, T. S. (2012). Examining the relationship between family context and children's physical activity beliefs: The role of parenting style. *Psychology of Sport and Exercise*, 13(1), 10–18. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2011.08.004>.
- Kraus, B., & Poláčková, J. (2004). *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido.
- Kraus, B. et al. (2004). *Jak žije středoškolská mládež na počátku XXI. století*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Krawczyk, Z. (2003). *Sport as a Mirror of Modern Society*. Gdaňsk: AWF.
- Krawczyk, Z. (2004). Sport in Changing Europe. *European Journal for Sport and Society*, 1(2), 89–101.
- Kreager, D. A. (2007). Unnecessary roughness? School sports, peer networks, and male adolescent violence. *American Sociological Review*, 72(6), 707–724.
- Labudová, J. et al. (2000). *Výchovná práca v telesnej výchove*. Bratislava: FTVS.
- Larson, R. W. (2000). Toward a psychology of positive youth development. *American Psychologist*, 55(1), 170–183.
- Lasovský, D. (1999). Počátky zavádění tělesné výchovy do školní výuky v českých zemích do roku 1918. *Alternativní pohybové aktivity dětí a mládeže*. Brno: PedF Masarykovy univerzity, 33–34.
- Lauer, L., Gould, D., Roman, N., & Pierce, M. (2010). Parental Behaviours that Affect Junior Tennis Player Development. *Psychology of Sport and Exercise*, (2), 70–82.
- Lee, S. M., Sallis, J. F., & Biddle, N. (2010). Active communities for youth and families: using research to create momentum for change. *Preventive Medicine*, 50 (Suppl.), 3–5.
- Leška, D. (2004). Šport: faktor socializácie osobnosti. *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitas Comeniane*, 115–125.
- Luoma, M. (2005). Clubs Need Versatile Workers. *Motion. Sport in Finland*, 1, 43.
- Maddox, J. (1997). Habit, health, and happiness. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 19, 331–346.
- Maguire, J. et al. (2002). *Sport Worlds. A Sociological perspective*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Marquez, A. I. et al. (2010). Accessibility to physical activity programmes for elderly people. *Gymnica*, 40(30), 42.

- Matějček, Z. (2004). *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada.
- Mathisen, J. A. (2002). *From Civil Religion to Folk Religion: The case of American Sport*. *Sport and Religion*. Champaign: Human Kinetics.
- McElroy, M. (2002). *A Social Analysis of Inactivity*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Medeková, H. (1997). Podiel rodiny pri orientácii na šport. In: *Športová aktivita v rodine*. Bratislava: FTVS, 95.
- Minaříková, D. (1998). Motivace k pohybové aktivitě a volní úsilí – pilotní experiment. *Celostátní konference s mezinárodní účastí v oboru kinantropologie*. Olomouc: FTK Univerzity Palackého, 96–100.
- Mitáš, J. (2010). Physical activity and preferences within the Czech population: Eastern Europe specificities. *Gymnica*, 40(30), 35–39.
- Murphy, S. (1999). *The Cheers and the Tears. Healthy Alternative to the Dark Side of Youth Sport Today*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Mužík, V. (1993). Tělesná výchova na 1. stupni základní školy v podmínkách transformace českého školství. *Tělesná výchova a sport na školách všech stupňů*. Brno: PedF Masarykovy univerzity. 48–51.
- Mužík, V. (ed.) (2007). *Výživa a pohyb jako součást výchovy ke zdraví na základní škole*. Brno: Paido.
- Mužík, V., & Vlček, P. et al. (2010). *Škola, pohyb a zdraví. Výzkumné výsledky a projekty*. Brno: Masarykova univerzita a MSD.
- Newman, D. B. et al. (2014). Leisure and subjective well-being. A model of psychological mechanisms as mediating factors. *Journal of Happiness Studies*, 15(3), 555–578.
- Oborný, J. (2001). *Filozofické a etické pohľady do športovej humanistiky*. Bratislava: FTVS UK.
- Ornelas, I. K., Perreira, G., & Ayala, N. (2007). Parental influences on adolescent physical activity: a longitudinal study. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 4, 28–32.
- Peltola, P. (2005). Volunteer Commitments Getting Shorter. Motion. *Sport in Finland*. 1, 41–43.
- Perútka, J. a kol. (1985). *Dějiny tělesnej kultúry*. Bratislava: SPN.
- Pink, B. (2008). *Defining Sport and Physical Activity: A conceptual Model*. Cambera: Australian Bureau of Statistics, 3.
- Pratt, L. (1976). *Family structure and effective health behavior. The energized family*. Boston: Houghton-Mifflin.
- Prochaska, J., & DiClemente, C. (1994). *The transtheoretical approach: Crossing traditional boundaries of change*. Homewood, IL: Dorsey Press.
- Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2008). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.
- Roček, M. (2018). Trenérství pohledem historie sportu. *Studia Sportiva*, 12(2), 240–243.
- Roman, N. V., & Davids, E. L. (2015). *Self-determination Theory: A Family Perspective*. New York: NOVA Publishers, 240.
- Ross, A. J., Mallett, C. J., & Parkes, J. F. (2015). The Influence of Parent Sport Behaviours on Children's Development: Youth Coach and Administrator Perspectives. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 10(4), 605–630.
- Rubín, L. et al. (2019). *Pohybová aktivita a tělesná zdatnost českých adolescentů v kontextu zastavěného prostředí*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Sallis, J. F., Prochaska, J., Taylor, W. C., Hill, J. O., & Geraci, J. C. (1999). Correlates of physical activity in a national sample of girls and boys in grades 4 through 12. *Health Psychology*, 18, 410–415.
- Sekot, A. (2003). Vsesokolské slety – oslava masové tělovýchovy. *Sokolství od IXX. do XXI. století*. Olomouc: Hanex, 149–162.
- Sekot, A. (2006). *Sociologie sportu*. Brno: Paido & Masarykova univerzita.
- Sekot, A. (2008). *Aktuální problémy sociologie sportu*. Praha: Grada.
- Sekot, A. (2015). *Pohybové aktivity pohledem sociologie*. Brno: Masarykova univerzita.
- Schaefer, R. T., & Lamm, R. P. (1995). *Sociology*. New York: McGraw Hill.
- Schimank, U. (2005). The autonomy of modern sport: dangerous and endangered. *European Journal of European Association for Sociology and Sport*, 2(1), 13–23.
- Slepičková, I. a kol. (1998). Sociální aspekty dopingů. *Česká kinantropologie*, 1, 21–40.

- Smoll, F. L., & Smith, R. E. (2009). *Mastery Approach to Parenting in Sports: A Self-Instruction Program for Youth Sport Parents [DVD]*, *Youth Enrichment in Sports*. Seattle, Washington: University Press.
- Smoll, F. L., & Smith, R. E. (2010). Conducting Psychologically Oriented Coach Training Programs: A Social Cognitive Approach. In Williams, J. M. (ed.). *Applied Sport Psychology: Personal Growth to Peak Performance*. 6th ed. Boston: McGraw-Hill Publishers, 392–416.
- Soubhi, H., Potvin, L., & Paradis, G. (2004). Family process and parent's leisure-time physical activity. *American Journal of Health Behavior*, 28, 218–230.
- Spera, Ch. (2005). A Review of the Relationship Among Parenting Practices, Parenting Styles, and Adolescent School Achievement. *Educational Psychology Review*, 17(2), 125–146.
- Stackeová, D. (2007). Životní styl návštěvníků fitness center. *Aktuální otázky sociologie sportu*. Praha: FTVS UK.
- Stackeová, D. (2009). Rodiče a sport mládeže. *Tělesná výchova a sport mládeže*, 75(1), 2–3.
- Stassen, B. K. (2011). *The Developing Person Through the Life Span*. New York: Worth Publishing, 273–274.
- Svoboda, A. (2007). *Internetové prezentace sportovců po ukončení kariéry. Zůstává sportovec sportovcem?* Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Institut sociologických studií.
- Svoboda, B. (1998). Trenéři a současný sport. *Výchova, sport, mládež*, 3, 37–43.
- Šafář, M. (2012). Bio-psycho-sociální rizika vrcholového sportu dětí a mládeže. *Pediatrická praxe*, 13(6), 401–403.
- Špaček, O. (2013). *Sportování a česká společnost: zdroje rozdílů ve sportovní participaci*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Institut sociologických studií.
- Taussig, J. (2018): *Jak motivovat děti ke sportu? Rodiče, je to na Vás*. Dostupné z: <https://www.sportvital.cz/sport/jak-motivovat-deti-ke-sportu-rodice-je-to-na-vas>.
- Taylor, W., Blair, S., Cummings, S., Wun, C., & Malina, R. (1999). Childhood and adolescent physical activity patterns and adult physical activity. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 31, 118–123.
- Telama, R., Yang, X., Vikari, J., Valimaki, I., Wanne, O., & Raitakari, O. (2005). Physical activity from childhood to adulthood: a 21-year tracking study. *American Journal of Preventive Medicine*, 28, 267–273.
- Thatcher, J. et al. (2012). *Coping and emotion in sport*. London: Routledge.
- Thiel, A., Teubert, H., & Cachay, K. (2005). Linking top sports and schools to foster the next generation of athletes in competitive sports – reflections on the example of the German integrated systems. *European Journal for Sport and Society*, 2, 121–138.
- Trussell, D. E., & Shaw, S. M. (2012). Organized Youth Sport and Parenting in Public and Private Spaces. *Leisure Sciences. An Interdisciplinary Journal*, 34. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/01490400.2012.714699>.
- Vacušková, M., Vacuška, M., & Ryšavá, M. (2003). Psychomotorický vývoj dítěte a jeho sledování sestrou. *Pediatric pro praxi*, 1, 43–45. Dostupné z: <https://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2003/01/13.pdf>.
- Veblen, T. (1999). *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Vella, S., Oades, L. & Crowe, T. (2011). The Role of the Coach in Facilitating Positive Youth Development: Moving from Theory to Practice. *Journal of Applied Sport Psychology*, 3, 65–72.
- Velký sociologický slovník. (1996). Praha: Academia.
- Weber, K., & Horst, S. (2011). Desertification and livestock grazing: The roles of sedentarization, mobility and rest. *Pastoralism: Research, Policy and Practice*, (19)1, 1–11.
- Weiss, R. (1996). *Worldwide Trends in Youth Sport*. Champaign, Illinois: Human Kinetics Publishers.
- Welk, G. J., Wood, K., & Morss, G. (2003). Parental influences on physical activity in children: an exploration of potential mechanisms. *Pediatric Exercise Science*, 8, 122–129.
- White, S. A. (2007). Parent-Created Motivational Climate. In Jowet, S., & Lavalley, D. (eds.). *Social Psychology in Sport*. Champaign, Illinois: Human Kinetics Publishers, 131–143.
- Wright, J., & MacDonald, D. (2010). *Young People, Physical Activity and the Everyday*. London & New York: Routledge.
- Yiannakis, A., & Melnick, M. J. (2001). *Contemporary Issues in Sociology of Sports*. Champaign, Illinois: Human Kinetics Publishers.

- Ziolkowski, A. et al. (2003). *Rationalization Processes versus Moral Attitudes Toward Doping*. Gdaňsk: AWFS, 213–218.
- Zuzková, K. (2000). *Sociálně-psychologické aspekty športování rodin*. Dizertační práce. Univerzita Komenského v Bratislavě, Fakulta telesnej výchovy a športu.

Internetové zdroje:

<http://www.ncys.org/publications/2008-sports-participation-study.php>

<http://www.y-e-sports.com>

www.detinastartu.cz

www.juklik.cz

<https://www.skibi.cz>

<https://www.monkeysgym.cz>

<https://itesco.cz/hello/clanek/sport-podle-veku-ditete-kdy-zacit-a-jaky-zvolit/11752>

www.vyzivadeti.cz

<https://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2003/01/13.pdf>

<http://dx.doi.org/10.1080/01490400.2012.714699>

<https://www.pastoralismjournal.com/content/1/1/19>

<https://Dradamwright.com>

Rejstřík

- adherence pohybová 12, 13
- aktivity
 pohybové viz pohybové aktivity
 sportovní viz sportovní aktivity
 volnočasové viz volnočasové aktivity
- ambice výkonnostní 38
- autorita rodičovská 8, 11, 12, 13, 16, 33, 49, 86,
 88, 91, 92, 95, 102, 103, 104
 trenérů 33, 70, 71, 76, 80, 93, 99, 104
- cyklistika (jízda na kole) 9, 16, 19, 20, 26, 35,
 44, 46, 49, 56, 65, 66, 91, 92, 93, 94, 108
- děti 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 22, 24, 25,
 27, 28, 29, 30, 31, 32, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 45,
 46, 47, 48, 49, 50, 52, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65,
 66, 67, 68, 69, 70, 71, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90,
 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102,
 103, 104, 105, 106, 108, 109
 hypoaktivní 60
 nesoutěživé 65
 normoaktivní 60
- dětství 26, 37, 45, 47, 60, 61, 88, 92, 94, 100, 102,
 109
- domácnost 9
- doprava 9, 19, 20, 65, 95, 108
- dorostový věk 93
- elitářství 44
- elitní sport 26, 27, 33, 34, 45, 75, 77, 84, 90
- etika výkonu 44, 76, 77
- fotbal (kopaná) 7, 16, 27, 35, 64, 68, 74, 80, 88,
 91, 92, 93, 95, 103, 105
- frustrační tolerance 66, 75
- fyzická kondice 19, 20, 33, 35, 36, 38, 49, 66, 37,
 69, 102
- hyperkonformita 76, 77
- chování 8, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 21, 22, 23,
 24, 25, 29, 30, 37, 40, 48, 49, 68, 70, 76, 86, 88,
 90, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 107, 109
- chůze 9, 10, 19, 20, 46, 56, 65, 92, 108
- koheze rodiny 69
- komunikace
 rodiče – trenér 68, 70, 71, 72, 98
 mezigenerační 100, 102
- kouč 34, 74, 75, 97, 98, 103, 104, 105
- koučování 33, 66, 74, 75, 97
- kultura 7, 8, 9, 11, 14, 15, 22, 23, 24, 25, 26, 27,
 28, 29, 30, 31, 32, 33, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 51,
 52, 56, 57, 75, 78, 80, 81, 82, 84, 87, 88, 94, 101,
 105, 107, 108, 109
 enkulturace 15, 23
 změny 8, 22, 42, 54, 107
- manažer 33, 43, 48, 57, 73, 78, 80, 84, 98, 100
- mládež 8, 9, 10, 11, 15, 17, 19, 24, 25, 30, 33, 36,
 37, 38, 39, 41–50, 53, 54, 57–64, 67, 68, 70, 72,
 74, 78, 83, 85, 87, 89, 93–99, 103, 105, 106, 108,
 109
- motivace 8, 10, 12, 13, 18, 19, 21, 27, 30, 32–34,
 36–40, 42–45, 47–50, 54, 56–61, 63–66, 68, 71,
 73–80, 83, 84, 85, 88, 89–97, 99, 100–105, 109
 pohybová 37–40
 trenéřská 78–85
- neformální hry 47
- osobnost 13, 22, 27, 28, 33, 37, 38, 40, 45, 54, 55,
 58, 60, 64, 67, 75, 76, 79, 84, 87, 90
 rozvoj 11, 14, 15, 16, 18, 25, 38, 42, 47, 52,
 60, 64, 65, 67–70, 72, 82, 85, 87, 97, 98, 100,
 102, 105
- parenting 11, 102, 110, 112, 113
- pedagog 11, 30, 47, 53, 55, 57, 73, 78, 85, 87, 89
- podněty 13, 15, 16, 17, 22, 37, 74, 75, 89, 93, 94,
 103, 109
- pohybové aktivity 8, 9, 10, 12, 14, 15, 19, 20, 23,
 30, 31, 33, 36–40, 42, 44, 45, 49, 51, 52, 54–61,
 64, 66, 69, 88–93, 101–105, 107–109
- práce 9, 10, 20, 27, 40, 48, 55, 73, 75, 76, 78, 79,
 80, 82–85, 87, 100, 107, 108
- předškolní věk 25, 37, 46, 58, 64, 92, 93
- psychická odolnost 20, 34, 66, 67, 69, 87, 95
- rodiče
 hyperkritičtí 71
 hyperochranářští 71
 informovaní 72
 komunikace rodiče – trenér viz komunikace
 rodiče – trenér
 lhostejní 71

- pokřikující 71
- problémová 71
- rodičovská
 - autorita viz autorita rodičovská
 - odpovědnost 13, 63, 89
 - praktiky 14, 90
 - výchova 8, 85, 90, 98, 100, 102, 103, 104, 105
- rodina 11, 16, 24, 47, 58, 59, 60, 61, 68, 88, 90, 92, 94, 101, 102, 103
 - nízkopříjmová 60
- sedentarismus 9
- socializace 8, 11–16, 18, 22–34, 36, 38, 41, 42, 44, 45, 47–50, 52, 55, 58, 60, 61, 66, 68, 69, 73, 82, 85, 87, 90, 97, 98, 100, 102, 105, 108
 - negativní 28
 - pozitivní 29, 108
 - zpětná 22, 96, 104
 - resocializace 23, 27, 34
- sociální prostředí 8, 22, 23, 26, 29, 33, 47, 60, 84, 109
 - role 23, 48, 74
- Sokol 42, 51, 52, 54, 92
 - Všesokolské slety 51, 52
- soupeření ve sportu 35, 71, 86, 89, 91, 100
- soutěžení 34, 38, 75, 76, 104
- spartakiády 52
- společnost 7–10, 15, 19, 21–26, 29, 37, 40, 41, 42, 46, 47, 52, 54, 56, 58, 62, 66, 69, 70, 73, 77, 78, 81, 82, 84, 86, 87, 88, 100, 107, 108, 109
 - konzumní 9, 19, 37, 66, 87, 90, 108
 - sedavá 9, 10, 19, 30, 37, 58, 66, 87, 108, 109
- sport
 - alternativní 30, 33, 43, 44, 88
 - elitní viz elitní sport
 - emocionalita 59
 - organizovaný 19, 25, 28, 30, 36, 41–46, 48, 56, 59, 61, 63, 64, 65, 89, 94–97, 99, 100, 104, 105, 106
 - rekreační 22, 32, 34, 35, 36, 49, 57, 59, 60, 69, 84, 93, 105, 108, 109
 - výkonnostní 12, 16, 22, 25, 27, 28, 32, 33, 38, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 54, 59, 60, 62, 63, 64, 68, 69, 73, 74, 76, 77, 81, 87, 89, 90, 96, 97, 103, 105, 106
 - vrcholový 12, 19, 23, 25, 26, 27, 30, 32–36, 38, 46, 48, 54, 57, 59, 60, 62, 75–84, 88, 89, 93, 103, 105, 107
 - zájmový 32–36, 42, 54, 80
- sportovní
 - akce 70
 - aktivity 7–10, 12, 14, 15, 18, 19, 22, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 35, 36, 38–43, 45, 46, 47, 49, 52, 54, 55, 56, 58, 59, 61–64, 69, 71, 82–85, 90, 91, 92, 96, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 107, 108, 109
 - kariéra 22, 26, 27, 33, 34, 44, 70, 71, 76, 89, 95
 - kluby 7, 16, 32, 36, 43, 45, 47, 51, 79, 82, 83, 84, 86, 88, 93–96, 99, 108
 - organizace 13, 27, 34, 82, 105
 - prostředí 26, 34, 35, 68, 76, 93, 104
 - raná specializace 94, 105
 - trénink 16, 33, 43, 44, 45, 61, 63, 64, 73–76, 79, 82, 83, 84, 85, 89, 90, 91, 95, 99, 103, 105
 - trojúhelník 33, 49, 68, 100
 - výbava 46, 47, 60, 61, 65, 94
 - škola 13, 15–19, 23, 24, 26, 35, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 61, 62, 68, 82, 83, 87, 88, 94, 100, 101, 107, 109
 - tělocvičná rekreace 40
 - tenis 27, 59, 64, 88, 91, 93, 98, 103
 - tradice organizování sportu 51, 79
 - trenér 11, 19, 24, 26, 29, 32–35, 39, 41, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 54, 61, 63, 64, 66–87, 89, 90, 92, 95–100, 102–106
 - autorita viz autorita trenérů
 - autokratický 73
 - demokratický 74
 - dobrovolný 78, 80, 83, 84
 - funkce 73
 - liberální 74
 - kommunikace rodiče – trenér viz komunikace rodiče – trenér
 - motivace viz motivace trenérská
 - zkušenosti 81, 98, 99
 - týmová spolupráce 21, 35, 47, 48, 104
 - učitel 11, 19, 52, 53, 54, 57, 78, 79, 83, 97, 100, 102
 - tělesné výchovy 30, 39, 53–58
 - volný čas
 - neorganizovaný 16, 17, 62
 - organizovaný 16, 17, 18, 61
 - volnočasové aktivity 7, 8, 11, 14–20, 22, 34, 35, 57, 69, 107
 - výchova 11, 15, 16, 24, 31, 38, 44, 49, 57, 66, 68, 69, 74, 79, 85, 88, 92, 96, 105

- diferencovaná školní 39, 55
- rodičovská 8, 11, 13, 14, 17, 85, 87, 90, 98, 100, 102, 103, 104, 105
- tělesná
 - povinná 42, 52, 54
 - školní 19, 39, 40, 41, 42, 45, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 107, 108
 - transformace 57
- výchovný styl
 - autoritářský 12
 - autoritativní 12, 16, 17, 95, 102
 - autonomní 104
 - lhostejný 13
 - liberální 12
 - nepodnětný 17
 - pozitivní rodičovský 13, 14, 99
- vrstevníci 13, 17, 23, 42, 45, 61, 65, 84, 89, 93, 95, 100, 101, 102, 105
- zážitek 7, 33, 50, 57, 59, 65, 70, 93, 105
- zdraví 7, 14, 16–21, 32, 33, 38, 39, 51, 55, 56, 58, 59, 60, 67, 69, 72, 76, 78, 87, 91, 102, 108
- zdravotní prevence 37, 58, 107
- životní styl 14, 16, 22, 30, 37, 40, 42, 57, 108, 109

Vědecká redakce Masarykovy univerzity

prof. Ing. Petr Dvořák, CSc.

PhDr. Jan Cacek, Ph.D.

Mgr. Tereza Fojtová

Mgr. Michaela Hanousková

prof. MUDr. Lydie Izakovičová Hollá, Ph.D.

doc. RNDr. Petr Holub, Ph.D.

doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.

prof. PhDr. Tomáš Janík, Ph.D., M.Ed.

doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.

prof. PhDr. Tomáš Kubiček, Ph.D.

doc. RNDr. Jaromír Leichmann, Dr.

PhDr. Alena Mizerová

doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.

doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.

Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.

doc. RNDr. Ondřej Slabý, Ph.D.

prof. PhDr. Jiří Trávníček, M.A.

doc. PhDr. Martin Vaculík, Ph.D.

ALEŠ SEKOT RODIČE A SPORT DĚTÍ

**Rodičovské výchovné styly
jako motivační faktor
sportování dětí a mládeže**

Jazyková redakce: Hana Borovská

Návrh obálky: Katarína Šimková

Obrázek na obálce: www.freepik.com

Sazba: Václav Mekyska

Vydala Masarykova univerzita,

Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno,

1., elektronické vydání, 2019.

ISBN 978-80-210-9293-8

„Profesor A. Sekot vypracoval velmi kvalitní sociologickou monografii zcela relevantní oblasti sportování dětí a jejich rodičů. Na recenzenta velmi dobře zapůsobily pasáže o ‚trojúhelníku‘ rodič – dítě – trenér, nebo kapitoly *Výzvy rodičovské odpovědnosti a Sportovní socializace v kontextu ‚sportovního trojúhelníku‘*. Zcela na místě je kapitola *Přístupy rodičů k mladým sportovcům* a kapitola *Kdy začít se sportem: význam věku a motivace*.“

prof. PhDr. Josef Oborný, Ph.D.

„Dané téma považuji za vysoce aktuální a zároveň též velmi přínosné. Autor vyzdvihuje roli sportu jako výrazného socializačního mechanismu, který působí na rozvoj sociálních dovedností a zvyšování sociálních kompetencí jedince. Profesor Aleš Sekot zdůrazňuje ve své monografii i to, že sport a pohybové aktivity nabízí možnost seberealizace, což je zejména u cílové skupiny dětí a mládeže nesmírně důležité. Navíc upozorňuje i na to, že sport napomáhá ve výcviku sebekontroly, sebeovládání či posilování vůle a odolnosti. Publikaci mohou využít jak studenti vysokých škol se zaměřením na sociologii sportu, pedagogiku, trenérství či řízení sportovních organizací, ale i široká (a to nejen odborná) veřejnost (od sportovních manažerů, přes trenéry, pedagogy až po rodiče samotné).“

Ing. Vilém Kunz, Ph.D.